

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

พระฤวดล จันทสโร/ปานนัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

พระญาณดล จันทสโร/ปานนุ้ย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE
IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

The logo of Mahamakut Buddhist University is a large, intricate emblem. It features a central shield with a sunburst at the top, a stupa in the middle, and a lotus flower at the bottom. The shield is flanked by two figures holding a banner. Above the shield is a large, multi-tiered stupa. The entire emblem is surrounded by a decorative border of lotus flowers and leaves.

PHRA POOWADON JUNTASARO

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES FOR DEVELOPMENT
FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2024

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ชื่อนักศึกษา	พระภูวตล จนทสาโร/ปาน้อย
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระเมธีวชิราภิจิต , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระเมธีวชิราภิจิต , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระครูบวรชัยวัฒน์ เลือดไทย, ดร.)

กรรมการ

(พระครูนิติธรรมบัณฑิต, ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณณพงศ์ วงศ์มาศรี)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
ชื่อนักศึกษา	พระภูวตล จันทสารโร/ปานนัย
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีการศึกษา	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระเมธีวชิราภิต , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

วิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 2) ศึกษาปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากเอกสารปฐมภูมิพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา ทฤษฎี งานวิจัยและเอกสารออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง ด้วยเครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 12 รูป/คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา และวิเคราะห์แบบการสร้งข้อสรุป

ผลการวิจัยพบว่า:

การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการพัฒนาภาวะความสัมพันธ์ของปัญญามนุษย์ให้สมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญาหรือสิ่งแวดล้อมโดยรอบ เป็นหลักการพัฒนาบุคคลโดยมีกรอบแห่งการพัฒนา คือ การพัฒนาตนเองให้มีสติตั้งอยู่ในความไม่ประมาท การทำตนให้ตั้งอยู่ในกรอบระเบียบข้อประพจน์ที่ติงามของสังคม การอบรมจิตของตนให้มีความผ่องใส การพัฒนาปัญญาให้เป็นผู้มีเหตุมีผล หลักปัญญาจึงเป็นหลักการพัฒนาดตนเองในการดำเนินชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล

ปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นปัญญาที่มีความรู้รอบ รู้ลึก รู้ทั่ว เข้าใจ มีสติ ได้แก่ จินตามยปัญญาเป็นปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล สุตมยปัญญาเป็นปัญญาเกิดจากการฟังในการศึกษาเล่าเรียน และภาวนามยปัญญาเป็นปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมตนในการปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อให้ประชาชนได้ทำหน้าที่ในการดำเนินชีวิตโดยใช้ศาสตร์และศิลป์ของสัมมาชีพแห่งตนบูรณาการกับหลักปัญญาสาม อันจะทำให้การดำเนินชีวิตของตนบรรลุตามเป้าหมายและประโยชน์สูงสุดของตนที่วางไว้ให้ประสบผลสำเร็จเช่นกัน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนเป็นความต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์สุขของตน สามารถนำหลักปัญญาสามไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนให้รู้ถึงวิธีการสร้างความสุข โดยในด้านการคิดพิจารณาหาเหตุผลเป็นการพัฒนาดตนเองด้วยการไม่ทำร้าย

ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่ลักขโมย การประกอบสัมมาชีพ การสํารวมอินทรีย์ การพูดสุภาพมีสัจจะ การไม่คิดโลภอยากได้ของการคนอื่น การไม่คิดพยาบาทในบุคคลอื่น และการมีความคิดที่ดีและไม่คิดมุ่งร้ายต่อสิ่งอื่น ส่วนในด้านการฟังจากการศึกษาเล่าเรียนเป็นการพัฒนาตนเพื่อการดำเนินชีวิต การอยู่ง่ายกินง่าย การมีสติในการดำเนินชีวิตประจำวันและปฏิบัติตนอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข และในด้านปัญญาเกิดจากการฝึกอบรมตนในการปฏิบัติกรรมฐาน เป็นการฝึกพัฒนาจิตใจของตนเองด้วยการไหว้พระ การสวดมนต์ภาวนาและการนั่งสมาธิ ฝึกพัฒนาจิตใจและการทำจิตใจของตนให้มีความสุขในชีวิตประจำวัน ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนนี้ ทำให้เกิดการใช้ปัญญาคิดในสิ่งที่มีเหตุและผล มีความรู้สึктัวขณะคิด ขณะพูด ขณะทำ และสามารถใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาล่างๆ ได้

คำสำคัญ: การพัฒนา , คุณภาพชีวิต , ปัญญาสาม , ประชาชน

ABSTRACT

Thesis Topic	THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE
Student's Name	Phra Poowadon Juntasaro
Degree Sought	Master of Arts
Program	Buddhist Studies for Development
Anno Domini	2024
Advisor	Phra metheevachirapirat , Assistant Professor Dr.

The objectives of thesis were as follows: 1) To study concepts and theories regarding about the quality of life development, 2) to study Paññā 3 in Theravada Buddhism, and 3) to analyze the Quality of Life Development base on Paññā 3 of People in Muang District, Nakhon Si Thammarat Province. The qualitative research study based on primary documents, including the Tripitaka, Commentary, textbooks, theories, and related research documents. The tool was an in-depth interview with 12 key informants /people. The data was collected and analyzed for content, and analyze inductively to create conclusions.

The results of research were found that:

Improving the quality of life is developing the relationship of human intelligence to perfection. Physically, socially, mentally and intellectually or the surrounding environment. It is a principle of personal development with a framework of development, namely developing oneself to be mindful and the based in carelessness. Making oneself within the framework of good behavior in society Training one's mind to be bright Developing wisdom to be a reasonable person. Wisdom is therefore a principle for self-development in daily living and happily living together in society, which is connected as a whole in a balanced way.

Paññā 3 in Theravada Buddhism are the wisdom that include comprehensive knowledge, deep knowledge, comprehensive knowledge, understanding, and mindfulness, namely Jintāyamaya Wisdom, which is wisdom that comes from thinking and considering reasons. Sutamayapaññā is wisdom that comes from listening in study. And Phānamayayapaññā is wisdom that comes from training oneself in meditation. To allow people to perform their duty in living life by using the science and art of their own livelihood integrated with the principles of Paññā 3. This will make one's life achieve the goals and highest benefits that one has set for it to be successful as well.

The quality of life development base on Paññā 3 of people is a continuation. For their own benefit able to apply Paññā 3 in their own lives to know how to create happiness. In terms of thinking and reasoning, it is about developing oneself by not harming or oppressing others, not stealing occupation organic composure speaking politely has the truth, not wanting to covet other people's things, not wanting revenge on other people and having good thoughts and not thinking of harming other things.

As for listening from study, it is about developing oneself for living life. Easy to live, easy to eat Being mindful in your daily life and living happily together in society. And in terms of wisdom, it comes from training oneself in the practice of meditation. It is a practice of developing one's own mind by worshipping the Buddha. Praying and meditating practice developing your mind and making your mind happy in your daily life. Which improves the quality of life development base on Paññā 3 of people. It causes the use of intelligence to think about things that have cause and effect. Have awareness while thinking, speaking, and acting and can use your intelligence to solve various problems.

Keywords: Development , Quality of Life , Paññā 3 , People

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยดี เนื่องจากความอนุเคราะห์เกื้อกูลจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางด้านพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ทั้งส่วนที่เป็นงานวิชาการ งานภาคสนาม และทุกฝ่ายที่สนับสนุนการวิจัย

ขอขอบพระคุณ พระเมธีวชิราภรณ์, ผศ.ดร. รองอธิการบดี วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ที่ให้ความเมตตาและอบรมสั่งสอนตลอดหลักสูตร และพระมหาวิชาญ กนต์สีโล, ดร. ประธานหลักสูตรพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตรวจสอบ และให้กำลังใจผู้วิจัย ด้วยดีตลอดมาจนสำเร็จการศึกษา

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. โสภณ ขำทัพ และอาจารย์ ดร. สุจิตรา ทิพย์บุรี ที่จุดประกายความคิดเริ่มต้น เมตตาถ่ายทอดความรู้ในการทำวิจัย ให้กำลังใจ ติดตามดูแลมาตลอด ให้คำปรึกษาแนะนำอันมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง และตรวจสอบเรียบเรียงภาษาในการเขียนงาน วิทยานิพนธ์นี้จนกระทั่งเสร็จสิ้นสมบูรณ์ อีกทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการจัดทำเอกสารต่างๆ ของบัณฑิตวิทยาลัย

ขอขอบคุณ ครอบครัวและญาติมิตรทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ที่คอยห่วงใยให้การสนับสนุน ติดตามสนับสนุนและให้กำลังใจนับตั้งแต่เริ่มต้นเข้าศึกษาจนสำเร็จการศึกษา

ท้ายที่สุดนี้ ขอคุณงามความดีและกุศลผลบุญที่เกิดมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ให้เป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และตอบแทนพระคุณบิดามารดา ครู อาจารย์ อีกทั้งผู้มีพระคุณทุกท่าน ซึ่งข้าพเจ้าขอยกคุณความดีและกุศลผลบุญนี้เป็นเครื่องบูชา เพื่อสำเร็จประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนานี้ด้วยเทอญ

พระภูวดล จนทสาโร/ปานนุ้ย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	จ
ABSTRACT.....	ช
กิตติกรรมประกาศ.....	ณ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญรูปภาพ.....	ฑ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฒ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2. คำถามการวิจัย.....	4
1.3. วัตถุประสงค์การวิจัย.....	4
1.4. ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5. วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6. ประโยชน์ที่ได้รับ.....	7
1.7. เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
1.8. นิยามศัพท์เฉพาะ.....	12
1.9. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	13
บทที่ 2 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต.....	15
2.1. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต.....	15
2.2. ความหมายของคุณภาพชีวิต.....	18
2.3. ความสำคัญของคุณภาพชีวิต.....	21
2.4. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต.....	24
2.5. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต.....	29
2.6. แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต.....	33
2.7. บริบทพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	39
2.8. สรุป.....	42
บทที่ 3 ปัญญา 3 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	44

3.1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญญา	44
3.2. ประเภทของปัญญาในพระพุทธศาสนา	46
3.2.1. สชาติปัญญา.....	46
3.2.2. โลภียปัญญาและโลกุตตรปัญญา	47
3.2.3. ปัญญา 3	47
3.2.4. ปฏิสัมภทา 4.....	49
3.3. ลักษณะของปัญญาและบุคคลที่มีปัญญา	49
3.4. ความหมายและองค์ประกอบของปัญญา 3	53
3.5. กระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท	54
3.6. วิธีการส่งเสริมปัญญาที่ดีตามหลักปัญญา 3	63
3.7. สรุป.....	69
บทที่ 4 วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	70
4.1. วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางกายด้วยหลักปัญญาสาม	71
4.2. วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยหลักปัญญาสาม	74
4.3. วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางจิตด้วยหลักปัญญาสาม.....	76
4.4. วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยหลักปัญญาสาม	78
4.5. สรุปคำสัมภาษณ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของผู้ให้ข้อมูล	80
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	91
5.1. สรุปผลการวิจัย	91
5.1.1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต	91
5.1.2. ปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	93
5.1.3. วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช	95
5.2. ข้อเสนอแนะ	96
5.2.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	96
5.2.2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	97
รายการอ้างอิง	98
ภาคผนวก.....	102

ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย103

ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยสัมภาษณ์108

ภาคผนวก ค แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ IOC124

ภาคผนวก ง เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมในการวิจัยในคน133

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์135

สารบัญตาราง

หน้า

4.1 สรุปคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	77
--	----

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework).....	12
2.1 ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการ.....	26
2.2 ที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดนครศรีธรรมราช.....	35

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. = วินัยปิฎก มหาวรรค

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ที.ม. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค

ส.ม. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค

ขุ.ป. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทวรรค

อง.จตุกก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต

ม.มู. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์

ม.ม. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณาสก์

อง.เอก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต

ส.ส. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค

ขุ.อิติ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก

ขุ.ธ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท

ขุ.ม. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส

ส.นิ. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. = อภิธรรมปิฎก วิภังค์

อภิ.ปุ. = อภิธรรมปิฎก ปุคคลปัญญาต์ติ

อักษรย่อพระไตรปิฎกในงานวิจัยฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 การอ้างอิงใช้ระบบชื่อคัมภีร์ระบุ เล่ม/ ข้อ/ หน้า หลังคำย่อ ชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่างเช่น ที.ปา. 11/228/231 หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ 11 ข้อ 228 หน้า 231 เป็นต้น

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของทุกประเทศทั่วโลกต่างให้ความสำคัญและถือเป็นหลักปฏิบัติร่วมกัน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต้องควบคู่กัน รวมทั้งต้องไม่ละเลยในการพัฒนาทุนมนุษย์ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาประเทศ และป้องกันไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำของคุณภาพชีวิตประชากร โดยประเทศไทยได้พัฒนาทุนมนุษย์นี้มาอย่างจริงจังสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฯ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 ที่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในหลายมิติควบคู่กัน และยังให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งแผนพัฒนาฯ ส่วนใหญ่ที่ผ่านมายังคงมุ่งเน้นในส่วนของการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม คณะรัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยให้บูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในการสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13, เดลินิวส์ออนไลน์, 2558) มีนโยบายว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน และได้มอบหมายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจัดทำเอกสารแนวคิดพระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นรูปเล่ม โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ และนำเสนอ นายกรัฐมนตรีเป็นลำดับต่อไป ดังเช่นตัวอย่างที่มีปรากฏอยู่ใน กฎกฤษฎา (ที่.ส. 9/323-358/125-150) ซึ่งเป็นพระสุตฺรที่แสดงถึงหลักการทางเศรษฐศาสตร์มหาคอย่างชัดเจน อันเป็นเรื่องพระชาติในอดีตของพระพุทธเจ้าที่ทรงเกิดเป็นพราหมณ์บุโรหิตที่ได้แนะนำวิธีการทำบุญชามหายญ์แก่พระเจ้ามหาวิชิตราชผู้ต้องการบุญชามหายญ์ เพื่อผลอันไพบุลย์ของพระองค์เอง (แสงเทียน อยู่เถา, 2558) ซึ่งวิธีที่ใช้ในกฎกฤษฎานั้นได้นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเป็นลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากพื้นฐานคือการพัฒนาร่างกาย สังคม อารมณ์ และสติปัญญา เพราะเมื่อเศรษฐกิจฟื้นตัวดีขึ้นแล้วย่อมนำไปพัฒนาทางด้านอื่นๆ ต่อไป ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย สังคมและสติปัญญา ซึ่งถือเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางพฤติกรรมและทางจิตใจควบคู่กันไปในขณะเดียวกัน

ปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลากหลายมิติของคุณภาพชีวิตในประเทศไทยถูกฉายภาพให้เห็นเด่นชัด และทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อเผชิญกับภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา โดยพบว่าคนจนและผู้ด้อยโอกาสได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากกว่าประชากรทั่วไป เนื่องจากกลุ่มคนดังกล่าวไม่มีเงินออม และขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน มีโอกาสถูกเลิกจ้างงานได้ง่าย อีกทั้งยังมีความเสี่ยงทางสุขภาพสูงจากการใช้บริการขนส่งสาธารณะ และการมีที่อยู่อาศัย

ในสภาพแออัดไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์การป้องกันและควบคุมโรคได้ (แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13, 2566 : 11) ในขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังนำมาซึ่งปัญหาการขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์และทักษะดิจิทัล ไม่สามารถเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต จึงทำให้ขาดโอกาสในการมีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ๆ การเข้าถึงการศึกษาหรือการฝึกอบรมพัฒนาทักษะ และการได้รับมาตรการช่วยเหลือของภาครัฐ อีกทั้งในส่วนของโครงสร้างประชากรของประเทศ พบว่าสังคมไทยเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัย โดยในปี 2563 มีจำนวนผู้สูงอายุรวมกว่า 11.6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 17.57 และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าภายในปี 2566 ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 นี้ ประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ที่มีประชากรอายุมากกว่า 60 สูงถึงร้อยละ 20.1 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งสวนทางกับประชากรวัยเรียนและวัยแรงงานที่มีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะกลุ่มอายุ 3-21 ปี ที่จะมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่องจนเหลือเพียงร้อยละ 20.66 ของประชากรทั้งหมดในปี 2570 หรือลดลงกว่า 715,000 คน และในส่วนของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทยในภาพรวมมีแนวโน้มที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากผลของการยกระดับสุขภาวะ แต่กลับพบว่าทักษะด้านการอ่านหรือการศึกษาหาความรู้ลดลง และมีจำนวนเยาวชน ที่ไม่ได้เรียนและไม่ได้ทำงานใดๆ เพิ่มสูงขึ้น ทำให้ศักยภาพของเยาวชนกลุ่มนี้ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ และไม่ได้ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งประเด็นด้านการพัฒนาทุนทรัพยากรมนุษย์เชิงคุณภาพเป็นความท้าทายที่สำคัญของไทยมาโดยตลอด จากระบบและคุณภาพการศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดและที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่ง (ธีระ รุญเจริญ, 2550 : 1) จากสภาพปัญหาข้างต้นส่งผลให้การดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมยังคงเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะคนบางกลุ่มยังเข้าไม่ถึงสวัสดิการที่รัฐจัดทำให้ จึงมีความลำบากทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งไม่เป็นไปตามความต้องการของสังคมนั้นๆ จนเกิดการทำร้ายซึ่งกันและกัน การลักขโมยสิ่งของ มีการละเมิดในเรื่องชู้สาว การโกหกหลอกลวง การดื่มสุราและใช้สารเสพติด ตลอดจนการตีตอบายมุข มีความเห็นแก่ตัว แสดงตนไม่เหมาะสมกับหน้าที่ตน ขาดความรับผิดชอบ ขาดสัมมาคารวะ ขาดความเมตตาและความสามัคคีในชุมชน รวมทั้งการขาดความเชื่อถือจนขาดการยอมรับในสังคม ดังความสัมพันธ์ระหว่างกันภายในองค์กร และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับสภาพแวดล้อมภายนอกหรือสังคม จนทำให้การบริหารจัดการพัฒนาในสังคมนั้นๆ ไม่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนจึงควรเป็นแนวทางที่ทำให้เกิดการรับรู้ สร้างความเข้าใจ และนำไปใช้ในการพัฒนาได้จริง (WHO, 1988 : 17) อ้างใน **ดร.ภญ. อรทัย วลีวงศ์** สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) องค์การอนามัยโลก กล่าวถึงคุณภาพชีวิตในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ที่นิยามว่า “**ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทาง**

ปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล” โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนจึงต้องพัฒนาความสัมพันธ์ใน 4 ด้าน นั่นคือ

- 1) ด้านความสัมพันธ์ทางกาย (Physical Wellbeing)
- 2) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Wellbeing)
- 3) ด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจ (Mental Wellbeing)
- 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมหรือปัญญา (Intellectual well-being)

ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีต้องพิจารณาปัจจัยทางสังคมเป็นเครื่องกำหนดด้วย เริ่มแต่แรกเกิดไปจนถึงวัยชรา และจากครอบครัวไปสู่ บ้าน โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน สังคมและประเทศ ซึ่งการพัฒนานโยบายและระบบปฏิบัติการย่อมต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและทั่วถึงกันในสังคม โดยเฉพาะการกระจายผลประโยชน์และการเข้าถึงทรัพยากรทางสังคม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่ไม่ได้เน้นที่ศรัทธาเหมือนศาสนาอื่น คำว่า “เป็นศาสนาแห่งปัญญา” จึงหมายถึง คำสอนที่ประกอบด้วยเหตุผล ไม่มีการบังคับให้เชื่อตาม มีแต่แสดงไปตามเหตุผลที่พิจารณาเห็นได้ตามความเป็นจริง ส่วนผู้ที่เชื่อหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับภูมิรัฐภูมิธรรมหรือภูมิปัญญาของผู้นั่นเอง ดังนั้นศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา จึงเป็นสิ่งที่เบียดเบียนปัญญาของผู้ศรัทธาเอง การศึกษาค้นคว้า การตีความในหลักพุทธธรรมของพุทธศาสนิกชนจึงแตกต่างกันไป ตามแต่ภูมิปัญญาของแต่ละบุคคล ความถูกหรือผิดจะขึ้นอยู่กับระดับขั้นของความจริงนั้นๆ การที่จะเข้าถึงความจริงในระดับไหนนั้นขึ้นอยู่กับที่ว่าคนเรามีปัญญาอยู่ในระดับไหน ซึ่งพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความสำคัญของวัตถุ แต่ให้ถือว่าวัตถุเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นอย่างหนึ่งของชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547, 348-349) เพราะชีวิตทุกชีวิตนั้นจะมีส่วนประกอบสำคัญ 2 อย่าง คือ รูป (วัตถุ) กับนาม (ความรู้สึก จิตใจ และคุณธรรม) ชีวิตมนุษย์จะดำเนินไปได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพที่ดีนั้น ย่อมต้องอาศัยส่วนประกอบทั้งสองอย่างนี้ แต่ส่วนใหญ่บุคคลจะให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นวัตถุมากกว่าส่วนประกอบที่เป็นจิตใจและคุณธรรม จึงทำให้สังคมเกิดสภาพปัญหาที่ไม่น่าพึงปรารถนาหลายปัญหา เช่น การแก่งแย่งชิงกันทำร้ายกัน การไม่รู้จักแบ่งปันกันลักขโมยกัน การประทุษร้ายทางกามคุณ การทุจริตคอร์รัปชั่นต่างๆ ด้วยวาทะที่ปิดบังซ่อนเร้น และการเห็นแก่ตัวขาดสติในการพิจารณา เป็นต้น จนทำให้สังคมเดือดร้อนและถึงกับเกิดความตกต่ำทางศีลธรรม ซึ่งสิ่งที่ทำทลายในปัจจุบันคือ การพัฒนาปัญญาตามความแตกต่างของบุคคลตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาปัญญาด้วยหลักปัญญาของพระพุทธศาสนา (สุตตันตปิฎก ที.ปา. 11/228/231) ซึ่งสามารถจำแนกได้ตามปัญญา หรือความสามารถของบุคคลใน 3 ด้าน เรียกว่า ปัญญา 3 คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ ซึ่ง มีดังนี้

- 1) จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล)
- 2) สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน)
- 3) ภวานามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องนี้ในฐานะนักพัฒนา ด้วยคาดหวังไว้ว่าการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้มีส่วนช่วยแก้ปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมและพัฒนาความมั่นคงทางด้านจิตใจของประชาชนให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง ที่จะนำชีวิตสู่ความสำเร็จสูงสุดในการดำเนินชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป อีกทั้งยังสามารถนำหลักปัญญาสามไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตของตนให้มีความสุข และรู้ถึงวิธีการสร้างความสุข นอกจากนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐและภาคเอกชน จึงกล่าวได้ว่าถวาทกรรมของปัญหาที่ประชาชนไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันโดยรวมนั่นคือ ความทุกข์นั่นเอง ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตจากที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยผู้วิจัยหวังว่าผลของการวิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และการพัฒนาสังคมในส่วนที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.2. คำถามการวิจัย

- 1.2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นอย่างไร
- 1.2.2 ปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร
- 1.2.3 วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอย่างไร

1.3. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 1.3.2 เพื่อศึกษาปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 1.3.3 เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Key Informants) จำนวน 12 รูป/คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนอธิบาย (Descriptive Analysis) มีระเบียบแบบแผน (Inductive Method) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

- 1.4.1 ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากข้อมูลทุติยภูมิ คือ อรรถกถา ชาตก ทฤษฎี ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจาก เว็บไซต์ออนไลน์

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยเลือกศึกษาเนื้อหาในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเจาะจง คือ วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จาก เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตใน 4 ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์ทางกาย ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อม และวิเคราะห์หลักปัญญาสามตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท ได้แก่ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา

1.4.3 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มละ 4 คน รวมจำนวน 12 คน ประกอบด้วย

- 1) กลุ่มพระสังฆาธิการผู้เผยแผ่
- 2) กลุ่มนักวิชาการทางการแพทย์
- 3) กลุ่มนักวิชาการทางการศึกษา

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม 2566 – มิถุนายน 2567 รวมระยะเวลา 9 เดือน

1.5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีวิธีการและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2540 : 131-144) ดังต่อไปนี้

1.5.1 การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research)

ก. ชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก เป็นการศึกษาหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญาสาม

ข. ชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ อรรถกถา ชาตก ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เกณฑ์การคัดเลือกเอกสารมาใช้ในการวิจัย (Scott, J., 1990 : 95-98) ผู้วิจัยกำหนดไว้ดังนี้

1) ความจริง (Authenticity) หมายถึง ผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารที่เป็นเอกสารแท้จริง (Origin) มีความสำคัญ โดยผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เขียน หรือหน่วยงานที่เขียนเอกสาร

ว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงไร รวมถึงข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารนั้นสอดคล้องกับช่วงเวลาอย่างไร
 ดังเช่น พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2) ความถูกต้องน่าเชื่อถือ (Credibility) หมายถึง ผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารด้วยการพิจารณาว่า เอกสารนั้นจะต้องไม่มีข้อมูลที่ผิดพลาด บิดเบือน หรือคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ไม่ใช่บทวิจารณ์ ซึ่งเป็นการเขียนข้อเท็จจริงที่ผู้เขียนได้แสดงความเห็นของตนประกอบเข้าจนบิดเบือน
 ดังเช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต

3) การเป็นตัวแทน (Representativeness) หมายถึง ผู้วิจัยคัดเลือกเอกสารนั้นว่าเป็นแบบฉบับที่แทนเอกสารประเภทเดียวกันได้หรือไม่ และข้อมูลในเอกสารที่นำมาวิเคราะห์นั้นจะต้องเป็นข้อมูลที่เป็นตัวแทนของประชากรได้ และผลที่เสนอในงานวิจัยนั้นเป็นตัวแทนจะนำมาวิเคราะห์ต่อได้ ดังเช่น หลักปัญญาสามตัวแทนของประชากร

4) ความหมาย (Meaning) เกณฑ์ความหมาย หมายถึง การคัดเลือกเอกสารที่มีความชัดเจน และสามารถที่จะเข้าใจได้ง่าย ผู้วิจัยต้องตรวจสอบเอกสารในเบื้องต้น ด้วยการพิจารณาข้อมูลคร่าวๆ ว่า เอกสารที่นำมาพิจารณานั้น มีข้อมูลใดที่เป็นนัยสำคัญ หรือจะสร้างความหมายให้กับ การวิจัยได้หรือไม่ เป็นการตีความเอกสารในระดับที่เป็นข้อเท็จจริง คือการสรุปสาระสำคัญที่ปรากฏให้ชัดเจนตรงประเด็น เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.5.2 การศึกษาจากการสัมภาษณ์ (Interview Study)

การสร้างเครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) นำข้อคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ได้กำหนดไว้เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา หรือสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องตรวจสอบเนื้อหาข้อคำถาม ความครอบคลุมของเนื้อหา โครงสร้างทางภาษา ความถูกต้อง และเที่ยงตรงตามหลักวิชาการ

2) จากนั้นผู้วิจัยนำแบบการสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับร่างที่ได้สร้างขึ้นมาพร้อมแบบประเมิน ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity Index – CVI)

การหาคุณภาพเครื่องมือ (Ayre, C., & Scally, A. J., 2014 : 79-86) เป็นการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น โดยการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Item Content Validity Index : I-CVI) โดยพิจารณาที่ละข้อความที่สอดคล้องว่ามีความสอดคล้อง กับทฤษฎีและเนื้อหาหรือไม่ เน้นที่ระดับความเห็นด้วยของ

ผู้เชี่ยวชาญข้อความนั้น ๆ และนำมาคำนวณค่า I-CVI (ค่าที่ได้จากการพิจารณารายข้อ : Item) ค่าที่ดีควรมีค่ามากกว่า .80

แบบสัมภาษณ์ที่มีความสมบูรณ์ ค่า CVI จะเท่ากับ 1 ซึ่งการหาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตามประเมินความสอดคล้องจะมี 4 ระดับ คือ

- 1 คะแนน คือ ไม่สอดคล้อง (not relevant)
- 2 คะแนน คือ สอดคล้องบางส่วน (somewhat relevant)
- 3 คะแนน คือ ค่อนข้างสอดคล้องมาก (quite relevant)
- 4 คะแนน คือ มีความสอดคล้องมาก (more relevant)

เมื่อผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนให้คะแนนมา ผู้วิจัยต้องทำการนับข้อคำถามที่ผู้เชี่ยวชาญ แต่ละคนให้คะแนน โดยนับเฉพาะ 3-4 คะแนนเท่านั้น มาคำนวณหาค่า I-CVI (Item content Validity Index)

ในส่วนข้อคำถามสัมภาษณ์ที่ได้คะแนนเพียง 1-2 คะแนน ผู้วิจัยจะต้องทำการตัดข้อความที่ไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ต้องการวัดนั้นออก หรือนำข้อความในส่วนข้อคำถามสัมภาษณ์นั้นมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะแก้ไขข้อความที่ไม่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ต้องการนั้นทันที

1.6. ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1.6.1 ได้ทราบแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 1.6.2 ได้ทราบหลักปัญหาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 1.6.3 ได้ทราบผลการวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญหาสามของประชาชน

ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.7. เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒนา พลชาติ (2553) ได้ศึกษาวิเคราะห์วิธีการพัฒนาปัญญาตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ผลการวิจัยพบว่า วิธีการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถามีขั้นตอนดังนี้ การพัฒนาปัญญาเป็นไปเพื่อความรู้แจ้ง เห็นและเข้าใจถึงสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หากบุคคลมีความชวนชวยในการที่จะพัฒนาปัญญานั้นสามารถกระทำได้ โดยอาศัยปรโตโฆสะหรือปัจจัยจากภายนอก ที่เรียกว่ากัลยาณมิตร เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น และโยนิโสมนสิการหรือปัจจัยจากภายในที่เกิดจากความแยกคายในความคิดมาประกอบกัน เพื่อก่อให้เกิดปัญญา คือเป็นความคิดและความเห็นที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาตนเองให้ดำเนินชีวิตอยู่บนเส้นทางของอริยมรรคด้วยสัมมาทิฐิ ทำให้เกิดปัญญาในทางโลก ปัญญาจึงอบรมศีล ศีลทำให้จิตมีความระมัดระวังเกิดความสงบระงับ มีความระมัดระวังตนเอง ทั้งทางกาย วาจา ใจ จึงพัฒนาขึ้นสู่หลักของไตรสิกขา ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องต่อบุคคลอื่น เพราะด้วยความสงบระงับ

ดังกล่าวจึงอบรมบุคคลให้อยู่ในศีล ระมัดระวังตนเองในพฤติกรรม ศีลจึงพัฒนาจิตให้เป็นสมาธิเกิด ความตั้งมั่น มีความคล่องตัวเหมาะแก่การทำงาน โดยทั้งระบบของอริยมรรคมีองค์ 8 และไตรสิกขาจะ ทำงานประสานกันไปอย่างสอดคล้อง ปัญญาในทางโลกจึงถูกพัฒนาโดยอาศัยความเพียร จึงพัฒนา ไปสู่จุดหมายสูงสุดคือโลกุตระปัญญา

เอี่ยมอร ชลวร (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ปัญญามีความสำคัญ เพราะเป็นเครื่องมือในการจัดการที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในหลายด้าน หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย ปัญญา หมายถึงธรรมชาตารู้อัตถหรือธรรมชาติเป็นเหตุรู้อัตถ ในความหมายนี้เป็นปัญญา ในความหมาย ตามศัพท์และไวยากรณ์ ส่วนความหมายตามเนื้อหาสาระ ปัญญา คือความรู้ทั่ว ความรู้เข้าใจชัดเจน กิริยาที่รู้อัตถ และปริชาหยั่งรู้อัตถ ความรู้หรือปริชาดังกล่าวสามารถจำแนกเห็นถึงเหตุผล สิ่งใดดี สิ่งใด ไม่ดี และสิ่งนั้นๆ มีคุณหรือโทษ ประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ทั้งในระดับการดำรงชีพ และในระดับ สูงสุดที่มุ่งการพ้นทุกข์อย่างยั่งยืน ส่วนการจำแนกประเภทปัญญามีดังนี้ (1) ปัญญาทางโลกกับปัญญา ในขณะบรรลุดุธรรม (2) ปัญญาที่เกิดจากการกำหนดนามหรือรูป (3) ปัญญาที่จำแนก ตามเวทนาที่เกิด ร่วมกัน และ (4) ปัญญาขณะบรรลุดุธรรมที่จำแนกกว่าเป็นขั้นแรกของการบรรลุของการบรรลุหรือไม่ เมื่อจำแนกปัญญาเป็น 3 ประเภทสามารถจำแนกได้ตามนัยต่างๆ ได้แก่ (1) ปัญญาจำแนกตาม แหล่งที่มา (2) ปัญญาจำแนกผ่านประเภทของโกศล (3) ปัญญาจำแนกผ่านประเภทของปริญา เมื่อ จำแนกปัญญาเป็น 4 ประเภทสามารถจำแนกได้ตามนัยต่างๆ ได้แก่ (1) ปัญญาที่จำแนกตามอริยสัจ 4 (2) ปัญญาที่จำแนกตามปฏิสัมภินา และเมื่อจำแนกปัญญาเป็น 6 ประเภทสามารถจำแนกได้นัยเดียว ได้แก่ (1) วิปัสสนา (2) สัมมาทิฐิ (3) วิมังสา (4) วิจยารณา (5) สัมปชัญญะ (6) เนปิกกะ

ดวงใจ คำคง (2554) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลลาสินธุ์ อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพชีวิตรายด้านอยู่ในระดับสูงทั้ง 4 ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม และปัจจัยที่มีผลต่อ คุณภาพชีวิตพบว่า ปัจจัยด้านอายุและสถานภาพหม้ายมีผลทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ส่วนสถานภาพสมรสมีผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 สวัสดิการสังคมเพื่อการดำรงชีพ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลลาสินธุ์ อำเภอสรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง อย่างมี นัยสำคัญ

สุรจิตต์ วุฒิการณ์ และคณะ (2555) ได้ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองบางมูลนาก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร พบว่า ระดับคุณภาพชีวิตของ ผู้สูงอายุในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และผลการวิเคราะห์ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในระหว่าง ตัวแปร พบว่า ตัวแปรปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรคุณภาพชีวิตที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุหมายถึง ระดับความพึงพอใจในชีวิตที่ผู้สูงอายุแต่ละคนประเมินด้วย

ตนเอง โดยมีองค์ประกอบที่เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิต 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพกาย ด้านจิตใจ ด้านสัมพันธภาพทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 3 ระดับคุณภาพชีวิต ได้แก่ คุณภาพชีวิตที่ไม่ดี คุณภาพชีวิตกลางๆ และคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งคุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น กาลเวลา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ทำให้คุณภาพชีวิตมีความแตกต่างกันในแต่ละคน เช่น อายุ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ และลักษณะครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัย และสถานะการเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุส่งผลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเช่นเดียวกัน คือผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุกับผู้สูงอายุที่ไม่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ มีคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกัน และพบว่าผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตดีกว่าผู้สูงอายุที่ไม่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ

พระอธิการชัยฤกษ์ ทสฺสนธมโม (2556) ได้ศึกษา คุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา ของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง สงคราม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนแล้ว พบว่า ประชาชนที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง สงคราม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ ด้านทาน ควรให้ความช่วยเหลือบรรเทาสาธารณภัยด้วยความรวดเร็ว และทันต่อเหตุการณ์, ด้านศีล ควรออกกฎระเบียบให้ชัดเจนและเหมาะสมกับสังคม ลดขั้นตอนความซับซ้อนยุ่งยากของขั้นตอนการให้บริการต่อประชาชน, ด้านภาวนา ควรให้เจ้าหน้าที่รับการฝึกอบรมอย่างหลากหลาย ศึกษานอกสถานที่เพื่อเพิ่มพูนทักษะ และทำความเข้าใจกับประชาชน

สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ, (2557) ได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ” พบว่า ความเข้าใจในเรื่องปัญญาไม่มาจากพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ชั้นใดๆ ปัญญาก็คือ ความรู้แจ้ง ผู้ศึกษาปฏิบัติจนรู้แจ้งตามความเป็นจริงใน กฎธรรมชาติต่าง ๆ เช่น กฎ ไตรลักษณ์ของขั้น 5 กฎอภิปัจจยตา หรืออริยสัจ 4 เป็นต้น กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวท่านพุทธทาสภิกขุ มุ่งเน้นการใช้สติปัญญาด้วยจิตที่มีสัมมาทิฐิ กระตุ้นฝึกใช้อานาปานสติในการลด ละเลิกกิเลสประจำวัน การเข้าถึงจุดหมายสูงสุดในทางพุทธศาสนา ได้แก่ความหลุดพ้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวการสำคัญ ได้แก่วิปัสสนาปัญญา นับตั้งแต่พระอริยบุคคล ขึ้นต้นคือ พระโสดาบันไปจนถึงพระอรหันต์ จะต้องได้ปัญญาวิมุตติ การพัฒนาปัญญาให้เกิดมีขึ้น ให้แก่กล้า จนถึงขั้นบรรลุอรุณมรรค-อริยผล ปัญญาที่ท ลายกิเลสขึ้นต้น ผู้มีปัญญาแก่กล้าถึงที่สุดสามารถ ละสังโยชน์ 10 ได้ทั้งหมด บรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็นบุคคลที่ประเสริฐที่สุดในทางพุทธศาสนา

อำนาจ เจริญสุข, (2557) ได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของข้าราชการตำรวจศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6 จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6 ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu=2.54$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ระดับความคิดเห็นของข้าราชการตำรวจศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6 ด้านที่อยู่อาศัยและด้านการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านสุขภาพอนามัยและด้านรายได้และสวัสดิการอยู่ในระดับน้อย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของข้าราชการตำรวจศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6 จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพ พบว่า ข้าราชการตำรวจที่มีปัจจัยส่วนบุคคลและสถานภาพ ไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของข้าราชการตำรวจศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6

ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ อาคารบ้านพักอาศัยมีสภาพทรุดโทรม ขาดการบำรุงรักษาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบเนื่องจากสร้างมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ระบบสาธารณูปโภคซึ่งได้แก่ น้ำประปาไหลไม่สะดวก ห้องพยาบาลไม่เปิดให้ใช้งาน ข้าราชการตำรวจขาดการดูแลเบื้องต้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย ไม่ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการเต็มสิทธิเมื่อต้องเข้ารับการฝึกศึกษาอบรมต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ไม่มีสวัสดิการ กองทุน และอาชีพเสริมให้แก่ข้าราชการตำรวจของศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธรภาค 6 ค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงานไม่ได้รับตามจำนวนที่เบิกจริง ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะเข้าไปดำเนินการให้ถูกต้องได้ เนื่องจากข้าราชการตำรวจที่ปฏิบัติงานไม่ได้เป็นผู้รับเงินด้วยตนเอง ข้อเสนอแนะ ควรจัดงบประมาณมาบำรุงรักษาอาคารบ้านพัก ระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะระบบน้ำประปาให้ไหลสะดวกตลอดเวลา เปิดใช้งานห้องพยาบาลสนับสนุนงบประมาณเมื่อต้องส่งข้าราชการตำรวจเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงาน ควรดูแลค่าตอบแทนจากการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจให้ได้รับความถูกต้องและเป็นธรรม

พระภิกษุรักษ์ เหมจาโร, (2558) ได้ศึกษา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามการบริหารของเทศบาล ตำบลป่าตุ่ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามการบริหารของเทศบาลตำบลป่าตุ่ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.76$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง เช่นกัน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามการบริหารของเทศบาลตำบลป่าตุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อจำแนกตาม อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน และตำแหน่งหน้าที่ และไม่แตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามเพศ และสถานภาพสมรส

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามการบริหารของเทศบาลตำบลป่าตุ่ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ด้านสุขภาพดี ควรส่งเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพโดยการจัดกิจกรรม เช่น กีฬาสี จัดหาสถานที่ออกกำลังกาย ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบและเห็นความสำคัญของสุขภาพ ด้านมีบ้านอาศัย ทุกหลังคาเรือน

ควรดูแลห้องน้ำ ห้องส้วม ห้องครัว ใช้อย่างถูกสุขลักษณะ ด้านฝึกฝนการศึกษา ควรส่งเสริมให้มีห้องสมุดประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านรายได้ก้าวหน้า ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อนำเงินจัดสรรให้กับผู้ที่ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ติดเชื้อ และผู้ประสบภัยต่างๆ และด้านปลูกฝังค่านิยมไทย ควรสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ปฏิบัติทำร่วมกันมา เช่น งานฝีมือ งานสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ด้านสมุนไพร ด้านอาหาร ด้านการละเล่น

อนรรฆ อิศหาะ (2562) ได้ศึกษา คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 36-45 ปี อยู่ในสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่ 3-4 คน และมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับดี เมื่อสมรส ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือนแตกต่างกัน มีคุณภาพชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ จำแนกเป็นรายด้าน พบว่า คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}=4.00$) รองลงมาคือ คุณภาพชีวิตด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม พบว่า ประชาชนที่มีสถานภาพทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ประชาชนที่มีเพศ อายุ และจำนวนสมาชิกในครอบครัวแตกต่างกัน มีคุณภาพชีวิตไม่แตกต่างกัน ส่วนข้อเสนอแนะการวิจัยมีดังนี้ ด้านร่างกาย ควรส่งเสริมนโยบายเพิ่มลานกีฬา จัดหาเครื่องออกกำลังกายให้บริการ รวมถึงการร่วมมือกับหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ ด้านจิตใจ ควรจัดให้มีจุดบริการให้คำปรึกษา เพิ่มช่องทางการจัดตั้งกลุ่มและการแสดงออกของกลุ่มต่างๆ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว หรือกิจกรรมอื่นเพื่อให้ประชาชนลดความคิดในเรื่องเพศแล้วหันมาสนใจในเรื่องของส่วนรวม และด้านสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมนโยบายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในการกระตุ้นเศรษฐกิจ หรือเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในภาพรวม

พงศรัตน์ ภิรมย์รัตน์, (2563) ได้ศึกษา รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่ พบว่า 1) ระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยที่ส่งอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดแพร่ ปัจจัยด้านชุมชน และสังคมที่เป็นโครงการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของจังหวัด ปัจจัยส่วนบุคคลที่เป็นข้าราชการ และปัจจัยด้านครอบครัวที่มีรายได้ต่อเดือน 15,001 - 20,000 บาท เป็นปัจจัยมีอิทธิพลทางบวกต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอายุ 31 - 40 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษา และอายุ 51 ปี ขึ้นไป เป็นปัจจัยที่ส่งผลทางลบต่อ คุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่ โดยตัวแปรร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของคุณภาพชีวิตของ ประชาชนจังหวัดแพร่ได้ร้อยละ 99.7 และ 3)

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต และขั้นตอนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่

พระมหาทัพยา ปิยวณโณ (แจ่มจรัส), (2565) ได้ศึกษา กระบวนการพัฒนาปัญญาตาม หลักกุชฉิธรรม พบว่า ปัญญาในพระไตรปิฎก หมายถึง ความรู้ กิริยาที่รู้ ความรู้ทั่ว รู้ซึ่ง รู้ในสิ่งที่ควร รู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขาร การมองเห็นตามสภาพความเป็นจริง ปัญญา จำแนกไว้หลายประเภท เช่น ปัญญามี 2 ประเภท ได้แก่ โลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา ปัญญามี 3 ประเภท ได้แก่ สุตมยปัญญา (ปัญญาที่ได้จากการฟังผู้อื่น) จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการ ความคิดของตนเอง) และภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่อุปนาสมาธิอันสำเร็จด้วยอำนาจภาวนา) และ ปัญญาที่รู้แจ้งอริยสัจ 4 ได้แก่ ปัญญาที่เข้าไปรู้ในทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นปัญญาที่เห็นจริง ด้วยความเห็นถูก

หลักกุชฉิธรรมในพระไตรปิฎก พบว่า กุชฉิธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้เจริญรุ่งเรือง งอกงามทางด้านสติปัญญา มีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ 1) สัมปยุตสังเสวะ (การคบบัณฑิต) 2) สัมมัสมณสนทนา (การฟังพระสัทธรรม) ทั้ง 2 นี้ เป็นเหตุให้ปัญญาเกิดขึ้น เป็นสุตมยปัญญา 3) โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยบคาย) เป็นเหตุให้ปัญญาเกิดขึ้น เป็นจินตามยปัญญา ปัญญาทั้ง 3 นี้ เป็นโลกียปัญญา 4) อัมมานุสम्मปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) เป็นเหตุให้ปัญญาเกิดขึ้น เป็นปัญญาภาวนามยปัญญา และเป็นโลกุตตรปัญญา องค์ธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ต่างมีคุณสมบัติเฉพาะแต่ ละองค์ธรรม กล่าวคือ คุณสมบัติของสัตบุรุษ มี 7 ประการ ที่เรียกว่า สัมปยุตสังเสวะ 7 ส่วนการฟัง พระสัทธรรม ได้แก่ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม สำหรับโยนิโสมนสิการ มี 10 วิธี ได้แก่ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธี คิดแบบอริยสัจ/คิดแบบแก้ปัญหา วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน และวิธีคิดแบบวิภาษวาท และอัมมานุสम्मปฏิบัติ ด้วยการนำหลักธรรมตามหลักธรรมนั้นตามสมควรด้วยการเจริญกัมมัญฐาน การพัฒนาปัญญาจึงเริ่มต้น จากมีความศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลนั้นแล้วเข้าไปใกล้เพื่อต้องการศึกษาและเรียนรู้ มีกัลยาณมิตร แล้ว นำหลักธรรมนั้นไปปฏิบัติให้เกิดปัญญา

1.8. นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้น มีความเจริญขึ้นตามระบบวิธีต่างๆ ที่กำหนดไว้ ล่วงหน้า เพื่อเป็นแนวทางตามนโยบายของแผนกลยุทธ์ คิดวิเคราะห์สร้างสรรค์ให้เปลี่ยนแปลงไปตาม ทิศทางที่กำหนดไว้ล่วงหน้า นำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงตามเป้าหมาย และเป็นประโยชน์ทั้งแก่ ตนเอง

คุณภาพชีวิต หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจ และทางปัญญาหรือสิ่งแวดล้อม โดยเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล มี 4 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านความสัมพันธ์ทางกาย
- 2) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม
- 3) ด้านความสัมพันธ์ทางจิตใจ
- 4) ด้านความสัมพันธ์ทางปัญญาหรือสิ่งแวดล้อม

หลักปัญญาสาม หมายถึง หลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ภาษาไทย เรียกว่า ปัญญา 3 คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง มีดังนี้

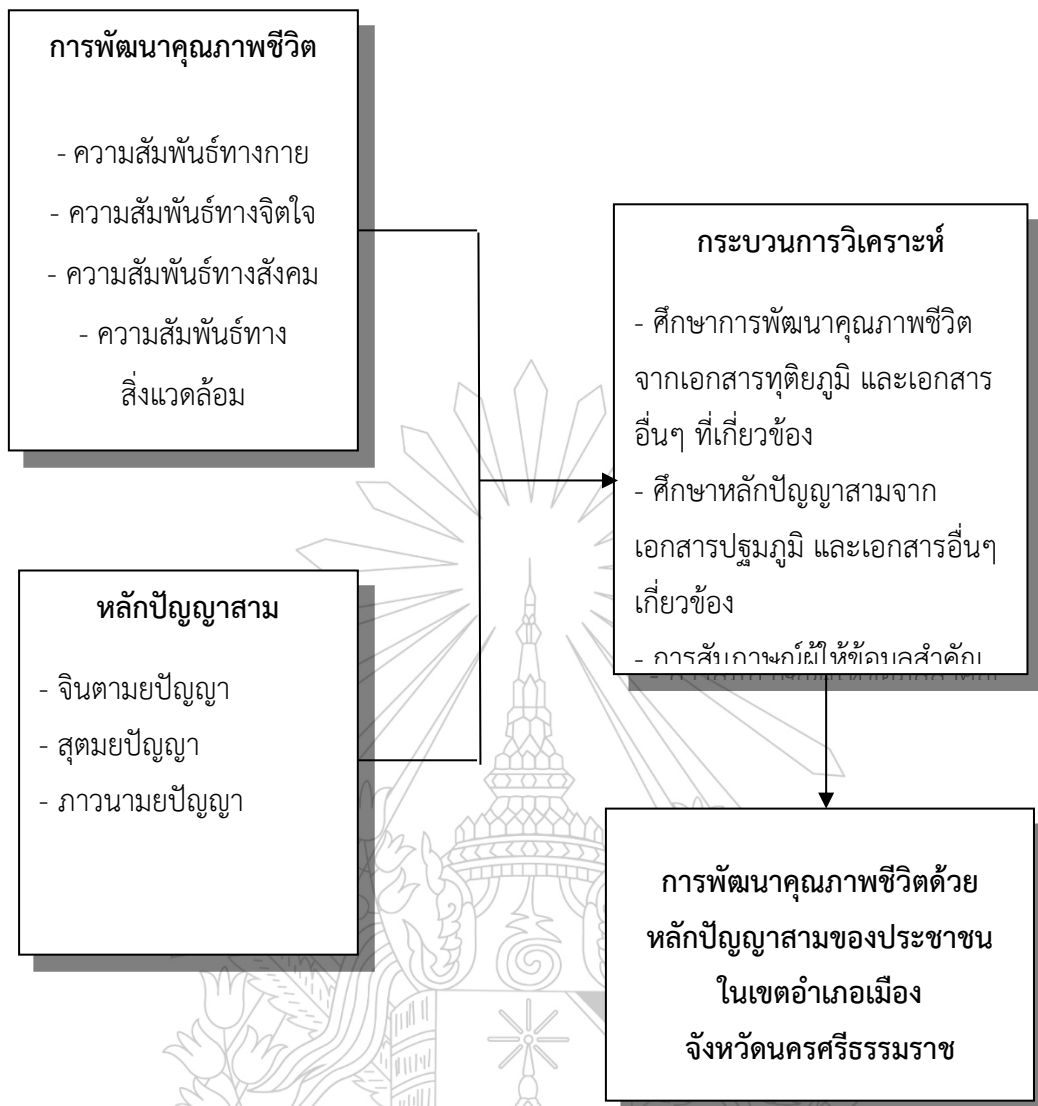
- 1) จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล)
- 2) สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน)
- 3) ภวานามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ)

ประชาชน หมายถึง บุคคลผู้ประกอบอาชีพ หรือบุคคลผู้มีที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หมายถึง เขตพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษา

1.9. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” เพื่อเป็นกรอบและเป็นฐานในการศึกษาวิเคราะห์ตามกรอบการวิจัย (Conceptual Framework) ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ 2

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” นี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเด็นที่จะศึกษาออกเป็นหมวดใหญ่ๆ ถึงแนวคิด ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ ทฤษฎี คุณภาพชีวิต และพื้นที่การวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต
- 2.2 ความหมายของคุณภาพชีวิต
- 2.3 ความสำคัญของคุณภาพชีวิต
- 2.4 องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต
- 2.5 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต
- 2.6 แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 2.7 บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย
- 2.8 สรุป

2.1. แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต

ชีวิตตามหลักพุทธศาสนามีส่วนประกอบที่มาจากธรรมชาติและเมืองประกอบของการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติดังนี้

1) ชีวิตตามหลักพุทธศาสนานั้น เป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่ประกอบขึ้นมาจากธรรมชาติ ที่เรียกว่ารูปของมนุษย์มี 2 ชนิด ซึ่งแต่ละชนิดก็ทำหน้าที่ต่างกัน คือ มหาภูตรูป ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างหลักของชีวิตมนุษย์ และอุปทายรูป ทำหน้าที่ในการอาศัยโครงสร้างอยู่ ดังนั้น ชีวิตมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาจึงมีลักษณะรูป 2 ลักษณะ คือ มหาภูตรูป และอุปทายรูป (อภิ.สง. 34/64/71) ดังนี้

“...มหาภูตรูป 1 เป็นรูปหลักหรือโครงสร้างหลักของมนุษย์ ที่สามารถสัมผัสได้และสามารถที่จะมองเห็นด้วยตาได้ ประกอบไปด้วย ธาตุดิน ธาตุชนิดนี้จะ เป็นโครงสร้างของร่างกายมนุษย์ที่เป็นส่วนแข็งๆ คือ กระดูก ฟัน ผม เล็บ ธาตุน้ำ ธาตุชนิดนี้จะ เป็นโครงสร้างของร่างกายที่เป็นน้ำต่างๆ คือ เลือด ปัสสาวะ น้ำมัน เหงื่อ น้ำลาย เป็นต้น ธาตุลม ธาตุชนิดนี้ เป็นโครงสร้างของโครงสร้างร่างกายของมนุษย์ ที่เป็นลมหายใจเข้าออกและมีส่วนผสมอยู่ในเลือด เป็นต้น ธาตุไฟ ธาตุชนิดนี้

จะเป็นโครงสร้างของมนุษย์ในส่วนของ การให้ความอบอุ่นหรือการให้พลังงานความร้อนในการเผาผลาญอาหารที่มนุษย์บริโภคลงไป อุपाทายรูป 1 เป็นรูปที่อาศัยอยู่ อยู่หรือโครงสร้างรองของมนุษย์ที่ไม่สามารถสัมผัสได้และไม่สามารถมองเห็นได้ ประกอบไปด้วย ปสาทรูป 5 เป็นประสาทที่รับรู้ในสิ่งต่างๆ หรือที่เรียกว่า ธาตุรู้ มีประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้นและประสาทกาย โคจรรูป 4 เป็นลักษณะของส่วนต่างๆ ของร่างกาย มี สิว เสี่ยง กลิ่นตัวและรสสัมผัส กาวะรูป 2 เป็นลักษณะบอกถึงลักษณะของความแตกต่างของเพศชายและเพศหญิง หทัยรูป 1 เป็นลักษณะของหัวใจหรือจิตใจ ชีวิตินทรียรูป 1 เป็นลักษณะของชีวิตที่มีอยู่ในตัวบุคคลและทุกคนที่ยังมีชีวิตอยู่ อาหารรูป 1 เป็นส่วนประกอบของร่างกายที่ทำให้มีการเจริญเติบโตของร่างกายขึ้นหรือสิ่งที่เรียกว่าเป็นสิ่งที่เข้าไปเสริมโครงสร้างของร่างกายให้เจริญเติบโตและแข็งแรงขึ้น ปริเฉทรูป 1 เป็นลักษณะ ขอบเขตของร่างกาย เช่น ขอบเขตรหว่างขา จะเป็นส่วนใดส่วนมันหรือนิ้วมือไม่ให้ติดกันเป็นแผ่น วิญญูติรูป 2 เป็นลักษณะของการเคลื่อนไหวทางกายได้ มีการเดินหรือการเคลื่อนไหวที่ได้ และการเคลื่อนไหวทางวาจา มีการพูดจาหรือพูดคุย วิกาทรูป 3 เป็นลักษณะของการมีความเบากาย ความอ่อนของร่างกาย มีการงอแขน งอขาและสามารถทำงานได้และ ลักษณะรูป 4 เป็นลักษณะรูปร่างที่มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีการชำระเกิดขึ้น และมีการสลายไปในที่สุด...”

นอกจากนี้ชีวิตมนุษย์ที่มีส่วนประกอบจากธรรมชาติแล้ว ยังต้องอาศัยธรรมชาติเป็นส่วนในการดำรงชีวิตเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ เช่น อาศัยปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต เพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ เช่น อาศัยปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการดำรงชีวิตเพื่อให้ถึงที่สุด ชีวิตมนุษย์จึงมีความเกี่ยวพันกับโลก โลกในที่นี้หมายถึง ธาตุต่างๆ ที่เป็นส่วนประกอบของร่างกายมนุษย์ มีธาตุไม่รับรู้และธาตุรู้ เมื่อธาตุทั้ง 2 รวมกันเข้าเป็นอันเดียวกันก็จะเป็นชีวิตของมนุษย์ และชีวิตมนุษย์มีความสัมพันธ์กับทางโลกภายนอก 2 ลักษณะ คือ ส่วนที่รับรู้และเสวยโลกของมนุษย์กับส่วนที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่เข้ามากระทบทวารทั้ง 6 ดังนี้

ส่วนที่รับรู้และเสวยโลกของมนุษย์ได้อาศัยทวารหรือประตู เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ช่องทางทั้ง 6 ที่ประกอบไปด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นส่วนที่รับรู้ภายในหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อายตนะภายในทั้ง 6” ซึ่งเป็นสิ่งที่คอยรับรู้อายตนะภายนอกเข้ามากระทบ ถ้าไม่มีอายตนะภายนอกมากระทบก็จะมีปฏิกิริยาใดๆ เกิดขึ้นหากมีอายตนะภายนอกมากระทบจึงจะทำให้มีปฏิกิริยาเกิดขึ้น เช่น ตามองเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกรับรู้กลิ่น ลิ้นได้รับรส กายได้สัมผัส ใจได้รับรู้ธรรมารมณ์หรือเป็นสิ่งที่บอกความรู้สึกรู้ว่า รู้สวดย เสี่ยงดี กลิ่นดี รสดี สัมผัสนุ่ม เป็นต้น

ส่วนที่ตอบสนองต่อสิ่งที่เข้ามากระทบทวารทั้ง 6 ซึ่งเป็นการตอบสนองที่แสดงออกมา 3

ทางด้วย คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ และการแสดงออกในการตอบสนองทางกายนั้นมีการแสดงออกในลักษณะต่างๆ เช่น หู ได้ยินเสียงดนตรีจะมีการแสดงออกด้วยการเต้นตามจังหวะเสียงเพลงหรือตบมือตามจังหวะ เป็นต้น การแสดงออกในการตอบสนองทางวาจานั้น มีการแสดงออกในลักษณะต่างๆ เช่น เมื่อเห็นรูปแล้วก็แสดงออกทางวาจาว่า สวยหรือไม่สวย เป็นต้น การแสดงการตอบสนองทางใจ เช่น ได้รับชมว่าสวย ก็ทำให้ดีใจ เป็นต้น

2) องค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่อาจหยุดยั้งหรือเปลี่ยนแปลงกฎนี้ได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสกับสังจกะ นิครนถบุตร (ม.มู. 12/358/394) ว่า “ดูก่อน อัคริเวสสนะ รูปที่เธอกล่าวว่าเป็นของตนเองเธอสามารถควบคุมบังคับให้รูปที่ว่าเป็นของเธอนั้นให้เป็นไปตามใจปรารถนาของเธอได้หรือไม่ อัคริเวสสนะ กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่มีอำนาจถึงเพียงนั้น” ชีวิตมนุษย์ถึงจะเป็นผู้มีปัญญามากก็ไม่อาจเปลี่ยนกฎธรรมชาตินี้ได้ซึ่ง (ม.มู. 12/358/394) เรียกว่า “กฎไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” การเปลี่ยนแปลงตามกฎของธรรมชาติ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ในอดีตปัจจุบันและอนาคต ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไม่เคยหยุดนิ่งอยู่กับที่ (สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์, 2523 : 49) มีข้อความว่า

“.....มนุษย์ย่อมเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์และกฎไตรลักษณ์ประกอบไปด้วย อนิจจัง เป็นความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลง ไม่หยุดยั้ง เปลี่ยนทุกลมหายใจเข้าออกซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่แทบจะมองไม่ออกกว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากเด็กเล็กสู่เด็กใหญ่และไปเป็นผู้ใหญ่ต่อไป ทุกขัง เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตัวของผู้นั้นว่าเป็นตัวของตนเองและมีความประสงค์ที่อยากจะให้ร่างกายของตนเองเป็นไปตาม ความต้องการของตน อนัตตาเป็นการดับสลายไปของร่างกายมนุษย์ในที่สุด...”

ในสภาวะเช่นนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542 : 68) ชั้น 5 หรือชีวิตมนุษย์จึงเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือ การอยู่ในสภาวะอนิจตา สภาวะความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน สภาวะที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไป ทุกขตาสภาวะของความทุกข์ เป็นสภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและการสลายตัว สภาวะที่กีดกันฝืนธรรมชาติมีการขัดแย้งอยู่ในตัวเองเพราะมีปัจจัยปรุงแต่งให้มีสภาพอย่างนั้นอยู่ทุกขณะและพร้อมที่จะก่อความทุกข์ได้ทุกเมื่อ อนัตตา สภาวะที่จะต้องเสื่อมสลาย เป็นสภาวะที่หาส่วนที่แท้จริงไม่ได้และไม่อาจยึดถือเป็นตัวของตนเองได้

ดังนั้น ชีวิตมนุษย์มีกระบวนการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นกฎของไตรลักษณ์ อันเป็นที่แน่นอนว่า มนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎนี้ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แสดงออกให้เห็นในลักษณะของความแก่ ความเจ็บและความตาย ทั้งในชีวิตอย่างละเอียดที่เป็นพระอรียสาวก และอย่างหยาบที่เป็นคฤหัสถ์สาวก เมื่อรู้จักกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์จะทำให้เกิดความคลายกำหนดหรือการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของ

ตนและผู้อื่น จะทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายปลายทางตามหลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกรวมกันว่า “ชีวิตตามหลักพุทธศาสนา”

2.2. ความหมายของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต (Quality of life) หมายถึงความรู้สึกมีความสุขอัน มาจากความเป็นอยู่ที่ดี สภาพแวดล้อมที่ดี มีความผูกพันที่ดีทั้งในครอบครัวและสังคมด้วยกัน สิ่งเหล่านี้ปัจจุบันในหลายๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกันมากขึ้น เพราะหากประชากรในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศง่ายและรวดเร็วขึ้น จึงมีนักวิชาการหลายท่านให้ความสนใจ และให้ความหมายคุณภาพชีวิตหลากหลายดังต่อไปนี้

UNESCO (1993:40 อ้างถึงใน ชุมพร ฉ่ำแสง และคณะ. 2555:4) ได้นิยามคุณภาพชีวิต หมายถึงระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่ง ของมนุษย์ ดังนั้น คุณภาพชีวิตจึงเป็นระดับของการมีชีวิตที่ดีมีความสุขความพึงพอใจในชีวิต และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม WHO (1998:17 อ้างถึงใน ทิพย์วัลย์ เรืองขจร. 2554:15) ให้ความหมายว่าคุณภาพชีวิต หมายถึงการรับรู้หรือความเข้าใจของปัจเจกบุคคลที่มีต่อสถานภาพชีวิตของตนเอง ตามบริบท ของวัฒนธรรมและค่านิยมที่ใช้ชีวิตอยู่และสัมพันธ์กับเป้าประสงค์ ความคาดหวัง มาตรฐาน และ ความกังวลสนใจที่มีต่อสิ่งต่างๆ คุณภาพชีวิตเป็นมโนคติที่มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมเรื่องต่างๆ ที่สลับซับซ้อน ได้แก่ สุขภาพทางกาย สภาวะทางจิต ระดับความเป็นตัวของตัวเอง ความสัมพันธ์ต่างๆ ทางสังคม ความเชื่อส่วนบุคคล และสัมพันธ์ภาพที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

Padilla and Grant (1985:45-60 อ้างถึงใน รัตนาวิ จุทยานนท์. 2545:10) ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตว่าเป็นการรับรู้ความพึงพอใจในชีวิตที่เปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะสุขภาพ โดยวัดจากความสามารถในการทำงานที่ต่างๆ ของร่างกาย ทักษะคิดของตนเองต่อสุขภาพความพอใจในชีวิต และความรู้สึกว่าตนเองได้รับการช่วยเหลือจากสังคม ซึ่งคำว่า คุณภาพชีวิตนั้น เป็นชื่อใหม่ ของความดั้งเดิม (Old Notion) ซึ่งเรียกกว้างๆ วากการเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) คือการเป็นอยู่ที่ดีของตนเอง และสิ่งแวดล้อมตามสภาพทั่วไป ในด้านส่วนบุคคล คุณภาพชีวิตจะแสดงออกในรูปของ ความต้องการ (Want) เมื่อได้รับการตอบสนองแล้วทำให้บุคคลนั้นๆ มีความสุขหรือความพึงพอใจ แต่ในทางสังคมและสภาพแวดล้อมการมีชีวิตอย่างมีคุณภาพต้องไม่เป็นภาระหรือก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม

Nicholas Bennet (1975:1 อ้างถึงใน จักรี สวางไพโร .2525:6) ได้อธิบายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพแทนคุณภาพชีวิต โดยกล่าวว่าความที่แตกต่างกันทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ย่อมให้ความหมายคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน ไม่มีวิธีการตายตัวใดๆ ที่จะวัดคุณภาพชีวิตของบุคคลได้ โดย Nicholas Bennet ได้แบ่งชีวิตที่มีคุณภาพออกเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับแรก เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ ความจำเป็นพื้นฐาน อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม สุขภาพ มีความมั่นคง และอิสระจากความไม่ถูกต้อง

ระดับสอง เกี่ยวข้องกับความต้องการซึ่งเป็นที่พอใจของแต่ละบุคคลเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีรายละเอียดดังนี้

มีค่านิยมที่เหมาะสมกลมกลืนกับสังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่ซึ่งแต่ละบุคคลสามารถใช้เป็นรากฐานการตัดสินใจอันสำคัญของชีวิต

มีความสมดุลระหว่างความปรารถนาและความเป็นไปได้ที่จะบรรลุถึงความปรารถนา

การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต สิ่งที่ต้องการ และสังคมหรือสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถตอบสนองต่อความต้องการนั้นได้

Sharma (1975:4 อ้างถึงใน จักรี สว่างไพโร. 2525:7) ได้เสนอความหมายของ คุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิตเป็นความคิดรวบยอดที่ซับซ้อน เป็นทั้งความพึงพอใจ อันเกิดจาก การได้รับการตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและด้านสังคมในระดับจุลภาพและมหภาค

Berghom and Others (1981:66 อ้างถึงใน เบญจวรรณ คุณรัตนารักษ์. 2540:20) ได้กล่าวถึงคุณภาพชีวิตคือการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในปัจจุบันตามองค์ประกอบที่เป็นตัวบ่งชี้ต่างๆ อีกทั้ง Yong and Longman (1983:43) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเป็นระดับความพึงพอใจในชีวิตปัจจุบันเกิดขึ้นจากการรับรู้ของแต่ละบุคคล

Ferrans (1990:15-21 อ้างถึงใน กฤษฎากมล ชื่นอิม. 2555:30) คุณภาพชีวิต หมายถึงความรู้สึกเป็นปกติสุข (Sense of Well-being) ของบุคคลซึ่งเป็นผลต่อความรู้พึงพอใจแต่ละด้านของชีวิตที่มีความสำคัญต่อบุคคลนั้นๆ

กรมการพัฒนาชุมชน (2537 อ้างถึงใน วิไลลักษณ์ ตั้งเจริญ. 2544:29) คุณภาพชีวิต หมายถึงการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานที่ได้กำหนดไว้ในสังคมหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่งคือ การที่จะกล่าวว่า ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็ต่อเมื่อ ประชาชนในครอบครัวหรือชุมชนนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่บรรลุตามความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วนทุกประการ ซึ่งเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดไว้แล้วนั้น สามารถแปรเปลี่ยนไปได้ตามสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น

พัฒน์ กิติไพโรจน์ (2531:43) ได้ให้คำจำกัดความของคุณภาพชีวิต คือชีวิตที่มีความสุข ซึ่งความสุขนั้นเกิดจากความสุข 2 ทาง ได้แก่ ความสุขสุขทางกาย หมายถึง ความเป็นอยู่ที่ดี อาทิ เช่น มีที่อยู่อาศัย มีสุขภาพ และ Health Care ที่ดีมีสาธารณูปโภค เช่น การคมนาคมที่ดี มีสภาพแวดล้อมที่ดีเช่น น้ำ อากาศที่บริสุทธิ์ และยังรวมไปถึงการพักผ่อนและสันทนาการที่ดีตามสมควรอีกด้วย และความสุขทางใจที่ได้จากการรู้จักพอดี ความพอใจในสถานภาพที่เป็นอยู่ การมี

ทัศนคติที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความรักความอบอุ่นผูกพันในครอบครัวและเพื่อนมนุษย์ มีความอดทนเสียสละทำประโยชน์แก่สังคม

อัจฉรา นวจินดา และ ขจีรัส ภิรมย์ธรรมศิริ (2534:41-56) ได้นิยามความหมายของ คุณภาพชีวิตว่า คุณภาพชีวิตของบุคคลคือการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับความพึงพอใจที่เกิดจากการได้รับสิ่งตอบสนองจากสิ่งที่ต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมอย่างเพียงพอเพื่อให้เกิดการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543:33) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง ชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคมเป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจสามารถดำรงชีวิตที่ขอบธรรมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหาตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่

ชาญชัย อินทรประวัติ (2547:7) ได้ศึกษาและได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิต ของบุคคล หมายถึง ความพึงพอใจของบุคคลในการดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์ และได้รับการสนองตอบความต้องการของตนเองในด้านต่างๆ ซึ่งได้แก่ ความต้องการพื้นฐานใน การดำรงชีวิต ความต้องการทางด้านสังคมและจิตใจ

ประภาพร จินนทุยา (2536:10) กล่าวถึง คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับความรู้ ความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตของบุคคลต่อองค์ประกอบที่เป็นตัวบ่งชี้ของคุณภาพชีวิต ได้แก่ สุขภาพ สภาพแวดล้อม สถานภาพทางเศรษฐกิจ การพึ่งพาตนเอง และการทำกิจกรรมทางสังคม

ศรีเมือง พลึงฤทธิ์ (2547:19) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่าคุณภาพชีวิตนั้นเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้งภายในและภายนอกของมนุษย์ ได้แก่ ด้านจิตใจ ความรู้ ความสามารถ อารมณ์และความรู้สึก และด้านร่างกาย คือความมีสุขภาพกายที่ดี สภาพความเป็นอยู่ และสภาพการดำรงชีวิตที่ดีในสังคม ฉะนั้นคุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นชีวิตที่มีความสุขกาย สุขใจ และสามารถดำรงชีวิตด้วยการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และบริบทของสังคมได้ตามสภาวะ

อรทัย วลีวงศ์ (กุมภาพันธ์ 12, 2563: 1) สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) องค์การอนามัยโลก กล่าวถึงคุณภาพชีวิตในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่นิยามว่า “ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล” โดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนจึงต้องพัฒนาใน 4 ด้าน นั่นคือ

- 1) ด้านสุขภาวะทางกาย (Physical Wellbeing)
- 2) ด้านสุขภาวะทางจิตใจ (Mental Wellbeing)
- 3) ด้านสุขภาวะทางสังคม (Social Wellbeing)
- 4) ด้านสุขภาวะทางปัญญา (Intellectual well-being)

กล่าวโดยสรุปความหมายของคุณภาพชีวิต หมายถึงการรับรู้ถึงความพึงพอใจใน การดำรงชีวิตการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีในด้านต่างๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตและส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในทิศทางที่ดี ได้แก่ ด้านสุขภาพกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจะต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ตนเองและสังคม

2.3. ความสำคัญของคุณภาพชีวิต

พัชรี หล้าแหล่ง (2556:8-9) กล่าวถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

1) ความสำคัญของคุณภาพชีวิตระดับตนเองและครอบครัวคือการมีร่างกายที่ สมบูรณ์ แข็งแรง มีสุขภาพพลานามัยที่ดีไม่เจ็บป่วย ทำให้สามารถลดค่าใช้จ่ายส่วนตน และสามารถประกอบอาชีพการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีมีครอบครัวที่อบอุ่นไร้ซึ่งปัญหา

2) ความสำคัญของคุณภาพชีวิตระดับสังคมและประเทศชาติ เมื่อประชากรในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมทำให้คุณภาพชีวิตในสังคมและประเทศชาติดีขึ้นไปด้วย แต่ทั้งนี้รัฐบาลจะต้องมีนโยบายที่จะเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากร เช่น สภาพแวดล้อม การศึกษา การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากร เป็นต้น

WHO (1948 อ้างถึงใน ภทราภา สุขสง่า และ พรรณทิพา ศักดิ์ทอง. 2557:204) องค์การอนามัยโลกในฐานะเป็นองค์กรหลักที่ดูแลด้านสุขภาพอนามัย มองเห็นว่า "ร่างกาย จิตใจ สังคมที่ดี และการไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเป็นสภาวะของความสมบูรณ์ที่ดี" ถึงแม้ว่าข้อกำหนดนี้จะไม่เกิดขึ้นจริง อย่างไรก็ตามในระยะแรกผลสัมฤทธิ์ ของแนวคิดที่ว่าเป็นนี้เกิดกับกลุ่มประชาชนในวัยทำงาน ในโลกตะวันตกซึ่งหันมาดูแลสุขภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการให้คำแนะนำในเรื่องสุขภาพ ภายนอกร่างกาย และมีการชักชวนให้มีการดูแลสุขภาพ ซึ่งทำให้เชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเรา ซึ่งในช่วงนั้นสุขภาพ (Health) ถูกให้ความหมายว่า เป็นสภาวะของความสมบูรณ์ทางร่างกายจิตใจและความเป็นอยู่ที่ดีในสังคม มิใช่หมายถึงเพียงปราศจากโรคและความอ่อนแอเท่านั้น แต่การดำเนินการพัฒนาด้านการสาธารณสุขกับการพัฒนาด้านการคิดค้น ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ด้านการรักษาสุขภาพที่เกิดจากการเจ็บป่วยด้านเดียว ขณะที่การเจ็บป่วยด้านอื่นๆ กลับไม่ได้รับการดูแลในเดือนพฤษภาคม 1998 ที่ประชุมสมัชชาองค์การอนามัยโลก(World Health Organization Assembly) เพิ่มคำว่า "Spiritual Well-being" หรือ "สภาวะทางจิตวิญญาณ" เข้าไปในคำนิยามเดิม ดังนั้นความหมายของคำว่า "สุขภาพ" หลังจากนั้นจึงรวมความ หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ หรือ สภาวะที่สมบูรณ์ทุกๆ ทางเชื่อมโยงกัน สะท้อนถึงความเป็นองค์รวมอย่างแท้จริงของสุขภาพที่เกี่ยวพัน และเชื่อมโยงกันทั้ง 4 มิติ ซึ่งความหมายในแต่ละด้าน คือ

1) สุขภาวะทางกาย หมายถึงการมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจ พอเพียง มีสิ่งแวดล้อมดีไม่มีอุบัติเหตุเป็นต้น

2) สุขภาวะทางจิตใจ หมายถึงจิตใจที่เป็นสุขผ่อนคลายไม่เครียด คล่องแคล่ว มีความเมตตากรุณา มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น

3) สุขภาวะทางสังคม หมายถึงการอยู่ร่วมกันด้วยดีในครอบครัว ในชุมชน ในที่ทำงาน ในสังคม ในโลก ซึ่งรวมถึงการมีบริการทางสังคมที่ดี และมีสันติภาพ เป็นต้น

4) สุขภาวะทางปัญญา (จิตวิญญาณ) หมายถึงความสุกอันประเสริฐที่เกิดจากมีจิตใจสูงเข้าถึงความจริงทั้งหมด ลดละความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุด ซึ่งหมายถึงพระนิพพาน หรือพระผู้เป็นเจ้าของหรือความดีสูงสุด สุดแล้วแต่ความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละคน สุขภาวะทางจิตวิญญาณ จึงหมายถึง มิติทางคุณค่าที่สูงสุดเหนือไปจากโลกหรือภาพภูมิทางวัตถุการมีศรัทธา และมีการเข้าถึงคุณค่าที่สูงส่ง ทำให้เกิดความสุขอันประณีตลึกล้ำ

สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล (2540: 18-19) กล่าวถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

1) ด้านความสัมพันธ์ทางด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของประชาชน ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย ความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด ความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงผลกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น เป็นต้น

2) ด้านความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของประชาชน เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง ภาพลักษณ์ของตนเอง ความรู้สึกภาคภูมิใจ ความมั่นใจในตนเอง ความคิดความจำ สมาธิ การตัดสินใจ ความสามารถในการเรียนรู้เรื่องต่างๆ ของตน และการรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเครียด หรือความกังวลใน ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

3) ด้านความสัมพันธ์ทางด้านสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม และการได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศหรือเพศสัมพันธ์ เป็นต้น

4) ด้านความสัมพันธ์ทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น รู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ มีโอกาสที่จะได้รับข่าวสารหรือการฝึกฝนทักษะต่างๆ มีกิจกรรมสันทนาการและมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความหมายและองค์ประกอบคุณภาพของสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน สุขภาวะทางกาย และสุขภาวะทางจิต เป็นสภาพที่ทำความเข้าใจได้ง่าย เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตเห็นได้ตลอดเวลา ส่วนสุขภาวะทางสังคม เป็นการแสดงออกรวมกันของสังคม ซึ่งต้องทำความเข้าใจและยอมรับรวมกันของทั้งสังคม และสุขภาวะทางปัญญา (จิตวิญญาณ) เป็นสภาพที่ทำความเข้าใจได้ยาก และเป็นขั้นสูงสุดของสุขภาพองค์รวม โดยก่อนหน้าในปี ค.ศ. 1986 การประชุมนานาชาติที่กรุงออตตาวา เมืองหลวงของแคนาดา ในเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life) นั้นได้ให้ความสำคัญในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion) เป็นครั้งแรกซึ่งเกิดขึ้นโดยได้ถูกบันทึกไว้ว่า "ความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจและ สังคม ปัจเจกบุคคลหรือลักษณะเฉพาะของกลุ่ม และความปรารถนาที่เกิดขึ้นจริง ความต้องการการเปลี่ยนแปลง หรือการจัดการกับสภาพแวดล้อม" ในอนาคตไม่มีจุดสิ้นสุด แต่สามารถประยุกต์แนวคิดได้ในแต่ละบุคคล กลุ่ม ชุมชน หรือประชาชน สำหรับหน้าที่ในการส่งเสริมสุขภาพนี้เป็น แนวคิดที่เน้นการปฏิบัติใหม่ขึ้นมาทั้งหมด โดยยึดเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญของการทำงานด้านส่งเสริมสุขภาพ โดยกฎบัตรออตตาวา (Ottawa Charter) และสิ่งที่เพิ่มเข้ามาในโครงสร้างของคุณภาพชีวิต มี 5 ประเด็นที่ผ่านมา คือระดับทักษะของแต่ละคนผ่านการกระทำทางชุมชน และการให้บริการสาธารณสุข ครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อม นโยบาย และเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในที่นี้ การส่งเสริมสุขภาพแสดงให้เห็นถึงส่วนประกอบสองอย่าง ได้แก่ สิ่งสำคัญในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ โดยทั่วไปของสิ่งแวดล้อม ซึ่งการดำเนินการทางสังคม และทางด้านวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสุขภาพ จะนำไปสู่การพิจารณาการวางแผน ออก แบบโครงสร้างสภาพแวดล้อมใหม่ และการแลกเปลี่ยนเหตุผลของแต่ละคน ซึ่งผลที่ตามมาที่คาดหวังในการส่งเสริมสุขภาพกับผลสะท้อนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้ประเด็นหลักนี้ จึงสัมพันธ์กับคำว่า "สุขภาพที่แท้จริงเป็นเรื่องของคุณภาพชีวิต"

คุณภาพชีวิตจึงเป็นเรื่องสำคัญมากของบุคคลและสังคมในปัจจุบัน ดังนั้นความสำคัญระดับตนเองและครอบครัว คือ การมีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ สุขภาพอนามัยดี ไม่เจ็บป่วย ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายส่วนตน และสามารถประกอบอาชีพการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ครอบครัวอบอุ่น ไม่มีปัญหาความสำคัญระดับสังคม และประเทศชาติ เมื่อประชากรในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมทำให้คุณภาพชีวิตของประชากร เช่น สภาพแวดล้อม การศึกษา การประกอบอาชีพ รายได้ของประชากร เป็นต้น

นรุตพงศ์ เทพจारी (2539:40) คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลและสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดการสร้างเกณฑ์มาตรฐานเพื่อให้ระดับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ และเพื่อการทำให้การพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนาบุคคล แต่ละคนแต่ละครอบครัวจึงมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษา การมีแนวคิดและเจตคติที่ดีการรู้จักบริหารตนเองการมีความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น การมีอาชีพมีรายได้มีคุณธรรมและศีลธรรม ฯลฯ หากทุกคน

ในสังคมสามารถปฏิบัติได้เช่นนี้ ย่อมเท่ากับว่าสามารถช่วยยกระดับทั้งของตนเองและสังคมให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงามพัฒนาไปสู่สังคมอุดมคติ ปัญหาต่างๆในสังคมจะลดลงหรือหมดไป เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาโสเภณีปัญหาอาชญากรรม ปัญหามลภาวะเป็นพิษ ดังนั้นประเทศต่างๆ จึงใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการที่จะพัฒนา และปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น จนถึงระดับมาตรฐานที่สังคมต้องการ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้สมาชิกในสังคมทุกคนมีความกินดี อยู่ดี มีความสุขสมบูรณ์

สรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตมีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคล เป็นสิ่งที่มีคุณค่า และสังคมเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สามารถกำหนดการสร้างเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อให้ระดับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ และเพื่อทำให้การพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนาบุคคลแต่ละคน และแต่ละครอบครัว จึงมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษา การมีแนวคิดและเจตคติที่ดี การรู้จักบริหารตนเอง การมีความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น การมีอาชีพ มีรายได้ มีคุณธรรมและศีลธรรม ฯลฯ ถ้าคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้ดังที่กล่าวมาข้างต้น ย่อมจะสามารถช่วยยกระดับทั้งของตนเองและสังคมให้มีคุณค่า มีความเจริญงอกงาม พัฒนาไปสู่สังคมอุดมคติ ปัญหาต่างๆ ในสังคมจะลดลงได้ กล่าวโดยสรุปความสำคัญของคุณภาพชีวิตคือคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผล ไม่ใช่เฉพาะแต่เพียงตัวบุคคล หากแต่ยังส่งผลไปถึงประเทศชาติ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เมื่อมีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมทำให้สังคมและประเทศชาติดียิ่งขึ้นไปด้วย

2.4. องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตที่ดีต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบมากมาย แต่ละองค์ประกอบจะมีความสำคัญมากน้อยต่างกันตามทัศนคติของแต่ละบุคคล หรือแต่ละสังคม โดยมีนักวิชาการเสนอองค์ประกอบที่เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิตที่มีความแตกต่างกันดังที่

Wallace (1974:6 อ้างถึงใน ทรงศักดิ์ ทองพันธ์. 2555:9) ที่ว่าองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต หมายถึงองค์ประกอบทั้งหลายที่ให้ความพึงพอใจ (Satisfaction) แก่บุคคลทั้งทางด้านร่างกาย (Physical) และจิตใจ (Psychological) ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

Ferrel (1995 อ้างถึงใน พัชรีย์ หล้าแหล่ง. 2556:9) ได้สรุปถึงองค์ประกอบคุณภาพชีวิตไว้ 4 ด้าน คือ

- 1) ความสุขด้านร่างกาย (Physical Well-being) เป็นความสุขของบุคคลในการควบคุมหรือบรรเทาความเจ็บป่วย และคงไว้ซึ่งการทำหน้าที่ของร่างกาย
- 2) ความสุขด้านจิตใจ (Psychological Well-being) เป็นการเผชิญต่อความรู้สึกเจ็บป่วยของบุคคล เช่น ความเครียด ความรู้สึกกลัวความวิตกกังวล

3) ความสุขด้านวิญญาณ (Spiritual Well-being) เป็นความหวังและความเชื่อในด้านศาสนา

4) ความสุขด้านสังคม (Social Well-being) เป็นความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อมและบทบาทในสังคม

Zhan (1992 อ้างถึงใน พัชรี หล้าแหล่ง. 2556:10) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับปัจจัยส่วนบุคคล โดยบุคคลสามารถรู้และประเมินได้ด้วยตนเอง ตามองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่

1) ด้านความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) เป็นการรับรู้ในสิ่งที่ตนเป็นอยู่ ได้แก่ความพึงพอใจในสภาพความเป็นอยู่สภาพแวดล้อม และการดำเนินชีวิต

2) ด้านอัตมโนทัศน์ (Self-Concept) เป็นความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่มีต่อตนเอง การยอมรับและการรับรู้ถึงคุณค่าของตนเอง รวมถึงภาพลักษณ์ของตน

3) ด้านสุขภาพและการทำงานของร่างกาย (Health and Functioning) เป็นการรับรู้เกี่ยวกับความสามารถด้านร่างกาย สุขภาพ และการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน

4) ด้านสังคมและเศรษฐกิจ (Socioeconomic) เป็นการรับรู้ถึงความพึงพอใจในด้านสังคมทั่วไป รวมถึงรายได้ อาชีพ และการศึกษา

Campbell (1972:51อ้างถึงใน ธนิตา ซีรัตน์. 2554:12) ได้เสนอว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต มีทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านกายภาพ ประกอบด้วยปัจจัยด้านมลภาวะ ความหนาแน่นของประชากร และสภาพที่อยู่อาศัย

2) ด้านสังคม ประกอบด้วยปัจจัยด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย และความมั่นคงของครอบครัว

3) ด้านจิตวิทยา ประกอบด้วยปัจจัยด้านความพึงพอใจความสำเร็จ ความผิดหวัง และความคับข้องในชีวิต

Liu (1975:12 อ้างถึงใน จักรี สว่างไพโร. 2552:23) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตว่า คุณภาพชีวิตมีองค์ประกอบปัจจัย 2 ด้าน คือ ด้านจิตวิสัย หรือด้านจิตวิทยา ได้แก่ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับความเชื่อและค่านิยมของบุคคล ส่วนด้านที่สองคือ ด้านวัตถุวิสัย ได้แก่ สภาพแวดล้อมของบุคคลในด้านต่างๆ เช่น สังคม การเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทั่วไป ซึ่งองค์ประกอบนี้เป็นองค์ประกอบที่สามารถวัดค่าของการมีคุณภาพชีวิตได้ชัดเจนแน่นอนกว่าองค์ประกอบด้านจิตวิสัยเพราะเป็นองค์ประกอบเชิงปริมาณ

Power Bullinger and WHOQOL Group (2002:18)อ้างถึงใน ชุมพร ฉ่ำแสง และคณะ. 2555:6) กล่าวถึง เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกชุดย่อฉบับภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ได้พัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต ด้วยการทบทวนแนวคิดของคุณภาพชีวิต และศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อกำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต WHOQOL-BREF-THAI ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ชนิด คือแบบภาวะวิสัย (Perceived Objective) และอัตวิสัย (Self-Report Subjective) จะประกอบด้วยองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านสุขภาพกาย (Physical Domain) คือการรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคลซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงพลังกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าคุณไม่จำเป็นต้องพึ่งพายาต่างๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น

2) ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือการรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิการตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเศร้าหรือกังวล การรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ของตน ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายของชีวิต และความเชื่ออื่นๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น

3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าคุณเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์

4) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าคุณได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพ และสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าคุณมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสาร หรือฝึกฝนทักษะต่างๆ การรับรู้ว่าคุณได้มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

นิคาร์ตัน ศิลปะเดช (2540:66-67 อ้างถึงใน ธนิตา ชีร์ตัน. 2554:11) ได้จำแนกองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ไว้ดังนี้

1. ความสมบูรณ์ด้านร่างกายละสติปัญญา หมายถึงการที่มนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้น จะต้องมีความเป็นปกติของร่างกายและสติปัญญาเป็นพื้นฐาน ได้แก่การมีสุขภาพอนามัยที่แข็งแรง มีพลังกำลังที่สามารถทำกิจการงานได้ดีเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ สามารถศึกษาเล่าเรียน คิดไตร่ตรอง หาเหตุผลต่างๆ รวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2. ความสมบูรณ์ด้านจิตใจและอารมณ์หมายถึง การเป็นผู้มีจิตใจที่ดีอารมณ์ แจ่มใส มั่นคง 'ไม่แปรปรวน หงุดหงิด โมโหง่าย มีคุณธรรม มองโลกในแง่ดีโอบอ้อมอารีช่วยเหลือผู้อื่น การมีพื้นฐานจิตใจที่ดีจะช่วยให้คุณเกิดความสุขและสงบในการดำรงชีวิต

3. ความสมบูรณ์ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การเป็นคนที่ได้รับการ ยอมรับจากคนทั่วไปอันเนื่องมาจากมนุษย์สัมพันธ์อันดี มีความสามารถในการปรับตัว ยอมรับความสามารถและความสำคัญของผู้อื่น ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของบุคคลและสิ่งแวดล้อม และ การมีความคิดที่จะปรับปรุงพัฒนาให้สิ่งแวดล้อมเหล่านั้นคงคุณค่าและประโยชน์ตลอดไป การมีความสมบูรณ์ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมจะช่วยให้คุณมีชีวิตที่เหมาะสมกลมกลืน และเข้ากันได้ดีกับสังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ความสมบูรณ์ด้านปัจจัยการดำรงชีพ หมายถึงความสามารถที่จะจัดหาสิ่งจำเป็นต่างๆ ที่จะช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างดีตามฐานะของตนเอง ตลอดจนสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และยุคสมัย ปัจจัยจำเป็นเหล่านี้ได้แก่ ปัจจัย 4 อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค สิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ การพักผ่อน บุคคลจะต้องจัดหาให้มีความจำเป็นในสภาพสังคม และสิ่งแวดล้อมของตน การมีปัจจัยจำเป็นในการดำรงชีวิตที่พอเพียง ย่อมช่วยให้คุณมีความสุขสบายไม่ลำบากและย่อมนำไปสู่ความสุขและความพอใจในชีวิต

นิพนธ์ คันธเสวี (2526:85-87) ได้จำแนกองค์ประกอบที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ออกเป็น 6 ด้าน ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านความคิด ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และด้านสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

องค์การยูเนสโก (UNESCO, 1980) ได้สรุปความว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กับการศึกษาภาวะสุขภาพ โภชนาการ สิ่งแวดล้อม การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย ศาสนา ค่านิยม จริยธรรม และกฎหมาย รวมทั้งองค์ประกอบด้านจิตวิทยา เหนือในการมองคุณภาพชีวิตมอง 2 ด้าน คือ ด้านวัตถุวิสัย (Objective) วัดโดยอาศัยข้อมูลด้านรูปธรรมที่มองเห็นชัดเจน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และด้านจิตวิทยา (Subjective) เป็นข้อมูลทางจิตวิทยา โดยสอบถามความรู้สึกเจตคติต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับชีวิต การรับรู้ต่อสภาพความเป็นอยู่การดำรงชีวิต รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัชีวิตและความพึงพอใจในชีวิต

ชาร์มา (1988 อ้างถึงใน ยุวดี ลีลคณาวิระ, 2536) ได้เสนอมีองค์ประกอบหลายด้าน ที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ได้แก่ อาหารภาวะสุขภาพอนามัยและโภชนาการ การศึกษา สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน การมีงานทำ ค่านิยม ศาสนา จริยธรรม กฎหมาย และองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยา

เด็นแฮม (Denham. 1991:48 อ้างถึงใน ฉวีวรรณ แสงทอง. 2549: 13) กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตประกอบด้วย 5 ด้านคือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมสุขภาพกายสุขภาพจิตบุคลิกภาพและประวัติในอดีต

องค์การอนามัยโลก ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตโดยใช้เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตฉบับย่อชุดภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน (สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ, 2540: 18-19) ดังนี้

1) ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของประชาชน ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความพร้อมแข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสุขสบาย ไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงผลกำลังในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการ ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าตนไม่ต้องพึ่งพาอาศัยต่างๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น

2) ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของประชาชน เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิดความจำสมาธิ การตัดสินใจและความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเครียด หรือกังวลการรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านวิญญาณทางศาสนา การให้ความหมายของชีวิตและความเชื่ออื่นๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต และมีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น

3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ที่ตนได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์

4) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ที่ตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขังมีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่ง

ประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าคุณมีโอกาสที่จะได้รับ ข่าวสารหรือการฝึกฝนทักษะต่างๆ การรับรู้ว่าคุณได้มีกิจกรรมสันทนาการและมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้วิจัยใช้เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตฉบับย่อชุดภาษาไทย (WHOQOL-BREF-THAI) ขององค์การอนามัยโลก ที่พัฒนา โดย สุวัฒน์ มหัตถินรัตน์กุล และคณะ(2540) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.5. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

2.5.1 ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของมนุษย์

ทฤษฎีทางจิตวิทยาของชาวตะวันตกที่มีชื่อเสียงมากในทฤษฎีการจูงใจ ที่ได้รับการกล่าวถึงมาก นั่นคือ มาสโลว์ (Maslow) ทฤษฎีลำดับความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs) ซึ่งลักษณะเป็นทฤษฎีทั่วไปเกี่ยวกับการจูงใจพฤติกรรมมนุษย์ (General theory human motivation) โดยสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ดังนี้

- (1) มนุษย์มีความต้องการและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อความต้องการอันใดได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะเกิดความต้องการอันอื่นเข้ามาแทนที่
- (2) ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองจะเป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรม ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วไม่เป็นสิ่งจูงใจพฤติกรรมอีกต่อไป
- (3) ความต้องการของมนุษย์มีลำดับชั้นความจำเป็น หรือความสำคัญ (A Hierarchy of Needs) เมื่อความต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการ ระดับสูงก็จะถูกกระตุ้นให้มีการตอบสนองทันที (Demand Satisfaction)

ทัศนะความคิดของมาสโลว์ เห็นว่า มนุษย์มีความต้องการหลายระดับโดยเรียงจากระดับต่ำไปหาระดับสูง เมื่อใดความต้องการระดับต่ำได้รับการตอบสนองจนเป็นที่พอใจแล้ว มนุษย์จะมีความต้องการในชั้นสูงขึ้นไป เพราะว่ามันุษย์เรามีความต้องการไม่สิ้นสุด มาสโลว์จึงได้จัดลำดับความต้องการของมนุษย์โดยลำดับตั้งแต่ชั้นสูงสุดไว้ 5 ลำดับ

ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการ

ภาพที่ 2.1 ทฤษฎีลำดับชั้นความต้องการ

จากแผนภาพที่ 2.1 สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Basic Needs) ในการดำรงชีวิตอยู่ ได้แก่ ความต้องการในปัจจุบัน 4 อาหาร อากาศ น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ ฯลฯ ซึ่งหากขาดปัจจัยเหล่านี้มนุษย์ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ความต้องการเหล่านี้จะต้องได้รับการตอบสนองเสียก่อนเป็นลำดับแรก จึงจะมีความต้องการในลำดับต่อไป

2. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety Needs) เมื่อความต้องการ ทางร่างกาย ได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการความมั่นคงปลอดภัยก็จะเข้ามาบีบคั้นใน พฤติกรรมของ มนุษย์ ได้แก่ ความมั่นคงชีวิตและทรัพย์สินรวมถึงความมั่นคงการงาน

3. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เป็นความต้องการขั้นที่ 1, 2 ได้รับการ ตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะเริ่มมีความต้องการทางสังคมที่จะให้คนอื่นยอมรับตนเข้าเป็นหมู่ เป็นพวก เป็นสมาชิกในกลุ่ม ได้รับการยอมรับความเป็นมิตร และความรักจากเพื่อนร่วมงาน เพื่อหวังให้สังคม ตอบสนองความต้องการของตน

4. ความต้องการได้รับการยกย่อง หรือมีฐานะสูงเด่นในสังคม (Esteem Needs)เมื่อสังคม ได้ตอบสนองความต้องการของตนแล้ว ก็จะมุ่งหาทางสนองความต้องการใน ระดับสูงขึ้นไปอีกคือ ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น และต้องการให้ตนเองมีความสำคัญ ความต้องการนี้ ประกอบด้วยความมั่นใจในตนเองในเรื่องความรู้ความสามารถ และให้บุคคลอื่นยอมรับและต้องการ ให้ตนเองดูเด่นกว่าบุคคลอื่นในสังคมเดียวกัน ต้องการมีเกียรติศักดิ์ศรี ความมีหน้ามีตาในสังคม ต้องการให้ผู้อื่นกล่าวขวัญถึง ต้องการมีชื่อเสียงโด่งดังในสังคม ต้องการรับ การยกย่องสรรเสริญจาก สังคม ต้องการมีสถานภาพที่สูงขึ้น จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

5. ความต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต (Self Actualization Needs) ความต้องการ ขั้นที่ 5 นี้เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ คือ ต้องการประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตน ต้องการ หรือปรารถนาสูงสุด ซึ่งความต้องการนี้ แต่ละคนมีความต้องการหรือความคาดหวังที่แตกต่างกัน ออกไปตามเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ จึงนับว่าเป็นความต้องการขั้นปลายสุดของศักยภาพบุคคล(Person's Potential) ที่บุคคลนั้นปรารถนาจะเป็นความต้องการจุดสุดยอดของมนุษย์ ความต้องการขั้นสูงสุดนี้ เป็น ความต้องการขั้นพิเศษ ที่คนธรรมดาเป็นส่วนมากนีกอยากจะเป็น นีกอยากจะได้ แต่ไม่สามารถ เสาะหา ได้ การที่บุคคลใดบรรลุถึงความต้องการในขั้นนี้ได้ จะได้รับการยกย่องเป็นพิเศษจากบุคคล ทั่วไป

ลักษณะความต้องการของมนุษย์ทั้ง 5 ประเภทนี้ ไม่จำเป็นต้องรับการตอบสนองอย่าง เต็มที่ หรืออย่างชัดเจนตามทฤษฎีลำดับความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Needs) เสมอไป เพราะมาส์โลว์เองก็มีความเห็นว่า ลำดับความต้องการของมนุษย์นั้นมีความคาบเกี่ยวกันอยู่ และไม่ แยกจากกันโดยเด็ดขาด ดังนั้นคนเราอาจมีความต้องการในหลายๆ ระดับใน เวลาเดียวกันเพียงแต่ มีความมากน้อยแตกต่างกันไปตามสถานภาพและความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคน ได้จำแนกความ ต้องการของบุคคลไว้ 3 ประเภท คือ

1) ความต้องการสัมฤทธิ์ผล (Needs for Achievement) คือความต้องการ ความสำเร็จในสิ่งที่ตนมุ่งหวัง โดยบุคคลจะมีแรงจูงใจในการทำงานให้บรรลุความสำเร็จโดยที่เห็นว่า

งานนั้นไม่ยากลำบากเกินไปกว่าความสามารถที่บุคคลนั้นจะกระทำได้ และมีแรงจูงใจในการแสวงหาความพึงพอใจจากความสำเร็จในงานนั้นด้วย

2) ความต้องการความสัมพันธ์ (Needs for Relation) คือความที่จะ ร่วมมือกันการ มีความผูกพันในทางบวกต่อกันของกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ความอบอุ่นใน มิตรภาพที่มีต่อกัน และยักรวมถึงความรู้สึกต่างๆ ที่มีต่อบุคคลอื่นด้วย เช่น ความชอบพอ ความ ปรารถนาที่จะได้รับการ ยกโทษจากบุคคลอื่นเมื่อกระทำผิด เป็นต้น

3) ความต้องการอำนาจบารมี (Needs For Power) คือความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น รวมถึงการที่บุคคลแสดงออกซึ่งความรู้สึกต่างๆ ต่อการมีอิทธิพลเหนือสถานการณ์เหล่านั้นด้วย เป็นต้นว่า การแสดงความพอใจเมื่อได้รับชัยชนะ หรือการแสดงความโกรธเมื่อผิดหวัง นอกจากนี้ยังได้แก่ ความต้องการในการใช้อิทธิพลในการปฏิบัติงาน เช่น การให้ข้อคิดเห็น ความเห็น ข้อเสนอแนะ การใช้อำนาจบังคับบัญชา การแสวงหาความเชื่อถือ และการใช้อิทธิพลในการลงโทษ เป็นต้น ถ้ามองในลักษณะของการบริหารและมนุษย์สัมพันธ์ของผู้บริหารแล้ว ความต้องการอำนาจบารมี คือ การที่ผู้บังคับบัญชาใช้อิทธิพลต่างๆ ในการควบคุมดูแลปกครองบังคับบัญชานั้นเอง

สรุปว่า แนวทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของระดับความต้องการของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน เมื่อมนุษย์เกิดมามีชีวิตอยู่ต่างต้องการความสำเร็จ ในชีวิตทั้งในด้านการศึกษา การงาน ชีวิตครอบครัว อำนาจบารมี ที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ ทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ (Maslow is Theory of Need Gratification) มาสโลว์ (Maslow) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มมนุษยนิยม ซึ่งนักจิตวิทยาคนนี้เชื่อว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เกิดมาดีและพร้อมที่จะทำสิ่งที่ดี ถ้าความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนองอย่างเพียงพอ มาสโลว์ (Maslow) เป็นผู้หนึ่งที่ได้ศึกษาค้นคว้าถึงความต้องการของมนุษย์ โดยมองเห็นว่ามนุษย์ทุกคนล้วนแต่มีความต้องการที่จะสนองความต้องการให้กับตนเองทั้งสิ้น ซึ่งความต้องการของมนุษย์มีมากมายหลายอย่างด้วยกัน เขาได้นำความต้องการเหล่านั้นมาจัดเรียงเป็นลำดับจากขั้นต่ำไปชั้นสูงสุดเป็น 5 ชั้น ดังต่อไปนี้

1) ความต้องการด้านร่างกายเป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน เพื่อความอยู่รอด ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำดื่ม อากาศ การพักผ่อน ความต้องการทางเพศ ความต้องการความอบอุ่น ต้องการขจัดความเจ็บป่วย และต้องการรักษาความสมดุลของร่างกาย ทุกคนต้องการสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน อาจแตกต่างกันเป็นรายบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเพศ วัย และสถานการณ์ ฯลฯ ความ ต้องการปัจจัย 4 ดังกล่าวข้างต้น หากเพียงพอแล้วมนุษย์จะพัฒนาในขั้นต่อไป

2) ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย ความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่จะเป็นอิสระจากอันตรายทางกาย และความกลัวต่อการสูญเสียงาน ทรัพย์สิน อาหาร หรือที่อยู่อาศัย

3) ความต้องการผูกพันของสังคม เนื่องจากบุคคลอยู่ในสังคมจะต้องการการ

ยอมรับจากบุคคลอื่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความอบอุ่นทางใจ จึงต้องการที่จะเข้าเป็นสมาชิกและมี ส่วนร่วมในกลุ่มสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว เพื่อนฝูง และเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของ กลุ่มสังคมนั้น

4) ความต้องการการยกย่อง ตามทฤษฎีมาสโลว์ เมื่อบุคคลได้รับการตอบสนอง ความต้องการการยอมรับแล้ว จะต้องการยกย่องจากตัวเอง และจากบุคคลอื่น ความต้องการนี้เป็น ความพึงพอใจในอำนาจ (Power) สถานะ (Status) และความเชื่อมั่นในตนเอง

5) ความต้องการความสำเร็จในชีวิต มาสโลว์ คำนึงว่าต้องการในระดับสูงสุดเป็น ความปรารถนาของมนุษย์ที่จะสามารถประสบความสำเร็จ สามารถใช้ความสามารถที่ตนมีอยู่อย่าง เต็มที่ ทั้งนี้เพื่อที่จะมีศักยภาพและบรรลุความสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่งในระดับสูงสุด

2.6. แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2.6.1 แนวคิดของนักวิชาการทางตะวันตก

Sharma (Sharma, 1988 อ้างถึงใน จันทนา ศรีธรรมมา, 2538:29) ได้เสนอแนวคิด ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของมนุษย์ และระดับคุณภาพชีวิต โดยแบ่งระดับความต้องการ ออกเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 Bio-physical Needs เป็นความต้องการทางชีวภาพซึ่งจำเป็นที่สุดในการ ดำรงชีวิต ปัจจัยที่ต้องการ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ การได้รับปัจจัย เหล่านี้นำมาสู่การมีคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับที่ต่ำสุด (Minimal Level)

ระดับที่ 2 Psycho-social Needs เป็นความต้องการทางสังคม ปัจจัยที่ต้องการ ได้แก่ การศึกษา การคมนาคม การขนส่ง บริการสังคมอื่นๆ ฯลฯ การได้รับปัจจัยเหล่านี้ร่วมกับ Bio-physical Needs นำมาสู่การมีคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับพึงพอใจ (Satisfaction Level)

ระดับที่ 3 Personal Aspiration เป็นความต้องการระดับสูงสุด เป็นความทะเยอทะยาน ของแต่ละบุคคล ซึ่งแตกต่างกัน เช่น ความต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ ฯลฯ บุคคลที่บรรลุความ ต้องการระดับนี้จะมีระดับคุณภาพชีวิตที่สูง (Maximal Level) แต่สภาพชีวิตในระดับนี้ มักจะทำให้ มนุษย์มีสิ่งทีอุปโภคและบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย มีความเป็นอยู่ที่โดดเด่น ทำให้เกิดปัญหาในการ ดำรงชีวิต ซึ่งเป็นผลกระทบต่อระดับคุณภาพชีวิตที่จะค่อยๆ ลดลง จนอยู่ในระดับที่พึงพอใจ เนื่องจาก ลดระดับความต้องการลง

สรุปได้ว่า ประชาชนที่จะมีคุณภาพชีวิตในระดับที่พอใจนั้น โดยส่วนใหญ่จะได้รับการ ตอบสนองความต้องการ 4 ระดับ ได้แก่ ระดับ 1 ถึงระดับ 4 ตามแนวคิดของมาสโลว์ นั้นหมายความว่า ประชาชนโดยส่วนใหญ่มีความต้องการตั้งแต่ด้านร่างกาย (ขั้นพื้นฐาน) ความต้องการ ความมั่นคง ปลอดภัย ความต้องการผูกพันของสังคม และความต้องการการยกย่องเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

แนวคิดทฤษฎีความต้องการจึงมีฐานคิดว่า คนเรานั้นมีความสามารถในการประมวลผลข้อมูลและตัดสินใจได้อย่างมีเหตุ และผลการกระทำต่างๆ ของคนเรา จึงล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่มีเป้าหมาย ซึ่งตัวเขารู้หรือต้องการว่าจะสามารถตอบสนองความต้องการของตัวเองได้ ถึงแม้ว่าในความ เป็นจริง อาจจะไม่เป็นไปตามที่เขา รู้ หรือคาดหวังไว้ก็ได้ แต่การรับรู้หรือต้องการดังกล่าวเป็น แรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ขึ้นเพื่อตนเอง

นอกจากนี้นักวิชาการตะวันตกยังนำเอาทฤษฎีทางปัญญามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา คุณภาพชีวิตให้มีความสมรรถนะมากยิ่งขึ้น ดังเช่น ศาสตราจารย์โฮวาร์ด การ์ดเนอร์ (Howard Gardner) นักจิตวิทยา มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นผู้ที่ยพยายามอธิบายให้เห็นถึงความสามารถที่หลากหลาย เรียกว่า “ทฤษฎีพหุปัญญา” (Theory of Multiple Intelligences) โดยเสนอแนวคิดที่ว่า สติปัญญา ของมนุษย์มีหลายด้านที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับว่าใครจะโดดเด่นในด้านไหนบ้าง แล้วนำ แต่ละด้านผสมผสานกัน เพื่อแสดงออกมาเป็นความสามารถในเรื่องใด เป็นลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคนไป ซึ่งเป็นปัญญาที่มีในแต่ละบุคคล

ในปี พ.ศ. 2526 การ์ดเนอร์ ได้เสนอว่า ปัญญาของมนุษย์มีอยู่อย่างน้อย 7 ด้าน คือ ด้าน ภาษา ด้านตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์ ด้านมิติสัมพันธ์ ด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ด้านดนตรี ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านการเข้าใจตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 ได้เพิ่มเติมเข้ามาอีก 1 ด้าน คือ ด้านธรรมชาติวิทยา และในปี พ.ศ. 2561 ได้เพิ่มเติมด้านล่าสุด คือ ด้านการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถ อธิบายได้ชัดเจนครอบคลุมมากขึ้น จึงสรุปได้ว่าพหุปัญญาตามแนวคิดของการ์ดเนอร์ ในปัจจุบันมี ปัญญาอยู่ 9 ด้าน ดังนี้

1. ปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence)

คือ ความสามารถในการใช้ภาษาตามรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่ภาษาพื้นเมือง จนถึงภาษาอื่นๆ ด้วย สามารถรับรู้ เข้าใจภาษา และสามารถสื่อภาษาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ตามที่ต้องการ สำหรับผู้ที่มี ปัญญาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็น กวี นักเขียน นักพูด นักหนังสือพิมพ์ ครู นายความ หรือนักการเมือง

2. ปัญญาด้านตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์ (Logical-Mathematical Intelligence)

คือ ความสามารถในการคิดแบบมีเหตุและผล การคิดเชิงนามธรรม การคิดคาดการณ์ และการคิดคำนวณทางคณิตศาสตร์ สำหรับผู้ที่มีปัญญาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็น นักบัญชี นักสถิติ นักคณิตศาสตร์ นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ นักเขียนโปรแกรม หรือวิศวกร

3. ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ (Visual-Spatial Intelligence)

คือ ความสามารถในการรับรู้ทางสายตาได้ดี สามารถมองเห็นพื้นที่ รูปทรง ระยะ และตำแหน่ง ได้อย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน แล้วถ่ายทอดแสดงออกอย่างกลมกลืน มีความไวต่อการรับรู้ใน

เรื่องทิศทาง สำหรับผู้ที่มีปัญญาด้านนี้โดดเด่น จะมีทั้งสายวิทย์ และสายศิลป์ สายวิทย์ มักจะเป็น นักประดิษฐ์ วิศวกร ส่วนสายศิลป์ มักจะเป็นศิลปินในแขนงต่างๆ เช่น จิตรกร ช่างปั้น นักออกแบบช่างภาพ หรือสถาปนิก

4. ปัญญาด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว (Bodily-Kinesthetic Intelligence)

คือ ความสามารถในการควบคุมและแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึก โดยใช้วัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย รวมถึงความสามารถในการใช้มือประดิษฐ์ ความคล่องแคล่ว ความแข็งแรง ความรวดเร็ว ความยืดหยุ่น ความประณีต และความไวทางประสาทสัมผัส สำหรับผู้ที่มีปัญญาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็น นักกีฬา หรือศิลปินในแขนง นักแสดง นักฟ้อน นักเต้น นักเต้นบัลเล่ย์ หรือนักแสดงกายกรรม

5. ปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence)

คือ ความสามารถในการซึมซับ และเข้าถึงสุนทรียะทางดนตรี ทั้งการได้ยิน การรับรู้ การจดจำ และการแต่งเพลง สามารถจดจำจังหวะ ทำนอง และโครงสร้างทางดนตรีได้ดี และถ่ายทอดออกมาโดยการเคาะจังหวะ เล่นดนตรี และร้องเพลง สำหรับผู้ที่มีปัญญาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็น นักดนตรี นักประพันธ์เพลง หรือนักร้อง

6. ปัญญาด้านมนุษยสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence)

คือ ความสามารถในการเข้าใจผู้อื่น ทั้งด้านความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ และเจตนาที่ซ่อนเร้น อยู่ภายใน มีความไวในการสังเกต สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง สามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสม สร้างมิตรภาพได้ง่าย เจรจาต่อรอง ลดความขัดแย้ง สามารถจูงใจผู้อื่นได้ดี เป็นปัญญาด้านที่จำเป็นต้องมีอยู่ในทุกคน สำหรับผู้ที่มีปัญญาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็น ครูบาอาจารย์ นักการทูต พนักงานขายตรง พนักงานต้อนรับ ประชาสัมพันธ์ นักการเมือง หรือนักธุรกิจ

7. ปัญญาด้านการเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence)

คือ ความสามารถในการรู้จัก ตระหนักรู้ในตนเอง สามารถเท่าทันตนเอง ควบคุมการแสดงออกได้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ และสถานการณ์ รู้ว่าควรเผชิญหน้า ควรหลีกเลี่ยง เมื่อไร ต้องการขอความช่วยเหลือ มองภาพตนเองตามความเป็นจริง รู้ถึงจุดอ่อน หรือข้อบกพร่องของตนเอง ในขณะเดียวกันก็รู้ว่าตนมีจุดแข็ง หรือความสามารถในเรื่องใด รู้เท่าทันอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความคาดหวัง ความปรารถนา และตัวตนของตนเองอย่างแท้จริง เป็นปัญญาด้านที่จำเป็นต้องมีอยู่เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า และมีความสุข สำหรับผู้ที่มีปัญญาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็นนักคิด นักปรัชญา หรือนักวิจัย

8. ปัญญาด้านธรรมชาติวิทยา (Naturalist Intelligence)

คือ ความสามารถในการรู้จัก และเข้าใจธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เข้าใจกฎเกณฑ์ ปรากฏการณ์ และการรังสรรค์ต่างๆ ของธรรมชาติ มีความไวในการสังเกต เพื่อคาดการณ์ความเป็นไปของธรรมชาติ

และมีความสามารถในการจัดจำแนก แยกแยะประเภทของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืชและสัตว์ สำหรับผู้ที่มีปัญหาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็นนักธรณีวิทยา นักวิจัย นักวิทยาศาสตร์ นักสำรวจธรรมชาติ หรือกลุ่มชาติพันธุ์วิทยา

9. ปัญญาด้านการดำรงชีวิต (Existential Intelligence)

คือ ความสามารถในการไตร่ตรอง คิดคำนึง ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ เหตุผลของการดำรงอยู่ เข้าใจการวางแผนชีวิต เข้าใจว่าการกระทำในปัจจุบันส่งผลต่ออนาคตอย่างไร สามารถคาดการณ์ถึงผลในระยะยาว เข้าใจสถานการณ์จากมุมมองภายนอก สำหรับผู้ที่มีปัญหาด้านนี้โดดเด่น มักจะเป็นนักปรัชญา นักคิดทฤษฎี ผู้ให้การปรึกษา บาทหลวงหรือนักบวช

ทฤษฎีปัญหานี้ได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการส่งเสริมการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยได้เน้นความสำคัญใน 3 เรื่องหลัก ดังต่อไปนี้

- 1) แต่ละบุคคลควรได้รับการส่งเสริมให้ใช้ปัญญาด้านที่ถนัด เป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้
- 2) ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนา ควรมีรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาที่มีอยู่หลายด้าน
- 3) ในการประเมินผลการพัฒนา ควรวัดจากเครื่องมือที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถครอบคลุมปัญหาในแต่ละด้าน

ทฤษฎีปัญญาของการ์ดเนอร์ จะชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายทางปัญญาของมนุษย์ ซึ่งมีหลายด้าน หลายมุม โดยแต่ละด้านจะมีความอิสระในการพัฒนาตัวของตัวเองให้เจริญงอกงาม แต่ในขณะเดียวกันก็มีการบูรณาการเข้าด้วยกัน เติมเต็มซึ่งกันและกัน แสดงออกเป็นเอกลักษณ์ทางปัญญาของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งคนหนึ่งอาจเก่งเพียงด้านเดียว หรือเก่งหลายด้าน หรืออาจไม่เก่งเลยสักด้านก็ได้ แต่ที่ชัดเจนคือแต่ละคนมักมีปัญญาด้านใดด้านหนึ่ง ที่โดดเด่นกว่ากันเสมอ ไม่มีใครที่มีปัญญาทุกด้านเท่ากันหมด หรือไม่มีเลยสักด้านเดียว ซึ่งนับเป็นทฤษฎีที่ช่วยจุดประกายความหวัง เปิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาด้านสติปัญญาของมนุษย์ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกคน ทุกกลุ่ม และทุกองค์การ

2.6.2 แนวคิดของนักวิชาการทางตะวันออก

การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนามีหลักการให้การศึกษาคนมนุษย์ด้วยการฝึกฝนพัฒนาให้รู้จักกับรู้ เข้าใจ และปฏิบัติต่อสิ่งที่เกี่ยวข้องในชีวิตอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้ไม่มีปัญหาเกิดขึ้นได้ เรียกว่าทำให้ไร้ทุกข์ การศึกษาหรือการพัฒนานี้จะดำเนินไปตามหลักของกรรมนั่นเอง เพราะหลักกรรมถือว่าสิ่งที่เป็นผลจะเกิดขึ้นมาจากเหตุ คือเป็นกฎแห่งเหตุและผล แต่เป็นกฎเหตุผล ในส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ตามหลักกรรมนั้น การกระทำเป็นเหตุ สิ่งที

ต้องการเป็นผล ฉะนั้นผลสำเร็จที่ต้องการจึงเกิดมาจากการกระทำ ในการกระทำนั้นความพากเพียรพยายามเป็นแรงขับเคลื่อน การที่มนุษย์จะสามารถทำการต่างๆ อันเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่ผลที่ต้องการได้นั้น มนุษย์จะต้องมีความเพียรพยายามในการกระทำ ผู้ที่เข้าใจหลักกรรมจึงจะหวังผลสำเร็จจากการกระทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุตามผลเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง พระพุทธศาสนาปฏิเสธความเห็นผิดว่าทุกอย่างเป็นไปได้เพราะกรรมเก่า แต่ไม่ปฏิเสธเรื่องของกรรมเก่า ในความหมายที่ถูกต้องว่า กรรมเก่าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการของกรรม คือเป็นเหตุปัจจัยส่วนที่ผ่านมามาในอดีต ซึ่งส่งผลเกี่ยวข้องกับกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในปัจจุบัน อันเป็นผลมาจากการสะสมกรรม ชีวิตของเราจะเป็นอย่างไรก็เกิดจากการสะสมกรรมของเรานั้นเอง ฉะนั้นเราจะทำอะไรก็ตาม การสะสมกรรมของเราก็จะส่งผลสืบทอดมา แม้กระทั่งเป็นตัวอิทธิพลชักนำให้คิดนึกในแนวไหน ให้มีบุคลิกภาพเป็นอย่างไร ให้เรามีความสามารถในขอบเขตใด ทำอะไรได้แค่ไหน แต่ในกระบวนการของกรรมนั้น กรรมส่วนที่เราต้องเกี่ยวข้องสำคัญมากที่สุด และควรเอาใจใส่มากที่สุด ก็คือ *กรรมปัจจุบัน* ที่ว่าเราจะทำอะไรอย่างไรในบัดนี้และต่อจากนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของเราที่ว่าจะเลือกตัดสินใจ หรือตั้งใจอย่างไร บุคคลใดมีปัญหา ฉลาดในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย รู้อดีตได้ดีด้วยมองเห็นปัจจุบันชัดเจนด้วย เล็งอนาคตได้เก่งด้วย ก็จะต้องทำกรรมปัจจุบันได้ดี ซึ่งจะส่งผลเป็นประโยชน์ต่อไปข้างหน้าได้มากที่สุดในด้านของคุณภาพชีวิตมนุษย์

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ล้มเหลวหรือผิดพลาดนั้น มีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่ผิดพลาดตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มุ่งถึงผลเลิศของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อความสุขสบายของมวลมนุษย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ซึ่งหากเราจะพิจารณาตามประเด็นจุดกำเนิดแห่งปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมาในเชิงศาสนา ท่านวิเคราะห์ว่าเกิดจากการที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส 3 อย่างคือ ตัณหา หรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการอำนาจ และทิฐิ หรือความยึดมั่น ความคลั่งไคล้ แนวคิดลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่างๆ ดังที่ สุทธิพร บุญส่ง, (2552 : 66) ได้กล่าวว่าสังคมเกิดความรุ่มร้อน่าอยู่น่าอาศัย มีคุณภาพชีวิตที่แต่ละคนกำหนดหรือสร้างมาตรฐานความต้องการขึ้นนี้ เสมือนแรงผลักดันให้ เกิดความพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ส่วนในประเทศที่ประชากรไม่มีคุณภาพ ขาดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม สังคมที่ไม่มีการพัฒนาหรือพัฒนาไปได้ล่าช้า ปัญหาที่ส่งผลต่อสังคม หรืออาจส่งผลไปถึงระดับประเทศก็เป็นได้ มีผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อตนเองและสังคม

ในหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2542 : 156) ได้กล่าวว่า การแก้ปัญหาการพัฒนา หมายถึง การแก้ปัญหาของอารยธรรมทั้งหมด ต้องสืบค้นเหตุปัจจัยของปัญหาลงไปถึงรากฐานทางความคิด หรือทิฐิที่เป็นฐานก่อกำเนิด และกำกับกระแสอารยธรรมนั้น เพื่อให้เห็นลู่ทางของการแก้ปัญหา แล้วโยงไปสู่ขั้นการพิจารณาในการแก้ปัญหา ซึ่งทศนะที่มีต่อเรื่อง

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับธรรมชาตินั้น อารยธรรมตะวันตกเดิมมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และมีอำนาจครอบครองเหนือธรรมชาติจึงเป็นตัวการก่อปัญหาแก่มนุษย์ชาติ เมื่อจะแก้ปัญหาให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ต้องเปลี่ยนรากฐานทางความคิดใหม่ เพราะปัญหาการพัฒนา มิใช่เฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ปรากฏทางด้านความคิด ชีวิต ทั้งทางกาย ใจ และสังคม ด้วยรากฐานทางความคิด และปัจจัยต่างๆ ทางภูมิธรรมภูมิปัญญา ที่อยู่เบื้องหลังความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการที่จะเข้าใจและการปรับปรุงแก้ไขพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมมนุษย์อย่างแท้จริง ในส่วนของแนวความคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนานั้นท่านได้กล่าวไว้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1.พระพุทธศาสนาถือว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งปัจจัยนั้น

2.ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามระดับความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยและทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

3. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึกเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ซึ่งเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ก็เพราะหลักการนี้ จริยธรรมจึงมีความหมายเท่ากับการศึกษา เมื่อมนุษย์พัฒนาแล้วก็สามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง

4. ศักยภาพของการพัฒนา คือการทำให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริมกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ ซึ่งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้

เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนมีองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่สามระบบ ได้แก่

1.ระบบการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economy Development) ซึ่งท่านใช้คำว่า พัฒนา โดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อสนองความมุ่งหมายในทางเศรษฐกิจ ด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ (Human Development)

2.ระบบการพัฒนาคน ซึ่งท่านใช้คำว่า ภาวนา โดยการพัฒนาคนให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การนำเอาปัญญา (Wisdom) กับศีล (ethics) มาประสานกันโดยมีจิตใจ (mental qualities) เป็นตัวเชื่อม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจริยธรรม (Ethics) แต่นั่นมิใช่จริยธรรมตามความหมายของตะวันตก และทั้งหมดนี้เรียกว่า เป็นแดนของภาวนา

3.ระบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีปัญหาที่เกิดจากปัจจัยสำคัญอันได้แก่ ประชากร ความหมดไปของทรัพยากรที่มีจำกัด และเรื่องมลภาวะต่างๆ

กล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ล้มเหลวหรือผิดพลาดนั้น มีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่มุ่งถึงผลเลิศของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อความสุขสบายของมวลมนุษย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ซึ่งหากจะพิจารณาตามประเด็นจุดกำเนิดแห่งปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาในเชิงศาสนา ว่าเกิดจากการที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส 3 อย่างคือ ตัณหาหรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการอำนาจ และทิฐิหรือความ

ยึดมั่น คลั่งไคล้ในแนวคิด ลัทธิและอุดมการณ์ต่างๆ เป็นต้น กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย ระบบการพัฒนาคน ด้วยการศึกษาระบบองค์รวมในทุกมิติ ทั้งกาย จิต และปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ถูกต้องจะทำให้คนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จนมีความไม่ประมาทได้ด้วยสติปัญญา ไม่ต้องหมั่นไปตามแรงชักจูงของกิเลส คือ มีความไม่ประมาทอย่างแท้จริงด้วยสติปัญญา ซึ่งเครื่องวัดผล การศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ วัดที่มนุษย์ ดูว่าการศึกษานั้นสามารถพัฒนาคนให้พ้นจากวงจรกิเลส แห่งความเจริญและความเสื่อมแบบปุถุชนได้หรือไม่ ประการที่สอง ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้อง เป็นการพัฒนาคนทั้งระบบ และคนที่ได้รับการพัฒนาในฐานะที่เป็นปัจจัยตัวกระทำ จะนำเอาคนที่ พัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนา ทำให้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ยั่งยืนได้

2.7. บริบทพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติความเป็นมา

นครศรีธรรมราช เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนามากที่สุดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นครศรีธรรมราชมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมาไม่น้อยกว่า 1,800 ปีมาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราช มีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย

ประวัติศาสตร์อันยาวนานแห่งนครศรีธรรมราช ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลานับเกือบ พันปีมาแล้ว สามารถประมวลได้ว่า "นครศรีธรรมราช" ได้ปรากฏชื่อในที่ต่างๆ หลายชื่อตามความรู้ ความเข้าใจที่สืบทอดกันมา และสำเนียงภาษาของชนชาติต่างๆ ที่เคยเดินทางผ่าน ในระยะเวลาที่ ต่างกัน เช่น ตามพลิงคม ตามพรลิงค์ มัทธาสิงคม ตามพลิงเกศวร โยสิง โพลิง เขี้ยวไต้หวัน โลแค็ก (Locae) สิริธรรมนคร ศรีธรรมราช ลิกอร์ (Ligor) ละคอน คิวตุดอน สุวรรณปุระ ปาฏลีบุตร (Pataliputra) และเมืองนคร เป็นต้น

คำว่า"นครศรีธรรมราช" น่าจะมาจากพระนามของปฐมกษัตริย์ ผู้ครองนครศรีธรรมราช คือ พระเจ้าศรีธรรมมาไตรราช คำนี้แปลความได้ว่า "นครอันงานสง่าแห่ง พระราชาผู้ทรงธรรม" และธรรม ของราชา แห่งนครนี้ก็คือ ธรรมแห่ง พระพุทธศาสนา

ถ้าจะลำดับความเป็นมาของนครศรีธรรมราช จากหลักฐานโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่ สืบค้นได้ในขณะนี้ พบว่ามีภูมิหลังอันยาวนานนับตั้งแต่ยุคหินกลาง ในราว 8,350 - 11,000 ปีที่ล่วง มา จากหลักฐานมีการพบเครื่องหินที่มีตัวขวานยาวใหญ่ (บางคนเรียกว่าระนาดหิน) ที่อำเภอท่า ศาลา ในยุคโลหะได้พบหลักฐานทางโบราณคดี คือ กลองมโหระทึกสำริด 2 ใบ ที่บ้านเกตุกาย ตำบล ท่าเรือ อำเภอเมือง และที่คลองคุดด้วน อำเภอฉวาง

นอกจากนี้ในบริเวณพื้นที่อำเภอสิชลปัจจุบัน ยังมีร่องรอยโบราณสถาน และโบราณวัตถุ เกี่ยวเนื่องในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีอายุเก่าแก่ที่สุดใน นครศรีธรรมราช เช่น พระพุทธรูปสำริด ศิลปแบบอมราวดีของอินเดีย และเศียรพระพุทธรูปศิลปะแบบคุปตะ (อินเดีย) เป็นต้น จากหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าในช่วงนี้นครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมมาจากอินเดียอย่างมากมาย ทั้งในด้านศาสนา ความเชื่อ อักษร ภาษา ประเพณี และการปกครอง จนกลายเป็นพื้นฐานวัฒนธรรม นครศรีธรรมราชมาถึงปัจจุบันนี้

นครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดในประเทศไทย มีประชากรมากที่สุดในภาคใต้ และมีขนาดพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ (รองจากสุราษฎร์ธานี) เป็นจังหวัดที่มีอำเภอมากที่สุดในภาคใต้ ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 780 กิโลเมตร มีจังหวัดที่อยู่ติดกัน ได้แก่ สงขลา พัทลุง ตรัง กระบี่ และสุราษฎร์ธานี

สัญลักษณ์ตราประจำจังหวัด

เป็นรูปพระบรมธาตุเจดีย์มีรูปสัตว์ ตามเป็นนักษัตรล้อมรอบ หมายถึง เมือง 12 นักษัตร จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 มีทั้งหมด 12 เมือง

- ความหมายจังหวัด นครอันงามสง่า แห่งพระราชผู้ทรงธรรม
- ใช้อักษรย่อจังหวัด นศ.
- ดอกไม้ประจำจังหวัด ดอกราชพฤกษ์
- ต้นไม้ประจำจังหวัด ชื่อ ต้นชะเอม ชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Mellettia Atropurpurea
- นกประจำจังหวัด ชื่อ นกกินปลีหางยาวเขียว (Green-tailed Sunbird)

วิสัยทัศน์

“นครศรีธรรมราช เมืองศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เมืองเกษตรและท่องเที่ยว
เมืองน่าอยู่ สู่สังคมพัฒนายั่งยืน”

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ โดยมีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ โดยมีจังหวัดที่มีอาณาเขตติดกัน ดังนี้

- ด้านเหนือ ติดกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี และอำเภอไทย
- ด้านใต้ ติดกับจังหวัดตรัง จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา
- ด้านตะวันออก ติดกับอำเภอไทย
- ด้านตะวันตก ติดกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดกระบี่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดกระบี่

ภาพที่ 2.2 ที่ตั้งและอาณาเขตของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราชแตกต่างกันไปตามลักษณะของเทือกเขานครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเทือกเขาที่มีความยาวตามแนวยาวของคาบสมุทร เป็นผลให้ ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. บริเวณเทือกเขาตอนกลาง
2. บริเวณที่ราบชายฝั่งด้านตะวันออก
3. บริเวณที่ราบด้านตะวันตก

พื้นที่ที่ติดกับทะเลฝั่งอ่าวไทยของจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นมีชายฝั่งยาวประมาณ 225 กิโลเมตร และจังหวัดนครศรีธรรมราชมีเขาสูงที่สุดในภาคใต้ คือ เขาหลวง มีความสูงประมาณ 1,835 เมตร

การปกครอง

จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งเขตการปกครองตามลักษณะพื้นที่ออกเป็นอำเภอ 23 อำเภอ เป็นตำบล 165 ตำบล และเป็นหมู่บ้าน 1,552 หมู่บ้าน ดังเช่น

ในอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช

มีประชากรชาย 137,399 คน

ประชากรหญิง	143,669 คน
รวมประชากรทั้งสิ้น	281,068 คน

จังหวัดนครศรีธรรมราช มีส่วนราชการส่วนภูมิภาค จำนวน 34 ส่วนราชการ และอำเภอ 23 อำเภอ ส่วนราชการส่วนกลาง 97 หน่วยงานและปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 185 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 54 แห่ง(แยกเป็นเทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 3 แห่ง และเทศบาลตำบล 50 แห่ง) และองค์การบริหารส่วนตำบล 130 แห่ง

เขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ทั้งหมด 346.804 ตารางกิโลเมตร มี 13 ตำบล 115 หมู่บ้าน เทศบาล 7 อบต 10 ประชากร ทั้งหมด 281068 คน ซึ่งแยกเป็นผู้ชาย 137399 คน เป็นผู้หญิง 143669 คน

สภาพปัญหาที่อยู่คือเด็กประพัตติไม่ เหมาะสม เช่นเที่ยวดื่มเครื่องแอลกอฮอล์มั่วสุ่มทำ ความรำคาญให้กับชาวบ้านติดเกมเล่นการพนันต่างๆมีพฤติกรรมทางเพศ ปัญหาผู้สูงอายุมีที่อยู่อาศัย ไม่เหมาะสม ภายในครอบครัวมีการกระทำความรุนแรงต่อกัน

เศรษฐกิจ

เศรษฐกิจโดยทั่วไปของจังหวัดนครศรีธรรมราชขึ้นอยู่กับภาคเกษตร อาชีพหลัก คือ ทำสวนยางพารา ทำสวนปาล์มน้ำมัน ทำนา ทำไร่ การปลูกผลไม้(สวนสมรม) ทำสวนมะพร้าว การประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และการเลี้ยงสัตว์

ปัจจัยทางศาสนาและวัฒนธรรม

ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 93.61% รองลงมาได้แก่ ศาสนาอิสลาม 6.17% ศาสนาคริสต์ 0.20%

ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาที่แพร่หลายที่สุด มีโบราณสถานและโบราณวัตถุทางพุทธ-ศาสนาที่แสดงถึงความรุ่งเรืองมาช้านาน ปี 2562 มีวัดทางพุทธศาสนา 626 แห่ง มีพระภิกษุ 4,623 รูป สามเณร 490 รูป ชาวนครศรีธรรมราชยึดมั่นในประเพณีทางศาสนา และมีความผูกพันกับ พระบรมธาตุเจดีย์ จนกระทั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ชื่อว่า "เมืองพระ" เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา จะมีประชาชนจากสารทิศ หลั่งไหลกันมาสักการะ องค์พระบรมธาตุเจดีย์อย่างล้นหลาม

2.8. สรุป

ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ก่อนอื่น ต้องรู้ก่อนว่าร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และเมื่อมนุษย์มีชีวิตเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องการปัจจัย 4 ประการคือ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร และยารักษาโรค ความหมายของคุณภาพชีวิตหมายถึงการรับรู้ความพึงพอใจในการดำรงชีวิตการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

ในด้านต่างๆที่สามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อการดำรงชีวิตและส่งผลต่อคุณภาพชีวิตในทิศทางที่ดีได้แก่ ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

คุณภาพชีวิตมีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลเป็นสิ่งที่มีความค่าและสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดการสร้างเกณฑ์มาตรฐานเพื่อให้ระดับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและเพื่อทำให้การพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายที่ปรารถนาบุคคลแต่ละคน และแต่ละครอบครัวจึงมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษา การมีแนวคิดและเจตคติที่ดีการรู้จักบริหารตนเองการมีการเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น การมีอาชีพ มีรายได้ มีคุณธรรมและศีลธรรม ถ้าคนในสังคมสามารถปฏิบัติได้ดังที่กล่าวมาข้างต้นย่อมจะสามารถช่วยยกระดับทั้งของตนเองและสังคมให้มีคุณค่ามีความเจริญงอกงามพัฒนาไปสู่สังคมอุดมคติปัญหาต่างๆในสังคมจะลดลงได้ องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตทั้งหลายที่ให้ความพึงพอใจได้แก่ ความสุขด้านร่างกาย วันศุกร์ด้านจิตใจ ความสุขด้านวิญญาณคือเป็นความหวังและความเชื่อในด้านศาสนา และความสุขด้านสังคม แต่องค์ประกอบคุณภาพชีวิตที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้วิจัยใช้เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตฉบับย่อภาษาไทยขององค์การอนามัยโลกที่พัฒนาโดย สุวัฒน์ มหัทธินันท์กรกุลและคณะ ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมเป็นองค์ประกอบคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

บทที่ 3

ปัญญา 3 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาปัญญา 3 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีเป้าหมายเพื่ออบรมจิตให้ปราศจากกิเลส และรู้แจ้งแทงตลอดในอริยสัจ 4 ดังนั้นพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นไปเพื่อกำจัดทุกข์ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งที่พระพุทธองค์นำมาสอนแก่ชาวโลกนั้นเปรียบได้กับใบไม้ในกำมือเท่านั้น ทรงนำมาเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญที่สุด คือ ปัญญาเพื่อการดับทุกข์ หลุดพ้นจากวัฏสงสาร (ส.ม. 19/ 1101/ 613) ดังนั้นขอบเขตเรื่องปัญญา 3 ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในงานวิจัยฉบับนี้ จึงศึกษากระบวนการพัฒนาปัญญาที่สร้างความเห็นที่ถูกต้องเพื่อเป็นฐานในการดำเนินชีวิต และทำการวิเคราะห์พุทธธรรมที่เหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อการศึกษาเล่าเรียนและประกอบกิจการงานต่างๆ ในการพัฒนาชีวิตประจำวันให้มีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันก็มีเป้าหมายเพื่อบรรลุผลานิพพานตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 3.1 แนวคิดพื้นฐานของปัญญา
- 3.2 ประเภทของปัญญาในพระพุทธศาสนา
- 3.3 ลักษณะของปัญญาและบุคคลที่มีปัญญา
- 3.4 ความหมายและองค์ประกอบของปัญญา 3
- 3.5 กระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 3.6 วิธีการส่งเสริมปัญญาที่ดีตามหลักปัญญา 3
- 3.7 สรุป

3.1. แนวคิดเกี่ยวกับปัญญา

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร นี้เป็นแม่บทสำคัญของหลักธรรมทั้งปวงในพระพุทธศาสนา เป็นพระสูตรที่พระพุทธสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนแก่พระปัญจวัคคีย์ และเกิดพระรัตนตรัยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยการบรรลุโสดาปัตติผลของพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนี้ ว่าด้วยการประกาศพระธรรมจักร (ส.ม. 19/ 1081/ 592) พระธรรมจักรนี้จึงมีหลายนัยยะ ดังเช่นที่ปรากฏในปฎิสัมภีทามรรค (ขุ.ป. 31/ 40/ 502) ว่าดังนี้

“...ชื่อว่าธรรมจักร เพราะพระผู้มีพระภาคทรงให้ธรรมและจักรเป็นไป
ชื่อว่าธรรมจักร เพราะพระผู้มีพระภาคทรงให้จักรและธรรมเป็นไป...ชื่อว่า
ธรรมจักร เพราะพระผู้มีพระภาคทรงให้จักรเป็นไปด้วยการประพาดธรรม...ชื่อว่า
ธรรมจักร เพราะพระผู้มีพระภาคทรงดำรงอยู่ในธรรมให้จักรเป็นไป...ทรง
ประดิษฐานอยู่ในธรรมให้จักรเป็นไป...ทรงให้ประชาชนประดิษฐานอยู่ในธรรมให้

จักรเป็นไป...ทรงบรรลุถึงความชำนาญในธรรมให้จักรเป็นไป...ทรงให้ประชาชน
บรรลุถึงความชำนาญในธรรมให้จักรเป็นไป...”

ข้อความในพระสูตรนี้ล้วนมีความหมายในการประดิษฐานตั้งมั่น และเผยแผ่พระสัทธรรมใน
พระพุทธศาสนาให้กว้างออกไป เพื่อให้ชนทั้งหลายได้บรรลุพระสัทธรรม นอกจากนั้นพระสูตรนี้ยังมี
ความสำคัญในฐานะเป็นพระสูตรแห่งปัญญา (บรรจบ บรรณรุจิ, 2548) เนื่องจากกล่าวถึงการเกิด
ปัญญารู้ร้อยสัจ 4 อย่างชัดเจน

คำว่า ปัญญา หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้ชัด ความเข้าใจ ความรู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ตามความ
เป็นจริง ปัญญาเป็นคำกลางๆ มีหลายชั้น หลายระดับ หลายประเภท เช่น

ก) โลภียปัญญา ปัญญาในชั้นเบื้องต้น ความฉลาดรอบรู้ในเรื่องการยังชีพในเรื่องทั่ว
ไป ที่ยังเกี่ยวข้องกับเรื่องของชาวโลก

ข) โลกุตตรปัญญา ปัญญาขั้นสูง ชั้นเหนือโลก ได้แก่ ชั้นที่เป็นมรรค ผล นิพพาน มี
ความฉลาดรอบรู้ในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ได้

ปัญญา (ปณฺณ) ในภาษาบาลี หรือ ปราชญ์ (प्राज्ञ ; ปราชญ) ในภาษาสันสกฤต แปลว่า
ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน, รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ, รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น
เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธา เพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างมมาย

ในสังคีตสูตร พระสารีบุตรกล่าวว่า ปัญญา ทำให้เกิดได้ 3 วิธี คือ

1. โดยการสดับรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน (สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง)
2. โดยการคิดค้น การตรึกตรอง (จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด)
3. โดยการอบรมจิต การเจริญภาวนา (ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (พระพุทธโฆสเถระ, 2546: 731) ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ว่า
อะไรเป็นปัญญา ปัญญาที่ฟังเจริญ ฟังยังประโยชน์ให้สำเร็จ คือวิปัสสนาญาณอันสัมปยุตด้วยกุศลจิต
เป็นปัญญา อะไรชื่อว่าปัญญา ที่ชื่อว่าปัญญาเพราะอรรถว่ารู้ชัด ที่ชื่อว่า รู้ชัดนี้ คืออย่างไร คือความรู้
โดยประการต่างๆ พิเศษยิ่งกว่าอาการ คือความหมายรู้ และความรู้แจ้งจริง จริงอยู่ แม้เมื่อสัญญา
วิญญาน และปัญญา จะเป็นความรู้ด้วยกัน แต่สัญญา เป็นสักแต่ความหมายรู้อารมณ์ เช่น รู้จักว่า สี
เขียว สีเหลือง เป็นต้น เท่านั้น แต่ไม่อาจให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะ ไม่เพียง เป็นทุกข์ เป็น
อนัตตาได้ วิญญานย่อมรู้อารมณ์ว่า สีเขียว สีเหลือง เป็นต้นด้วย และย่อมให้ถึงความแทงตลอดซึ่ง
ลักษณะได้ด้วย แต่ไม่อาจจะให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่งมรรคได้ ส่วนปัญญาย่อมรู้อารมณ์ และ
ให้ถึงความแทงตลอดซึ่งลักษณะด้วยอำนาจแห่งนัยดังกล่าวแล้ว ทั้งให้ก้าวหน้าไปถึงความปรากฏแห่ง
มรรคด้วย

ส่วนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับปัญญา 3 คือ

1. กาลามสูตร จัดเป็นสุตมยปัญญา

2. โยนิโสมนสิการ จัดเป็นจินตามยปัญญา
3. สมถะและวิปัสสนา จัดเป็นภาวนามยปัญญา

ปัญญาในทางพระพุทธศาสนามีเป้าหมายอยู่ที่การทำลายอวิชชาและกิเลสอาสวะทั้งปวงที่เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ ทั้งที่เป็นส่วนตัว บุคคล และแก่ชาวโลก (สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ, 2548) อธิบายว่า บุคคลผู้มีปัญญาในทางพระพุทธศาสนาจะยกย่องว่าเป็นบัณฑิต คือเป็นพุทธะ แปลว่า ผู้รู้ รู้ความจริงอันประเสริฐว่า อะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ อะไรเป็นความดับทุกข์ อะไรเป็นมรรค หรือวิธีปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ รู้แจ้งว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ประกอบด้วยตัวตน ผู้ตื่นคือ ตื่นจากอวิชชา ความไม่รู้อันเป็นรากเหง้าของกิเลสอาสวะทั้งปวง ผู้เบิกบานคือ มีจิตบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง เพราะหมดสิ้นกิเลสอาสวะทั้งปวง ไม่ยินดียินร้ายต่ออารมณ์ต่างๆ ที่เป็นโลกธรรมซึ่งจรเข้ามากกระทบจิตใจ

3.2. ประเภทของปัญญาในพระพุทธศาสนา

ปัญญาในพระพุทธศาสนาสามารถจำแนกได้หลายประเภท ดังเช่น สชาติปัญญา กล่าวถึงการพัฒนาปัญญาว่ามนุษย์มีพื้นปัญญาเดิมมาก่อน ปัญญา 2 กล่าวถึง โลกุตตระและโลกียปัญญา ปัญญา 3 กล่าวถึง สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา และปัญญา 4 กล่าวถึง ปฏิสัมภทา 4 ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปความไว้ดังต่อไปนี้

3.2.1. สชาติปัญญา

ความหมายของสชาติปัญญานั้น ปรากฏในอรรถกถากถาชาฎาสูตร (ส.ส.อ. 24/131) แปลว่า ปัญญามีมาพร้อมกับการเกิด ซึ่งสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาปรินายก (เจริญสุวฑฒนมหาเถร), (2535 : 9) ทรงอธิบายว่า ปัญญานั้นมีการสะสมและพัฒนาตลอดเวลาที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร มนุษย์จึงมีพื้นปัญญามาแต่กำเนิดเรียกว่า สชาติปัญญา มีตัวอย่างที่ชัดเจน เช่น การบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระมโหสถเป็นการทำกุศลกรรม และเป็นปัญญาภิสังขาร กุศลกรรมนี้ให้ผลเป็นอุปการะพรหมวิหาร คือ กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป เรียกว่า สชาติปัญญา ซึ่งสชาติปัญญานี้เอง (พระมหาเลอเดช วรวิโส, 2548) เป็นปัญญาบารมีที่สืบเนื่องมาจากปัญญาบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญไว้ในชาติที่เกิดเป็นพระมโหสถและชาติอื่นๆ และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงระดับสูงสุดในพระชาติสุดท้าย

จึงเห็นได้ว่า ปัญญาประเภทนี้มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาปัญญาตามแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถตอบคำถามที่ว่า เหตุใดเด็กแต่ละคนเกิดมาแล้วมีสติปัญญาไม่เท่ากัน ทำไมบางคนจึงมีความสามารถพิเศษ เช่น มีอัจฉริยภาพด้านดนตรีหรือคณิตศาสตร์ตั้งแต่เด็ก สามารถอธิบายได้ด้วยสชาติปัญญาว่า บุคคลดังกล่าวสั่งสมปัญญาในด้านนั้นมามากในอดีตชาติ สชาติปัญญานี้ยังแสดงให้เห็นถึงกฎแห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร หากบุคคลนั้นสั่งสมกรรมดีและ

เจริญปัญญาในฝ่ายกุศลธรรมไว้มาก ปัญญาที่น้อยย่อมเต็มเปี่ยม และสามารถจะบรรลุธรรมได้ในอนาคตของตนในชาติใดชาติหนึ่ง

3.2.2. โลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา

เนื่องจากการแบ่งประเภทของปัญญา 2 จำพวกไว้จำนวนมากในพระอภิธรรมปิฎก วิกิวงศ์ทุกมาติกา (ทุ-กะ) ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะที่ปรากฏในญาณวัตถุ (อภิ.วิ.35/752/752) ข้อที่ 1 ว่าปัญญา 2 อย่าง คือ โลกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา เพราะทำให้เห็นภาพกว้างของประเภทปัญญา และสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาปัญญาอย่างชัดเจน ซึ่งปัญญา 2 ประเภทนี้มีคำอธิบายเพิ่มเติมใน ทุกนิทเทศ (อภิ.วิ.35/767/500) ว่า “ปัญญาในสภาวะธรรมที่เป็นกุศลและอัพยาภตในภูมิ 3 ชื่อว่า โลกียปัญญา และปัญญาในมรรค 4 ผล 4 ชื่อว่า โลกุตตรปัญญา”

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (วิสุทธิ. 425/733) ได้กล่าวโดยนัยเดียวกันนี้ว่า โลกียปัญญา คือปัญญามีอาสวะ และโลกุตตรปัญญา คือปัญญาไม่มีอาสวะ ตามลำดับ

นอกจากนี้ พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต), (2543) ได้อธิบายลักษณะของโลกียธรรมว่า เป็นสภาวะเนื่องในโลก ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก และโลกุตตรธรรม เป็นธรรมอันไม่ใช่วิสัยของโลก สภาวะพ้นโลก ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1

ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นนิยามของปัญญา 2 ประเภท ดังนี้คือ

1) โลกียปัญญา คือ ปัญญาอันเป็นวิสัยโลก ยังอยู่ในภพทั้ง 3 คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เป็นปัญญาที่ยังประกอบด้วยอาสวะกิเลสอยู่ ปัญญาในฝ่ายกุศลก็รวมอยู่ในส่วนนี้ด้วย เรียกว่าปัญญาทางธรรม

2) โลกุตตรปัญญา คือ ปัญญาที่เหนือจากโลก พ้นวิสัยของโลกคือ การเวียนเกิดในภพ 3 เป็นปัญญาที่มีอาสวะน้อยจนกระทั่งไม่มีอาสวะเลย ประกอบด้วยโลกุตตรมรรค คือ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1

3.2.3. ปัญญา 3

ในสังคีตสูตร (ที.ปา. 11/305/271) กล่าวถึงปัญญา 3 ไว้ 2 ลักษณะคือ ปัญญา 3 ประกอบด้วย

- 1) เสขปัญญา คือ ปัญญาของบุคคลผู้ยังต้องศึกษา
- 2) อเสขปัญญา คือ ปัญญาของบุคคลผู้ไม่ต้องศึกษา
- 3) เนวเสขานาเสขปัญญา คือ ปัญญาของบุคคลผู้ยังต้องศึกษาก็มิใช่ผู้ไม่ต้องศึกษาก็มิใช่

ซึ่งในพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้แปล เนวเสขานาเสขปัญญา ว่า ปัญญาที่เป็นของพระเสขะก็มิใช่ ของพระอเสขะก็มิใช่ (ที.ปา.16/228/173) ซึ่งพระเสขบุคคล หมายถึง พระอริยเจ้า 7 พวกตั้งแต่โสดาปัตติมรรคขึ้นไป ดังนั้น อเสขปัญญา คือ ปัญญาของ

พระอรหันต์ เศษปัญญา คือ ปัญญาของพระอรหันต์บุคคลระดับโสดาปัตติมรรคขึ้นไป และยังไม่บรรลุอรหัตผล และ เนวเสกขานาเสกขปัญญา คือ ปัญญาที่ไม่ใช่ปัญญาของทั้งพระอเสขะและพระเสขะ ครอบคลุมถึง ปัญญาของบุคคลที่ยังไม่บรรลุธรรมระดับโสดาปัตติมรรค มีปุถุชน เป็นต้น

ส่วนปัญญา 3 อีกนัยหนึ่ง (ที.ปา. 11/305/217) คือ 1) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด 2) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง และ 3) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรม ในงานวิจัยนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะปัญญา 3 ด้วยนัยอย่างหลัง เพราะมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาปัญญามนุษย์

ในอรรถกถากล่าวถึง จินตามยปัญญาว่า คือ

“...ปัญญาที่สำเร็จด้วยความคิดเป็นไฉน ในบ่อเกิดของการทำงานที่น้อมนำเข้าไปด้วยปัญญา หรือในบ่อเกิดของศิลปะ ที่น้อมนำเข้าไปด้วยปัญญา หรือในสถานที่ของวิชาที่ น้อมนำเข้าไปด้วยปัญญา บุคคลไม่ได้ฟังมาแต่ผู้อื่น กลับได้กัมมัตสกตญาณ หรือ สัจจานุโลมิกญาณ หรือ อนุโลมิกขันติ ทิฐิ รุจิ มุณี เปกขะ ัมมนิชฌานขันติ เห็นปานนี้ อันใดว่ารูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง นี้เรียกว่า จินตามยปัญญา ปัญญาที่สำเร็จด้วยการฟังเป็นไฉน ในบ่อเกิดของการทำงานที่น้อมนำเข้าไปด้วยปัญญา ได้ฟังจากผู้อื่นเท่านั้น จึงกลับได้ ฯลฯ ัมมนิชฌานขันตินี้ (ที.ปา.อ. 16/317) เรียกว่า สุตมยปัญญา ปัญญาที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนาเป็นไฉน ปัญญาแม้ทั้งหมดของผู้เข้าสมาบัติชื่อว่า ภาวนามยปัญญา

กัมมัตสกตญาณ คือ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ฯลฯ ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรมสัมมาทิฐิซึ่งมีลักษณะว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำความชั่วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ สัตว์ผู้เกิดผิดขึ้นมีอยู่ สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบรู้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยตนเอง แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้แจ้งมีอยู่ในโลก” (อภิ.วิ. 35/793/509)

ตามนัยข้างต้นนี้อธิบายปัญญา 3 ในระดับสูง กล่าวคือ ปัญญา 3 ของผู้ที่เจริญภาวนามาก เช่น จินตามยปัญญา หมายถึง การน้อมนำไปด้วยปัญญา พิจารณาด้วยตนเองโดยไม่ได้ฟังมาจากผู้อื่น จนได้ญาณต่างๆ มี เช่น การรู้ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน และต้องรับผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่วนั้น (กัมมัตสกตญาณ) ญาณหยั่งรู้ในอริยสัจ (สัจจานุโลมิกญาณ) เป็นต้น พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของขันธ 5 ได้ ส่วนสุตมยปัญญานั้นเกิดผลต่างๆ ในลักษณะเดียวกัน แต่ได้มาด้วยการฟังจากผู้อื่น และภาวนามยปัญญานั้น คือ ปัญญาที่สำเร็จได้ด้วยการเจริญภาวนา เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นจากการเข้าสมาบัติต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ปัญญา 3 นี้ยังแบ่งระดับที่เป็นโลกียะปัญญาและโลกุตระปัญญาด้วย ดังปรากฏในอรรถกถาปาวาสุต (ขุ.อุ.อ. 44/111) ว่า “ฝ่ายปัญญาที่เป็นโลกียะ ได้แก่ สุตมยปัญญา

จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาที่ยังมีอาสวะ ส่วนโลกุตตรปัญญา ได้แก่ ปัญญาที่สัมปยุตด้วยมรรคและผล。” ดังนั้นปัญญาทั้ง 3 นี้ ย่อมมีทั้งในพระอริยบุคคลและบุคคลที่ยังไม่บรรลุลोकุตตรธรรมด้วยเช่นกัน แต่ปัญญา 3 ของบุคคลประเภทหลังนั้นเป็นบุคคลที่ยังไม่บรรลุลोकุตตรธรรม ยังคงเจือด้วยกิเลสอยู่ในบางส่วนหรือในบางขณะ และต่อเมื่อเข้าสู่กระแสพระอริยบุคคลแล้วจึงเรียกปัญญา 3 นี้ว่า โลกุตตรปัญญา

3.2.4. ปฏิสัมภिता 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (2457 : 197) ได้กล่าวว่า ปฏิสัมภिता 4 หมายถึง ความแตกฉาน ความรู้แตกฉาน ปัญญาแตกฉาน ประกอบด้วย อรรถปฏิสัมภिता ธรรมปฏิสัมภिता นิรุตติปฏิสัมภिता และปฏิภาณปฏิสัมภिता ซึ่งหมายถึงปัญญาแตกฉานในอรรถ ในธรรม ในภาษา และในปฏิภาณ (ไหวพริบในการตอบปัญหา) ปฏิสัมภिता 4 นี้เป็นปัญญาในพระพุทธศาสนา (อง.จตุกก. 21/172/216) มี 4 องค์ธรรมดังนี้

- 1) อัตถปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในอรรถ เห็นข้อธรรมหรือความย่อก็สามารถอธิบายได้
- 2) ธัมมปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในธรรม เห็นอรรถอธิบายพิศดารก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้
- 3) นิรุตติปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ เห็นศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้
- 4) ปฏิภาณปฏิสัมภिता ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ มีไหวพริบซึมซับในความรู้ที่มีอยู่เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่

นอกจากนั้นยังมีตามที่ปรากฏในปฏิสัมภิตามรรค โสฬสปัญญานิเทศ ได้แสดงปัญญา 16 ประการ มีความว่า บุคคลใดประกอบด้วยปัญญา 16 ประการนี้ ชื่อว่าผู้บรรลุปฏิสัมภिता ซึ่งจุดที่น่าสนใจประการต่อมา นั่นคือ ในอุปทานระบุว่า พระอรหันต์หลายท่านบรรลุธรรมแล้ว ยังได้ปฏิสัมภिता 4 พร้อมด้วยวิชาและอภิญา เพราะเหตุใดพระอรหันต์เหล่านั้นนอกจากขจัดกิเลสจะหมดสิ้นแล้ว ยังมีคุณสมบัติดังกล่าวด้วย จึงเห็นได้จากเมื่อคราวทำสังคายนาครั้งที่ 1 โดยมีพระมหากัสสปเถระผู้เป็นประธานในการสังคายนาครั้งนั้น ได้อาราธนาพระอรหันต์ที่พร้อมด้วยปฏิสัมภิตารวมทั้งสิ้นจำนวน 500 รูป ร่วมทำการสังคายนาในครั้งนี้ จึงเป็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าปฏิสัมภिता 4 นี้เป็นเหตุแห่งปัญญา และมีปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกฉานในปฏิสัมภิตาจากปัญญา 3 เป็นเบื้องต้นนั่นเอง

3.3. ลักษณะของปัญญาและบุคคลที่มีปัญญา

ลักษณะของปัญญาและลักษณะของบุคคลที่มีปัญญาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีดังต่อไปนี้

3.3.1 ลักษณะของปัญญา

ใน วัมมิกสูตร (ม.ม. 12/250/269-273) กล่าวถึงปัญหา 15 ประการที่พระกุมารกัสสปะทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งในข้อที่ 6 ถามว่า อะไรชื่อว่า ศัสตรา พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ศัสตรานั้น เป็นชื่อแห่งปัญญาอันประเสริฐ จงใช้ปัญญาขุดลึมหัก (อวิชชา) ขุดอึ้ง (ความคับแค้นด้วยความโกรธ) ถากทางสองแพร่ง (วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัยให้หมดไป) และใช้ศัสตรานั้นยกหม้อกรองน้ำต่าง (นิรวณ 5) ขึ้นมา นำเต่า (อุปาทานขันธ 5) ขึ้นมา ยกเขียงหันเนื้อ (กามคุณ 5) ขึ้นมา หยิบขึ้นเนื้อ (นันทิราคะ) ขึ้นมาแล้วละลาย ในพระสูตรดังกล่าวพระพุทธองค์ตรัสเปรียบปัญญว่าเป็นอาวุธ เป็นเครื่องกำจัดอวิชชาคือความไม่รู้ และกิเลสทั้งหลายมีความโกรธ ความลังเลสงสัย นิรวณ 5 ฯลฯ ให้หมดสิ้นไป และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค (วิสุทธิ. 424/733) กล่าวถึงลักษณะของปัญญาว่า “...ลักษณะกิจ ผล เหตุไฉนของปัญญาเป็นอย่างไร...ปัญญามีการแทงตลอดสภาวะธรรมเป็นลักษณะ มีการกำจัดความมืด คือโมหะที่ปกปิดสภาวะความเป็นจริงของธรรมทั้งหลายเป็นกิจ มีความไม่หลงเป็นผล ก็สมาธิเป็นเหตุไฉนของปัญญานั้น...” แสดงให้เห็นว่า ปัญญา คือการแทงตลอดในสภาวะธรรม มีความสว่างชัดความมืดแห่งกิเลส และมีสภาวะที่ใกล้กับสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หากมีศีลอันบริสุทธิ์และมีสมาธิที่ตั้งมั่นแล้วย่อมเกิดปัญญาได้ สอดคล้องกับลักษณะของปัญญาที่ระบุไว้ในมิลินทปัญหา (มิลินท. 8/45) ว่า “คนเกี่ยวข้าวใช้มือซ้ายจับมัดข้าวไว้ ใช้มือขวาถือเคียวเกี่ยวข้าว ฉันทใด พระโยคาวจรก็ย่อมใช้มนสิการจับจิตไว้ แล้วใช้ปัญญาตัดกิเลสทั้งหลาย ฉันทนั้น” บุคคลเมื่อมีสติยกลิงใด ๆ ขึ้นพิจารณาแล้ว เช่น มีสติระลึกได้ว่าขันธทั้งหลายไม่เที่ยงแล้วใช้ปัญญาคือโยนิโสมนสิการพิจารณาให้ลึกซึ้งสาวไปถึงเหตุที่แท้จริง จนสามารถระงับอุปาทานขันธได้ เป็นต้น ในทางกลับกัน ถ้าไม่มีสติเสียแล้วโยนิโสมนสิการย่อมไม่สามารถทำงานได้ ปัญญาอันลึกซึ้งที่จะตัดกิเลสให้ล่วงไปได้ย่อมไม่เกิดขึ้น

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นความสอดคล้องกันของลักษณะแห่งปัญญาว่า มีลักษณะ สว่างชัดความมืดแห่งอวิชชาและกิเลสทั้งหลาย มีลักษณะตัดความลังเลสงสัยให้สิ้นไป แทงตลอดในความรู้ เข้าใจในสภาวะธรรมทั้งหลายอย่างแจ่มแจ้ง โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญญา คือ สติ สมาธิ เมื่อมีสติระลึก รู้ มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้วย่อมพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง โยนิโสมนสิการจะทำหน้าที่ในการพิจารณาได้อย่างลึกซึ้ง ปัญญาจะบริสุทธิ์ขึ้นเป็นลำดับจนหมดสิ้นจากอาสวะทั้งปวง

3.3.2 ลักษณะของบุคคลที่มีปัญญา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงลักษณะของบุคคลที่มีปัญญาไว้หลายแห่ง ดังนี้

1) กัณณกัถลสูตร (ม.ม. 13/379/464) ทรงแสดงไว้ว่า

“...ผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ข้าแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ...”

แสดงให้เห็นว่า บุคคลที่มีปัญญาในพระพุทธศาสนา คือ มีปัญญาที่เป็นไปเพื่อกำจัดกิเลส

2) บุคคลที่มีปัญญา 3 ระดับในอวกุชสูตร (อง.เอก. 20/30/180) โดยทรงเปรียบเทียบไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 3 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก บุคคลมีปัญญาเหมือนหม้อคว่ำ เป็นคนเขลา ไม่มีปัญญาสำหรับพิจารณา บุคคลเช่นนั้นแม้จะหมั้นไปในสำนักภิกษุทั้งหลาย ก็ไม่อาจเล่าเรียนเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งกถาได้ เพราะเขาไม่มีปัญญา

บุคคลมีปัญญาเหมือนชายพก เรากล่าวว่า ตีกว่าบุคคลที่มีปัญญาเหมือนหม้อคว่ำ บุคคลเช่นนั้นแม้หมั้นไปในสำนักภิกษุทั้งหลาย นั่งตรงที่นั่นเรียนเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งกถาครั้งลุกขึ้นแล้วก็กำหนดรู้พยัญชนะไม่ได้ เพราะพยัญชนะที่เขาเรียนแล้วเลอะเลือนไป

ส่วนบุคคลมีปัญญากว้างขวาง (เหมือนหม้อหงาย) เรากล่าวว่า ตีกว่าบุคคลที่มีปัญญาเหมือนชายพกบุคคล เช่นนั้นหมั้นไปในสำนักภิกษุทั้งหลาย นั่งตรงที่นั่นเรียนเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งกถานั้นจำพยัญชนะได้ มีความดำริประเสริฐ มีจิตใจไม่ออกแวก ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม พึงทำที่สุดแห่งทุกขได้

จากข้อความดังที่กล่าวข้างต้นคือ (อภิ.ปุ. 36/107/173)

บุคคลประเภทที่ 1 เปรียบเหมือนหม้อคว่ำ ไม่อาจรองรับน้ำ คือ ความรู้ใด ๆ ได้ เรียนไปแล้วก็เหมือนเททิ้งจนหมด บุคคลประเภทที่ 2 คือ เพียงรับความรู้ได้ขณะฟังแต่แล้วก็เลอะเลือนไป “เปรียบเหมือนบุรุษเก็บของเคี้ยวต่างๆ คือ งา ข้าวสาร ขนมต้ม พุทราไว้ที่ชายพก บุรุษนั้นเมื่อลุกจากที่นั่นพึงทำเรี่ยราดเพราะผลอสติ...” ส่วนบุคคลประเภทที่ 3 คือ มีปัญญากว้างขวางเปรียบเหมือนหม้อหงาย เพราะเมื่อเทน้ำลงหม้อ น้ำก็ยังไม่ไหลไป หมายถึงคนที่ฟังธรรมแล้วแม้ลุกออกไปจากที่นั่น ก็ยังจำเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดแห่งกถานั้นได้

3) ลักษณะของผู้มีปัญญาในสัตตชฎิลสูตร (ส.ส. 15/122/141) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ปัญญาจะพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา ปัญญานั้นจะพึงรู้ได้ด้วยกาลนาน ไม่ใช่ด้วยกาลเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจรู้ไม่ได้ ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่มีปัญญาไม่รู้ได้” แสดงให้เห็นว่า จะรู้ว่าผู้ใดมีปัญญา ดูได้จากสิ่งที่พูด และจะรู้ว่าคนนั้นมีปัญญาจริงหรือไม่ ต้องสังเกตไปนานๆ เป็นต้น

3.3.3 ลักษณะของบุคคลที่มีปัญญาทราวม

เพื่อให้ลักษณะของบุคคลที่มีปัญญามีความชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจึงนำข้อศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะของบุคคลที่มีปัญญาทราวม มาจากการวิจัยในที่ต่างๆ พบว่า มีเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงบุคคลที่มีปัญญา ทราวมในขุททกนิกาย จำนวน 22 เรื่อง โดยแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ

- 1) ผู้มีความประมาท ไม่ระมัดระวังสติ และไม่หมั่นขัดเกลาจิต จำนวน 7 เรื่อง
- 2) ผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ และกระทำบาปทั้งปวง จำนวน 15 เรื่อง

จะเห็นว่า ลักษณะของคนที่มีความปัญญาทราวมนั้นจะเริ่มจากการเป็นผู้มีความเห็นผิด คือ เป็น มิจฉาทิฎฐิก่อน เมื่อบุคคลประกอบด้วยความเห็นผิดแล้วย่อมก่อกรรมทำชั่วเป็นปกติ เมื่อตายไปแล้ว จึงมีทุกติเป็นที่ไป คนที่มีความปัญญาทราวม หรือปัญญาน้อยในทัศนะของพระพุทธศาสนา คือ คนกลุ่มนี้เป็น ส่วนใหญ่ ดังตัวอย่างพระพุทธพจน์ตามที่ปรากฏ (ขุ.อิติ. 25/32/379) และ (ขุ.อิติ. 25/3๓/377) ดังเช่น

“นรชนผู้มีปัญญาทราวม ประกอบด้วยธรรม 2 ประการนี้ คือ ศีลวิบัติ และมิจฉาทิฎฐิ”

“บุคคลที่มีปัญญาทราวม ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอกุศลกรรมอื่นๆ ซึ่ง ประกอบด้วยโทษ ไม่ทำกุศลกรรมไว้ ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมาย เมื่อตายแล้วย่อมไปเกิดในนรก”

นอกจากประกอบบาปอกุศลเป็นประจำแล้ว จิตยังประกอบด้วยกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ มีความเกียจคร้านในการทำความดี ดังปรากฏในพระสูตรว่า

(ขุ.ธ. 25/244/108) “...ผู้ไม่มีความละอาย กล้าเหมือนกา ชอบทำลายคนอื่น ชอบเอาหน้า มีความคะนอง มีพฤติกรรมสกปรก...”

(ขุ.ธ. 25/262/114) ...มีความริษยา ตระหนี่ และโอ้อวด...

(ขุ.ธ. 25/280/119) ...คนที่ไม่ขยันในเวลาที่เหมาะสม ทั้งที่ยังหนุ่มยังสาว มีกำลังแต่กลับ เกียจคร้าน มีความคิดใฝ่ต่ำ (กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก) ปราศจากความเพียร เกียจคร้าน มาก ย่อมไม่ประสบทาง (อริยมรรค) ด้วยปัญญา”

จากข้อความเบื้องต้นที่แสดงมานี้ จะเห็นถึงลักษณะแห่งปัญญาว่า มีลักษณะเป็นความสว่าง ที่ขจัดความมืดมิดแห่งอวิชชาและกิเลสทั้งหลายได้ ด้วยการมีสติพิจารณา โดยมีลักษณะตัดความลังเล สงสัยให้สิ้นไป ตั้งตนอยู่ในกุศลธรรม รับรู้แห่งตลอดในความรู้ เข้าใจในสภาวะธรรมทั้งหลายอย่างแจ่มแจ้ง แล้วพิจารณานำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิด ปัญญา คือ สติ สมาธิ เพราะเมื่อมีสติระลึกรู้ มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้วย่อมพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ถูกต้อง ตามความเป็นจริงเหล่านี้ แต่ในทางตรงกันข้ามที่เป็นพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ที่มีปัญญาทราวมจะ มองเห็นได้ว่า เมื่อบุคคลมีลักษณะคนที่มีความปัญญาทราวมดังกล่าวข้างต้นนี้แล้วย่อมประมาทในการดำเนิน ชีวิต ใจไม่น้อมไปในเรื่องการฝึกจิต หรือการดำเนินชีวิตด้วยสติ คือ เป็นมิจฉาทิฎฐิก่อน เมื่อบุคคล ประกอบด้วยความเห็นผิดแล้ว ย่อมก่อกรรมทำชั่วเป็นปกติของตน ดังนั้นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา ปัญญาในทัศนะพระพุทธศาสนา คือ การสร้างเสริมสัมมาทิฎฐิให้เกิดขึ้น เมื่อบุคคลมีความเห็นที่

ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่มีการทำบาปอกุศล หรือการทำบาปอกุศลย่อมจะลดน้อยลงไป และหากหมั่นฝึกสติบ่อยๆ ก็จะทำให้เกิดความยับยั้งชั่งใจ ไม่กระทำความชั่วง่ายขึ้น เพราะมีสติระลึกจำตัวอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้มีปัญญาพิจารณาในสิ่งต่างๆ และสามารถพัฒนาปัญญาในระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้

3.4. ความหมายและองค์ประกอบของปัญญา 3

มีผู้ให้ความหมายและองค์ประกอบของปัญญา 3 ไว้ อีกหลายท่าน ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2556) ได้ตรัสไว้ว่า สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ คือรู้จักกุศลมูลเหล่านี้ว่า ทุกๆข้อเป็นมูลเหตุของกุศลจริง สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบดังนี้ เป็นทิฐิ คือความเห็นเป็นทัสสนะคือความเห็น เป็นญาณะ คือความรู้ หรือ เป็นปัญญาคือความรู้ทั่วถึงที่จะต้องเป็นขั้นตอนของทุกๆคนในโลก แต่ว่าจะได้สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบดังนี้ได้ ก็ต้องอาศัยความที่ใช้ปัญญาที่มีอยู่เป็นพื้นฐานในการประกอบปลูกปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ด้วยการฟังการเรียน อันรวมในคำว่า สุตะด้วยการคิดพิจารณา อันรวมเรียกว่า จินตาคด้วยการปฏิบัติอบรมต่างๆ ในข้อที่ฟังปฏิบัติอบรมนั้นๆ อันเรียกว่า ภาวนาและเมื่อได้ประกอบปฏิบัติปลูกปัญญา อบรมปัญญา เพิ่มพูนปัญญาในทางที่ถูกต้องอยู่เสมอ ก็ย่อมจะได้ปัญญาที่เป็นปัญญาถูกต้อง อันเรียกว่า สัมมปัญญา ได้สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ จึงกล่าวได้ว่าปัญญาที่เป็นระดับอภิปัญญา คือปัญญาอย่างสูง เป็นสัมมาทิฐิ จัดเป็นสิกขาข้อหนึ่งใน สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2557) ได้กล่าวว่า ปัญญา 3 คือ ความรอบรู้ รู้ทั่วเข้าใจ รู้ซึ่ง ในสุตตันตปิฎก ที.ปา. [11/228/231](#) แบ่งองค์ประกอบปัญญาออกเป็น 3 ได้แก่

- 1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด การเล่าเรียน ปัญญาสืบมาแต่ปรโตโฆสะ
- 2) จินตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง
- 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรกนั้น แล้วหมั่นมนสิการในบรรดาสภาวะธรรม

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2551) ได้กล่าวว่า ปัญญาทำให้เกิดได้ 3 วิธี คือ โดยการสดับรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน เรียกว่า สุตมยปัญญา โดยการคิดค้น การตรึกตรอง เรียกว่า จินตมยปัญญา โดยการอบรมจิตและการเจริญภาวนา เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

พระธานินทร์ ชินเมธ (พุกเนียม) (2558) กล่าวว่าปัญญา 3 คือ ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน รู้เรื่องบาปบุญคุณโทษ รู้สิ่งที่ควรทำควรเว้น เป็นต้น เป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธาเพื่อให้เชื่อ ประกอบด้วยเหตุผลไม่ให้หลงเชื่ออย่างงมงาย โดยมีองค์ประกอบของปัญญาใน 3 องค์ประกอบ คือ

- 1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียนศึกษา

- 2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา
- 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติภาวนา

จิตวิชัย เหลี่ยมศิริวัฒนา (2557) กล่าวไว้ว่า ปัญญา คือความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ มีอยู่ 3 ประเภท คือ

- 1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน การศึกษาเล่าเรียน
- 2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา ตรึกตรอง
- 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาจิต ซึ่งทำได้ 2 ทาง คือ พัฒนาจิตให้สงบเป็นสมาธิ (สมถกรรมฐาน) และพัฒนาจิตให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริง (วิปัสสนากรรมฐาน)

สุกฤษฎ์ มายุศิริ (2559) กล่าวไว้ว่า การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักปัญญา 3 อันเป็นปัญญาที่ถูกพัฒนาด้วยการศึกษาเล่าเรียน การฟังการอ่าน การคิดวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ทดลองนำไปปฏิบัติจริง

สรุปได้ว่า **ปัญญา** หมายถึง ความรอบรู้ รู้ทั่ว เข้าใจ รู้ซึ่ง รู้สิ่งควรกระทำ ควรเว้น รู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง หลักปัญญา 3 เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้เกิดปัญญาที่เป็นทั้งความรู้รอบรู้ทั่ว รู้ถึงเหตุถึงผล รู้ถึงสิ่งที่ควรทำ สิ่งไม่ควรเว้น โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารและการศึกษาเล่าเรียน 2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด และ 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติ ฉะนั้นจากข้อมูลข้างต้นจะอธิบายได้ว่า ปัญญาที่เป็นระดับอภิปัญญา คือปัญญาอย่างสูง จัดเป็นสิกขาข้อหนึ่งใน สิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิจิต อภิปัญญา นั่นเอง

3.5. กระบวนการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาปัญญา หมายถึง การทำให้ตื่น การทำให้เจริญขึ้น นำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริง ทำให้เข้าใจความเป็นจริงต่าง ๆ โดยไม่มีข้อสงสัย ซึ่งในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเน้นกระบวนการพัฒนาปัญญาในกรอบของปัญญา 3 เป็นหลัก โดยพิจารณาหลักธรรมที่มีความสอดคล้องกับ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติว่า สุตมยปัญญา คือ ปัญญาอันเกิดจากการฟังนั้น ต้องสดับฟังมากศึกษามากนั้น จะต้องอย่างไรจึงจะเรียกว่าเพียงพอ จินตามยปัญญา คือ ปัญญาอันเกิดจากการคิดนั้น ต้องคิดโดยอยู่บนหลักการอะไร คิดอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นการคิดที่มีคุณภาพตามแนวทางพระพุทธศาสนา และภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาอันเกิดจากการเจริญสมาธิภาวนานั้น ทำด้วยวิธีใดบ้าง นอกจากนี้ หากต้องการพัฒนาปัญญาให้เกิดความแตกฉานยิ่งขึ้นไปอีก จนพัฒนาทักษะสำหรับการสอนหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้อื่นได้นั้นต้องปฏิบัติด้วยพุทธธรรมอะไรต่อไปผู้วิจัยจะแยกอธิบายและวิเคราะห์ทีละส่วน ดังนี้

3.5.1 สุตมยปัญญา

ดังที่กล่าวข้างต้นว่า สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์, (2551 : 96) ได้อธิบายว่า ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆษะ คือ เสียงจากภายนอก จึงกล่าวได้ว่า เป็นปัจจัยภายนอก ไม่ใช่ปัจจัยภายในคือการขบคิดพิจารณาอย่างแยกคาย (โยนิโสมนสิการ)

และ (วัฒนา พลชาติ, 2553) ยังหมายถึง ความรู้ที่สำเร็จจากการฟัง เป็นการได้ยินได้ฟังจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น การศึกษาเล่าเรียน เป็นการได้ยินได้ฟังจากผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ให้เรา ฟังเข้าใจให้แจ่มแจ้งตามวิชาการที่นำมาอบรมสั่งสอนนั้นจนจำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมายเอาปัญญาที่เกิดจากการฟังธรรม รวมไปถึงปัญญาที่เกิดจากการศึกษาหาความรู้ในทางโลก สุตมยปัญญาจึงมีความหมายในเบื้องต้นดังกล่าว

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาพระสูตรต่างๆ พบว่า หลักธรรมพหุสูตร 5 ประกอบด้วย สดับฟังมาก (พหุสุตฺตา), จำแม่น (ธตา), คล่องปาก (วจสา ปริจิตา), จำได้ขึ้นใจ (มนसानุเปกขิตา), และแทงตลอดด้วยทิวฐิติ (ทิวฐิตฺยา สุปฏิวิทฺธา) เป็นหมวดธรรมที่มีความสอดคล้องกับสุตมยปัญญา และมีความสำคัญในฐานะคุณสมบัติที่ดีที่พระภิกษุควรมีหลายประการ ปรากฏในพระสูตรต่างๆ เช่น ปัญญาสูตร ว่าด้วยเหตุปัจจัยที่ให้ได้ปัญญา สุตธรรมสูตร ว่าด้วยภิกษุผู้ทรงสุตะ ปิยสูตร ว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้เป็นที่รักจึงจาทุททิสสูตร ว่าด้วยธรรมของภิกษุผู้เที่ยวไปในทิศทั้งสี่ และอุปสัมปทาสูตร ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุผู้ให้อุปสมบท คือพระอุปัชฌาย์ในปัจจุบัน จึงสามารถสรุปได้ว่า พหุสูตรนี้เป็นคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของผู้มีปัญญา มีความรู้มาก และเป็นคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างหลักธรรมพหุสูตร 5 กับเนื้อความในพระสูตร พบว่า พหุสุตฺตา จะครอบคลุมนับตั้งแต่ เป็นพหุสูตร ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน ส่วนหลังคือ ทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดีด้วยทิวฐิติ จะสอดคล้องกับ จำแม่น (ธตา) คล่องปาก (วจสา ปริจิตา) จำได้ขึ้นใจ (มนसानุเปกขิตา) และแทงตลอดด้วยทิวฐิติ (ทิวฐิตฺยา สุปฏิวิทฺธา)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำหลักธรรมพหุสูตร 5 มาไว้ในส่วนของหลักธรรมเพื่อการพัฒนาสุตมยปัญญา ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้วธรรมบางข้อในพหุสูตร 5 เช่น จำแม่น (ธตา) และคล่องปาก (วจสา ปริจิตา) สามารถจัดอยู่ในส่วนของสุตมยปัญญาได้ เพราะการสั่งสมสุตะมาก และสามารถเทศนาได้ดังมานั้น จำเป็นจะต้องจำเนื้อหาธรรมต่างๆ ได้แม่นยำ และท่องได้คล่องเป็นปกติอยู่แล้ว ส่วนอีก 2 ข้อหลัง คือ จำได้ขึ้นใจ (มนसानุเปกขิตา) และแทงตลอดด้วยทิวฐิติ (ทิวฐิตฺยา สุปฏิวิทฺธา) พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า มนसानุเปกขิตา หมายถึง การนึกคิด

พิจารณาจนแน่ใจ และ ทิฏฐิยา สุปฏิวิธา คือ ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและขบคิดได้ด้วยทฤษฎี ดังนั้นเมื่อต้องใช้การคิดพิจารณาธรรม 2 ข้อหลังนี้ ควรจะอยู่ในหมวดจินตามยปัญญามากกว่าที่จะจัดอยู่ในส่วนของสุตมยปัญญาได้

3.5.2 จินตามยปัญญา

จินตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการคิด (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551 : 96) ได้อธิบายว่า เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณา ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึง จินตามยปัญญาผ่านกระบวนการของโยนิโสมนสิการใน 3 ระดับ ประกอบด้วย โยนิโสมนสิการเพื่อการบรรลุธรรม โยนิโสมนสิการ 10 เพื่อเสริมสร้างสัมมาทิฏฐิ 10 และโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังนี้

1) โยนิโสมนสิการเพื่อการบรรลุธรรม

โยนิโสมนสิการนั้นปรากฏอยู่ในองค์แห่งการบรรลุโสดาบัน 4 (ที.ปา. 11/311/286) ประกอบด้วย สปัริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ) สัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม) โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) และ ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) จัดเป็นธรรมซึ่งอยู่ในฝ่ายคุณวิเศษ ซึ่งตรงข้ามกับ โยนิโสมนสิการ (ที.ปา. 11/351/368) ซึ่งเป็นธรรมในฝ่ายเสื่อม ใน ทศตรสูตรกล่าวว่า โยนิโสมนสิการเป็นมูล 8 ประการของธรรมที่มีอุปการะมาก ได้แก่

- (1) บุคคลมนสิการโดยแยบคาย ปราโมทย์ย่อมเกิด
- (2) เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด
- (3) เมื่อใจเกิดปีติ กายย่อมสงบ
- (4) ผู้มีกายสงบ ย่อมได้รับสุข
- (5) เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น
- (6) เมื่อจิตตั้งมั่น ย่อมรู้ย่อมเห็นตามความเป็นจริง
- (7) เมื่อรู้เมื่อเห็นตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่ายได้เอง
- (8) เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น

อนึ่ง โยนิโสมนสิการนั้นเป็นเหตุให้หลุดพ้นได้อย่างไร กล่าวคือ การมนสิการโดยแยบคาย หรือการคิดพิจารณาอย่างลึกซึ้ง จากผลสาวไปถึงเหตุและเหตุถึงผล อีกทั้งพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลด้วย คือพิจารณาทั้งเหตุหลักและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง จึงจะสามารถทำความเข้าใจที่เกิดขึ้นและหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะได้

การทำความเข้าใจที่เกิดขึ้นแล้วจะทำให้อาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปได้อย่างไร การกำจัดอาสวะให้สิ้นนั้นต้องแทงตลอดในอริยสัจ 4 ด้วยอาการเห็น รู้ รู้ชัด รู้แจ้ง และสว่างใส ในทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอันมีรอบ 3 อาการ 12 ดัง

ปรากฏใน ธรรมจกัปปวัตตนาสูตรที่กล่าวไว้ข้างต้น ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 อันมีสัมมาทิฏฐิเป็นหลักธรรมประการแรก ซึ่งจะส่งผลต่อองค์ธรรมอีก 7 ประการต่อไปทั้งหมด และเมื่อบุคคลหมั่นเจริญมรรคมีองค์ 8 ให้มาก ย่อมหลุดพ้นในที่สุด และการอาศัยโยนิโสมนสิการเจริญมรรคมีองค์ 8 ให้มากนั้นหมายความว่าอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสไว้ในโยนิโสมนสิการสัมปทาสูตร (ส.ม. 19/55/44) ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิमित ฉันทใด โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย) ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิमितเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทนั้น” แสดงว่า การจะเกิดสัมมาทิฏฐิอันเป็นองค์ธรรมเบื้องต้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น ต้องอาศัยโยนิโสมนสิการก่อน จากนั้นจึงเจริญมรรคมีองค์ 8 ให้มาก (พระพรหมคุณาภรณ์, 2558: 380) กล่าวคือ “...ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญสัมมาทิฏฐิอันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ (คลายกำหนด) อาศัยนิโรธ (ความดับทุกข์ ดับต้นเหตุ) น้อมไปในโอสถัคคะ (การสละ) ฯลฯ แล้วเจริญสมาธิอันอาศัยวิเวกอาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ อีกนัยหนึ่งคือ วิเวก เพราะสงัดจากกิเลสทั้งหลาย ชื่อว่าวิราคะ เพราะคลายจากกิเลสทั้งหลาย ชื่อว่านิโรธ เพราะดับกิเลสทั้งหลาย ชื่อว่าโอสถัคคะ เพราะสละกิเลสทั้งหลาย เพราะปล่อยจิตไปในนิพพาน อีกทั้งในพระสูตรต้นตปิฎก (ส.ม. 19/55/45) มีความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มากอย่างนี้แล” จากพุทธพจน์นี้สรุปได้ว่า พระภิกษุรูปใด เป็นผู้หมั่นพิจารณาธรรมต่างๆ โดยแยบคายเป็นปกติ (มีโยนิโสมนสิการ) เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 แต่ละองค์ มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น โดยอาศัยธรรม 4 ประการ คือ ความสงัดแห่งจิต คลายจากกำหนด ความดับซึ่งกิเลสต้นเหตุ และการสละซึ่งกิเลสทั้งปวง จนกระทั่งในองค์แห่งสัมมาทิฏฐินั้น และกระทำอย่างนี้ในทุกองค์ธรรมจนถึงมรรคองค์ที่ 8 คือ สัมมาสมาธิ อย่างนี้เรียกว่า เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก ดังนั้น ถ้าไม่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการตั้งแต่ต้น ก็ไม่สามารถเจริญสัมมาทิฏฐิให้บริบูรณ์ และไม่สามารถเจริญมรรคมีองค์ 8 ให้มากในลักษณะอย่างนี้ได้

นอกจากโยนิโสมนสิการแล้ว ยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ปรโตโฆษะ หมายถึง การสดับจากบุคคลอื่น ดังปรากฏในมหาเวทลลสูตรสูตร (ม.ม. 12/452/491) กล่าวถึงปัจจัยแห่งการเกิดสัมมาทิฏฐิว่ามี 2 ประการ คือ ปรโตโฆษะ และ โยนิโสมนสิการ หลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ หากเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์ ก็คล้ายกับการเกิดขึ้นของสารประกอบใดๆ จากการรวมตัวกันของธาตุหรือสารตั้งต้น 2 ชนิด เช่น การจะเกิดน้ำต้องอาศัย ไฮโดรเจน (H) 2 อะตอม รวมกับออกซิเจน (O) 1 อะตอม จึงจะเกิดน้ำขึ้น 1 โมเลกุล ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปจะไม่เกิดเป็นน้ำ ด้วยลักษณะคล้ายกันดังนี้ การจะเกิดสัมมาทิฏฐิต้องประกอบด้วย 2 ปัจจัย คือ การสดับจากบุคคลอื่น และการพิจารณาด้วยตนเอง โดยการฟังนั้น ต้องเลือกฟังจากบุคคลที่เป็นสัตบุรุษผู้มีปัญญาจึงจะได้ข้อมูลเบื้องต้นที่ถูกต้อง เมื่อนำมาคิดด้วยตนเองแล้วจึงจะเกิดปัญญาอันเป็นสัมมาทิฏฐิได้ แต่ถ้าฟังธรรมจากผู้ทุศีล และมีความเห็นผิดแล้ว เมื่อนำมาพิจารณาและปฏิบัติตาม ย่อมเกิดผลเสียใหญ่หลวงได้ เช่น กรณีนาง

จิณจมาณวิกาผู้เห็นผิด (ขุ.ธ.อ. 42/255-260) เมื่อฟังคำยุ้งของเดียรถีย์ผู้หวังลาภสักการะเหล่านั้น นางมิได้ใช้โยนิโสมนสิการคิดให้แยบคาย กลับร่วมกันคิดวางแผนก่อการอันร้ายกาจ กล่าวต่อ พระพุทธเจ้าว่าเป็นบิดาของบุตรในครรภ์ของนาง และว่าร้ายพระพุทธองค์ เมื่อความจริงถูกเปิดเผย นอกจากจะถูกประชาชนทั้งหลายผู้ศรัทธาในพระพุทธองค์จับตัวนางออกไปนอกวัดพระเชตะวันแล้ว เมื่อพ้นคลองจักษุของพระพุทธองค์เท่านั้น นางถูกธรณีสูบไปสู่อเวจีมหานรก ได้รับทุกข์ทรมาน ยาวนาน ในทางกลับกัน หากนางเป็นผู้ปกตติคิดแยบคาย คิดในทางกุศล สามารถพิจารณาถูกผิด ดีชั่ว ควรและไม่ควรได้ ปรโตโมหะที่เป็นฝ่ายอกุศลจะไม่สามารถโน้มน้าวให้คล้อยตามได้เลย ยิ่งไปกว่านั้น หากนางจิณจมาณวิกานี้ ได้พบสัตบุรุษผู้ชี้ทางที่ถูก เป็นปรโตโมหะฝ่ายกุศล ก็จะเกิดความเห็นถูก ได้ โอกาสฟังธรรมอันประเสริฐจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวก ได้สั่งสมบุญกับพระอรหันตเจ้าผู้ เป็นบุญเขตอันเยี่ยม อาจมีโอกาสบรรลุนิพพาน และรอดพ้นจากนรกอเวจีได้ในที่สุด ดังนั้น ปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้จึงมีความสำคัญต่อกันและกัน และมีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์อย่างมาก

2) โยนิโสมนสิการ 10 วิธีเพื่อกระบวนการสร้างสัมมาทิฏฐิ 10 ประการ

โยนิโสมนสิการที่กล่าวไว้ข้างต้นเป็นไปเพื่อการกำจัดกิเลสเสียส่วนใหญ่ แล้วโยนิโสมนสิการ อยากรู้ว่าควรนำมาใช้พัฒนาปัญญาของตนเองในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถเป็นผู้มีปัญญาดำเนินชีวิตใน สังคมได้อย่างปกติสุข และเป็นการสั่งสมบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุนิพพานต่อไป ในกรณีนี้จะ กล่าวถึงโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) ได้จำแนกออกเพื่อให้ง่ายต่อ การนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ โยนิโสมนสิการ 10 ประกอบด้วย

(1) คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือพิจารณาผลไปหาเหตุ และพิจารณาจากเหตุมาหา ผล โดยดูทั้งเหตุและปัจจัยของผลนั้น อาจเรียกว่าวิธีคิดแบบอภิปัจจยตา หรือปฏิจจสมุปบาท

(2) คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ คือการมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมัน เช่น สิ่งทั้งหลายเป็นการประชุมกันของขั้น 5 เหตุและปัจจัยต่าง ๆ มีการเกิดดับตลอดเวลา ไม่เที่ยง

(3) คิดแบบสามัญลักษณะ คือสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกขัง (เปลี่ยนแปลง ไม่ คงสภาพเดิม) อนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน ไม่เป็นไปตามความต้องการของใคร) มี 2 ขั้นตอน คือ รู้เท่าทัน ตามความเป็นจริง และแก้ไขตามเหตุปัจจัยนั้น

(4) คิดแบบอริยสัจ คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เปรียบได้กับ ตัวปัญหา ที่มาหรือ เหตุแห่งปัญหา สภาวะสิ้นปัญหาหรือจุดหมาย และวิธีการแก้ปัญหา

(5) คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คือความเข้าใจอรรถ (หลักการ) และธรรม (เป้าหมาย) การเลือกหลักปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

(6) คิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก คือการมองเห็นตามความจริงด้วย การ พิจารณา ข้อดี ข้อเสีย และแนวทางแก้ไขหรือไปสู่จุดหมาย

(7) คิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม คือการใช้สอย และบริโภคอย่างรู้ค่าที่แท้จริง บรรเทาตัณหา

(8) คิดแบบเร้าคุณธรรม คือคิดให้กุศลเจริญ คิดไปในทางที่ดีงาม ขัดเกลากิเลส ตัณหา สร้างเสริมสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ

(9) คิดแบบอยู่กับปัจจุบัน คือคิดอยู่กับปัจจุบัน มีสติระลึกรู้ มีสัมมาสมาธิ ไม่ติดกับอดีตหรือคิดเลื่อนลอยไปในอนาคตซึ่งเป็นความคิดในแนวทางของตัณหา

(10) คิดแบบวิรักษวาท คือการพูดจำแนก แยกแยะ หรือการวิเคราะห์ แยกแยะออก ให้เห็นแง่มุมครบทุกด้าน ไม่ถือเอาส่วนเดียวแล้วตีคลุมไปทั้งหมด

3) โยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

นอกจากโยนิโสมนสิการจะช่วยเสริมสร้างสัมมาทิฐิ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า โยนิโสมนสิการสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ ดังต่อไปนี้

(1) คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย การหาเหตุของปัญหาต่างๆ โดยสืบสาวลึกลงไปในเหตุ แต่ละชั้น และพิจารณาร่วมกับปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบด้วย

(2) คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ การดูภาพรวมหรือองค์รวม และแยกศึกษา รายละเอียดขององค์ประกอบต่างๆ อย่างเข้าใจ และศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านั้นว่า นำไปสู่สภาวะองค์รวมได้อย่างไร

(3) คิดแบบสามัญลักษณ์ การเข้าใจสภาพของธรรมชาติว่า ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวร มีการเปลี่ยนแปลง มีการสูญสลาย จึงควรยอมรับว่านี่คือความจริงของสรรพสิ่ง เมื่อเกิดการสูญเสียก็ไม่เศร้าโศกมาก และรู้จักระมัดระวังและแก้ไขสถานการณ์ได้

(4) คิดแบบอริยสัจ ใช้กับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบ

(5) คิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ ในการศึกษาและทำงานใดๆ ควรกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน และเลือกวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้

(6) คิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก ในการวางแผนต่างๆ ต้องพิจารณาถึงผลดี และผลเสีย หรือผลกระทบให้รอบด้าน และกำหนดแนวทางปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์

(7) คิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียมการเลือกเฟ้นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต และสามารถตัดสิ่งที่ฟุ่มเฟือยออกไปได้ การมองเห็นความสำคัญหรือคุณค่าของคน สัตว์ สิ่งของ สิ่งแวดล้อม จึงสามารถเลือกใช้ทรัพยากรได้อย่างพอเหมาะ ไม่ผลาญทำลายด้วยตัณหา

(8) คิดแบบเร้าคุณธรรม การศึกษาหรือการทำงานอาจเกิดปัญหาอุปสรรค ทำให้เกิดการท้อแท้ได้ การหมั่นพิจารณาถึงประโยชน์อันจะเกิดขึ้นให้มาก จะสร้างกำลังใจให้แก่ตนเองและบุคคลรอบข้างด้วย

(9) คิดแบบอยู่กับปัจจุบัน ความไม่ประมาท และมีสติจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ โดยไม่ติดอยู่กับความสำเร็จหรือผิดพลาดในอดีต และไม่หวาดกลัวปัญหาในอนาคต หรือวาดภาพความสำเร็จเกินความเป็นจริง แต่ยืนอยู่บนสภาวะแห่งความเป็นจริงด้วยสติ

(10) คิดแบบวิภาษวาท การจำแนกแจกแจงสิ่งที่คลุมเครือให้ชัดเจน การมองปัญหาในทุกด้านอย่างละเอียด ไม่มองแบบรวมๆ ซึ่งอาจเกิดการวิเคราะห์ที่ผิดพลาดได้ ดังนั้น การแยกประเด็นต่าง ๆ แล้ววิเคราะห์จึงเกิดความผิดพลาดน้อย สามารถทำหายผลได้แม่นยำขึ้น

ดังนั้นโยนิโสมนสิการนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง หากบุคคลขาดการพิจารณาอย่างแยกคางแล้ว อาจดำเนินชีวิตอาจผิดพลาดได้ โดยเกิดจากการตัดสินใจผิดพลาดก็ดี การพลาดพลั้งไปคบคนพาลและฟังคำคนพาลโดยขาดการไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วนก็ดี อาจทำให้พบกับความวิบัติ ดังเช่น นางจินจมานิกา หรือแม้แต่บุคคลผู้มีสัจบุรุษชี้ทางสว่างให้แล้ว แต่บางครั้งเผลอสติ ขาดโยนิโสมนสิการก็พลาดพลั้งปล่อยให้จิตหลงสู่อกุศลธรรมไปได้เช่นกัน

3.5.3 ภาวนามยปัญญา

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพิจารณาว่า บุคคลล้วนมีจริตอัธยาศัยแตกต่างกันไป การเลือกวิธีการทำสมาธิควรให้เหมาะแก่อัธยาศัยของบุคคลนั้นๆ โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ การบรรลุธรรม ซึ่งในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายวิธีการไว้ถึง 40 วิธี ผู้วิจัยจึงเลือกหลักธรรมอนุสติ 10 ซึ่งครอบคลุมแนวปฏิบัติที่น่าสนใจหลายประการ ดังจะอธิบายต่อไปนี้

1) การเจริญภาวนาด้วยอนุสติ 10 พระพุทธองค์ตรัสไว้ในเอกอัมมบาลี (บาลีว่าด้วยธรรมอันเป็นเอก) ปฐมวรรค (อง.เอก. 20/296-297/37) ว่า

...ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเอกที่บุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความเปื้อนหายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ธรรมอันเป็นเอก คืออะไร คือ

พุทธานุสติ(การระลึกถึงพระพุทธเจ้า)

ธัมมานุสติ(การระลึกถึงพระธรรม) ฯลฯ

สังฆานุสติ(การระลึกถึงพระสงฆ์) ฯลฯ

สีลานุสติ(การระลึกถึงศีล) ฯลฯ

จาคานุสติ(การระลึกถึงการบริจาค) ฯลฯ

เทเวदानุสติ (การระลึกถึงเทวดา) ฯลฯ

อานาปานัสสติ (สติกำหนดลมหายใจเข้าออก) ฯลฯ

มรณัสสติ(การระลึกถึงความตาย) ฯลฯ

กายคตาสติ(สติอันไปในกาย) ฯลฯ

อุปสมมานุสติ (การระลึกถึงธรรมอันเป็นที่สงบ)

ธรรมอันเป็นเอกนี้แล ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย
อย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่างยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน...

การระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์นั้นระลึกอย่างไร และการระลึกถึงใน
กรณีอื่นๆ นั้นระลึกอย่างไร มีกล่าวถึงใน กามสูตรนิตเทส (ขุ.ม. 29/3/13) ว่าด้วย การมีสติด้วยเหตุ
10 อย่าง ซึ่งสามารถอธิบายพระสูตรข้างต้นให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังนี้ คือ

- 1) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงพุทธคุณ
 - 2) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงธรรมคุณ
 - 3) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงสังฆคุณ
 - 4) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงศีลที่ตนรักษา
 - 5) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว
 - 6) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงคุณที่ทำให้ตนเป็นเทวดา
 - 7) ชื่อว่ามีสติ เพราะตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก
 - 8) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงความตายที่จะต้องเป็นธรรมดา
 - 9) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกทั่วไปในกาย (ให้เห็นว่าไม่งาม)
 - 10) ชื่อว่ามีสติ เพราะระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบระงับ (กิเลสและความทุกข์) คือ นิพพาน
- โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่าง 2 กลุ่มวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในปัจจุบัน ดังนี้

1.1) พุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สำหรับผู้ที่เข้าใจและมีศรัทธาในพระรัตนตรัยมี
ความเข้าใจในพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณแล้ว จะกระทำจิตให้เลื่อมใสได้ง่าย และปฏิบัติได้ง่ายใน
ชีวิตประจำวัน อาจระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการระลึกถึงพระพุทธรูป ระลึกถึงพุทธคุณที่ทรง
มีต่อชาวโลก พระพุทธคุณปรากฏใน ปัญจเวรยสูตร ดังนี้ “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์
นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้ง
โลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ เป็นพระพุทธเจ้า เป็น
พระผู้มีพระภาค” (ส.นิ. 16/41/84) อธิบายความโดยย่อ ได้ว่า

- (1) ชื่อว่า เป็นพระอรหันต์ เพราะห่างไกลจากกิเลส กำจัดขันธ์ คือ กิเลส เพราะไม่เวียน
ว่ายตายเกิด เป็นผู้ควรรับไทยธรรม และไม่ทำบาปในที่ลับ
- (2) ชื่อว่า ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพราะตรัสรู้ธรรมทั้งปวงโดยชอบด้วยพระองค์เอง
- (3) ชื่อว่า เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ วิชา ได้แก่ วิชา 3 และวิชา 8
- (4) ชื่อว่า ผู้เสด็จไปดี เพราะทรงดำเนินรุดหน้าไปไม่หวนกลับคืนมาหากิเลสที่ทรงละได้แล้ว
- (5) ชื่อว่า ผู้รู้แจ้งโลก เพราะทรงรู้แจ้งโลก เหตุเกิดโลก ความดับโลก วิธีปฏิบัติให้ลุถึงความ
ดับโลกคืออริยสัจ 4 และทรงรู้แจ้งโลกทั้ง 3 คือ สังขารโลก สัตว์โลก โอภาสโลก

(6) ชื่อว่า สารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะทรงฝึกฝนคนที่ควรฝึกฝน ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน ด้วยอุบายต่างๆ

(7) ชื่อว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เพราะทรงสั่งสอนทั้งเทวดาและมนุษย์ ด้วยประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า ผู้ปฏิบัติตามแล้วสำเร็จมรรคผล

(8) ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้อะไรที่ควรรู้อะไรทั้งหมดด้วยพระองค์เอง และทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

(9) ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค เพราะทรงมีโชค ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส ทรงประกอบด้วยภคธรรม 6 ประการ

นอกจากนี้ วิธีนี้สามารถปฏิบัติได้ง่าย เด็กก็ปฏิบัติได้ ดังเช่นกรณีของเด็กคนหนึ่งที่เคยนาม พระพุทธองค์แล้วรอดพ้นจากอมนุษย์ที่ปรากฏในทวารวาทวิภวตถุ ในอรรถกถากล่าวว่า เด็กไม่ได้รับอันตรายจากอมนุษย์เลย ทั้งยังได้รับการดูแลจากอมนุษย์เป็นอย่างดีอีกด้วย เนื่องจากขณะที่อมนุษย์นั้นกำลังลากเท้าเด็กออกมาจากเกวียนเพื่อจับกินนั่นเอง เด็กนั้นกล่าวว่า "นโม พุทธสส" อมนุษย์ตกใจกลัวภัยใหญ่จะเกิดขึ้นกับตน เด็กจึงพันกายมาได้ด้วยความที่เป็นผู้สั่งสมในพุทธานุสสตินี้เอง จะเห็นได้ว่า การเจริญพุทธานุสสติสำหรับเด็ก หรือผู้ใหญ่เองก็ตาม เป็นสิ่งง่ายและทำได้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

1.2) อานาปานัสสติ สำหรับผู้ที่ยังไม่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงปริยัติ แต่สนใจปฏิบัติสมาธิเพื่อการดำเนินชีวิต สามารถทำได้โดยไม่ขัดกับความเชื่อเดิม บุคคลต่างศาสนาก็สามารถกระทำ ได้ เช่น การปฏิบัติสมาธิด้วยโยคะ เป็นต้น แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงอานาปานัสสติตามที่ปรากฏใน คัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยอธิบายตามที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ดังนี้

สติปัฏฐาน 4 ประการ (ที่.ม. 10/373/301) ประกอบด้วย

- (1) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
- (2) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
- (3) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกได้
- (4) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

กล่าวโดยสรุปคือ เป็นการพิจารณากาย เวทนา (ความรู้สึกสุขทุกข์ที่เกิดขึ้น) จิต (พิจารณา เห็นความผ่องแผ้วหรือฟุ้งซ่านของจิต) และธรรม (มีความรู้ชัดในความเกิดดับของธรรมทั้งหลาย) สามารถกำจัดความโลภ ความเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น รวมทั้งความเสียใจ เป็นทุกข์ใจได้

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละส่วน ดังนี้

1) กายานุปัสสนา คือ การพิจารณากาย พบว่า เป็นการพิจารณาลมหายใจเข้า-ออก สั้น-ยาว ที่เข้าไปในกาย โดยพิจารณาตามคูให้ทันลมหายใจนั้น จนจิตสงบนิ่ง จะสามารถพิจารณาได้ถึงความเกิดดับแห่งธรรมทั้งหลายภายในกายได้ และในหมวดอริยาบถคือ รู้ชัดตลอดเวลาว่า เดิน ยืน นั่ง นอน ไม่เปลอสติ และรู้สึกตัวตลอดในทุกอริยาบถ พิจารณาเห็นถึงความไม่สะอาดของกาย และอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งหลายในร่างกาย มีถุงหนังหุ้มโดยรอบภายในมีแต่สิ่งไม่สะอาด พิจารณาเห็นกายของตนนั้นเป็นเพียงที่ประกอบรวมกันของธาตุต่างๆ พิจารณาเห็นกายดุจซากศพ การพิจารณานี้จึงเป็นไปเพื่อการปล่อยวางจากความยึดมั่นถือมั่นในขั้นนี้

2) เวทนานุปัสสนา คือ การพิจารณาเห็นเวทนาทั้งหลาย คือ รู้ว่าสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ และพิจารณาเห็นเหตุแห่งการเกิดและดับของเวทนานั้น

3) จิตตานุปัสสนา คือ การพิจารณารู้ชัดว่า จิตมีกิเลสอยู่หรือไม่มีกิเลส เช่น รู้ชัดว่าจิตมีราคะ หรือปราศจากราคะ มีโทสะหรือปราศจากโทสะ มีโมหะหรือปราศจากโมหะ หตู่หรือฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิ หรือหลุดพ้น เป็นต้น โดยพิจารณาเห็นธรรมที่เป็นเหตุแห่งการเกิดและการดับของจิตอย่างนั้นๆ

4) อัมมานุปัสสนา คือ การพิจารณารู้ชัดในธรรมทั้งหลายมี นิ वर्ณ 5 ชั้น 5 อายตนะ 12 โพขฌงค์ 7 อริยสัจ 4 พิจารณาธรรมเหล่านี้เห็นไปตามความจริงแห่งสภาวะธรรมนั้น และรู้ชัดในธรรมที่เป็นเหตุเกิดแห่งธรรมนั้น รู้ชัดในธรรมที่เป็นเหตุแห่งความดับในธรรมนั้น

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นสาระสำคัญของมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรสำคัญที่อธิบายการเจริญสมาธิภาวนา สามารถเลือกใช้วิธีแบบอานาปานสติในการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้ และสามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้โดยการกำหนดลมหายใจ ตามดูลมหายใจ และรู้เท่าทันในทุกอริยาบถ

3.6. วิธีการส่งเสริมปัญญาที่ดีตามหลักปัญญา 3

วิธีการส่งเสริมเพื่อพัฒนาปัญญาที่ดีตามหลักพุทธศาสนา เป็นความพยายามในการผสมผสานเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับวิชาสมัยใหม่ ก่อให้เกิดการบูรณาการหรือการผสมผสานด้วยการพยายามในการที่จะใช้หลักไตรสิกขาหรือศีลสมาธิและปัญญา อันเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ จนหล่อหลอมให้เกิดเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ดีด้วยพุทธบูรณาการ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551 : 58) อันเนื่องมาจากหลักพุทธธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่มีความเป็นนามธรรมสูงกว่าความรู้สมัยใหม่ๆ ครอบคลุมวิชาวิทยาศาสตร์ทั้งธรรมชาติและสังคม พระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือมนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วย การฝึกฝนอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา ที่ส่งผลไปสู่ภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์

กับมนุษย์และวัตถุ ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมทางกายและวาจา ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นผู้กระทำหรือผู้สร้างให้เกิดมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ให้เกิดการพัฒนาในแง่ความเป็นมนุษย์ และมนุษย์ก็ยังคงเป็นผู้ที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการพัฒนาในแง่ของคุณภาพชีวิตมนุษย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญของมนุษย์ด้วยการพัฒนา

ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไปคือหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์ จำเป็นจะต้องฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่มัวเมาในชีวิต ไม่มัวเมาในความมั่งมี ไม่มัวเมาในสิ่งนั้นในสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาในให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก แต่ถ้ารู้จักพัฒนาตนให้ปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตที่ดีแล้ว ย่อมดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพในตัวเอง เราจึงต้องดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม โดยอาศัยทั้งการมีศีล สมาธิและสติปัญญา อันได้แก่ ข้อปฏิบัติหรือวิธีการเพื่อแก้ปัญหา เป็นขั้นลงมือทำการแก้ปัญหาไปตามขั้นตอน เป็นวิธีการอย่างละเอียดเพื่อแก้ปัญหา ดังเช่น กำหนดดวงวิธีการ วางแผนงาน และรายการที่จะต้องทำให้ละเอียด จัดเป็นขั้นกำหนดวิธีการ และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ให้เป็นจริยธรรมสายกลางที่สร้างบุุคคลให้เป็นอริยชน เป็นคุณธรรมส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรม 8 ประการ หรือมรรคมีองค์ 8 นั้นคือ

1. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) หมายถึงการมีความเห็นถูกต้องตามหลักธรรม แยกอธิบายได้เป็น 2 ระดับ คือ

1) ระดับโลกียะ ได้แก่ การมีความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม คือเห็นว่าบุญบาปมีจริง ผลแห่งทานที่ให้แล้วมีจริง มารดาบิดามีบุญคุณจริง หรือการมีความเชื่อว่าทำดีแล้วได้ดี ทำชั่วแล้วได้ชั่ว เป็นต้น ความเห็นชอบในระดับนี้เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะทำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติดีพัฒนาตน เข้าสู่การฝึกอบรมช่วงแรกตามหลักศีลธรรม

2) ระดับโลกุตระ ได้แก่ การมีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง คือมีความเห็นตรง ตามสภาวะหรือตามเหตุปัจจัย หรือปัญญอันเห็นชอบในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เห็นไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ของสังขารที่ปรุงแต่งค้ำกันเข้าเป็นรูปร่างจากส่วนย่อยต่างๆ ความเป็นอนัตตาของสภาวะธรรม รู้ว่าอะไรเป็นอกุศลและอกุศลมูล อะไรเป็นกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปัจจุสมุบาท คือเห็นว่าสภาวะธรรมทั้งปวงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น สรรพสิ่งเป็นเหตุเป็นผลกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เมื่อมีสิ่งนี้เป็นเหตุจึงมีสิ่งนี้เป็นผลตามมา เป็นต้น

2. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) หมายถึงความคิดถึงนึกตรึกตรองที่ถูกต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยมโนสุจริต เป็นไปใน 3 เรื่อง คือ

1) ความคิดนึกตรึกตรองที่ปลอดจากกาม หรือความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่ติดใจเพลین ใจในการปรนเปรอสนองความอยากของตน

2) ความคิดนึกตรึกตรองที่ปลอดจากพยาบาทหรือความคิดที่ประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองผู้อื่น สัตว์อื่นในแง่ร้าย

3) ความคิดนึกตรึกตรองที่ปลอดจากการเบียดเบียน หรือความคิดที่ประกอบด้วยกรุณา ไม่คิดมุ่งร้ายทำลายผู้อื่น

3. สัมมาวาจา (วาจาชอบ) หมายถึงการใช้วาจาหรือคำพูดติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่าง ถูกต้องตามหลักกวีสุจริต 4 คือ

1) ละเว้นขาดจากการกล่าวเท็จ คือ ไม่ยอมพูดปดเพราะเหตุตนเอง ผู้อื่นหรือเพราะเห็นแก่ ประโยชน์ใด ๆ เป็นคนพูดคำสัตย์ยึดมั่นในคำสัตย์เป็นที่ไว้วางใจได้ควรแก่การเชื่อถือ ไม่เป็นคนลวงโลก

2) ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ เป็นคนช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่ สัมผัสสมานกัน ชอบกล่าวถ้อยคำที่สร้างสามัคคี

3) ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำนิมนวล สุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ เสนาะหู มีไมตรีและเป็นคำอันเป็นที่พอใจของคนส่วนมาก

4) ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกกาล พูดตามความเป็นจริง พูดคำที่มีประโยชน์ พูดถูกธรรม ถูกวินัย ถูกกฏกติกามารยาทของสังคม พรั่งพร้อมไปด้วยเหตุผล พอเหมาะพอควรและมีความหมาย เรียกว่ามีคำพูดประดุจขุมทรัพย์

4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) หมายถึงการมีพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายอย่างถูกต้องตามหลักกายสุจริต 3 คือ

1) ละเว้นขาดจากการฆ่า การทำร้าย การเบียดเบียน ทำลายล้างผู้อื่น สัตว์อื่น คือ เป็นคนที่ปราศจาก การมีอาวุธไว้ครอบครอง มีความรู้สึกผิดชอบ เต็มไปด้วยความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยมีความปรารถนา ประโยชน์เกื้อกูลต่อมวลมนุษยและสรรพสัตว์

2) ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ เป็นคนที่เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยอาการแห่งขโมย ไม่ถือเอาทรัพย์สินที่อยู่ในบ้านหรือในป่า (สิ่งของ สาธารณะ) มาเป็นสมบัติของตน

3) ละเว้นขาดจากการประพฤติดัดในกาม คือ ไม่เป็นคนประพฤติก่ล่วงละเมิดประเวณีทางเพศ ไม่สำส่อนทางเพศ ไม่เป็นชู้กับสามีภรรยาผู้อื่น เป็นต้น

5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ หมายถึงการเว้นขาดจากมิจฉาชีพ คือ วิธีเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เช่น การทำการหลอกลวง การใช้เล่ห์เหลี่ยม การมีกลโกง การขูดรีด การฉ้อฉล การค้ากำไรเกินควรหรือเว้นขาดจากมิจฉาวิชชา การค้าขายที่ไม่ชอบธรรมก่อให้เกิดโทษ 5 อย่าง คือ

- 1) การค้าขายอาวุธเครื่องประหาร
- 2) การค้าขายมนุษย์
- 3) การค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร
- 4) การค้าขายสิ่งเสพติดมีนเมาให้ โทษ
- 5) การค้าขายยาพิษ

หรือเว้นขาดการมีอาชีพที่เบียดเบียนทำลายชีวิตผู้อื่น โดยประกอบแต่สัมมาชีพ ที่ตรงกันข้ามกับมิจฉาชีพ

6. สัมมาวายามะ พยายามชอบ หรือเพียรชอบ หมายถึงการมีความเพียรพยายามที่ถูกต้อง โดยเร่งระดมเพียรละความชั่ว สร้างและรักษาแต่ความดีตามหลักการสร้างความเพียรชอบ 4 คือ

- 1) เพียรระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในจิตใจตน
- 2) เพียรระงับความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป
- 3) เพียรทำกุศลธรรมหรือบำเพ็ญคุณความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น
- 4) เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไป

7. สัมมาสติ ระลึกชอบ หมายถึงการมีสติระลึกก่อนทำ พูด คิดหรือขณะทำ พูด คิดอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้พลังผลประมาทจนเป็นเหตุให้ทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่วอันเป็นอกุศลกรรม กล่าวในขั้นสูงได้แก่การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงคือตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมันเอง ซึ่งเรียกว่า การเจริญสติปัฏฐาน 4 คือตั้งสติกำหนดพิจารณา หรือเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานให้รู้เห็น ตามเป็นจริงในเรื่องใกล้ตัวหรือภายในตัวของคนเราที่สำคัญ 4 เรื่อง คือ

- 1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย
- 2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา
- 3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต
- 4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม

ดังที่กล่าว กาย เวทนา จิต และสภาวะธรรม ว่าเป็นแต่เพียงกาย เวทนา จิต และสภาวะธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคล ตัวตน เราเขาที่จะเข้าไปกำหนดยึดมั่น ถือนั่น ซึ่งมีวิธีปฏิบัติหลายอย่างหลายขั้นตอน เช่น การกำหนดลมหายใจเข้า – ออก การกำหนดรู้ทัน อิริยาบถ การมีสติรู้ชัดจิตของตน เป็นต้น

8. สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ หมายถึงการมุ่งมั่นบำเพ็ญทำจิตให้มีภาวะแน่วแน่อยู่ในอารมณ์ ที่แสดงออกมานในทางกุศลโดยส่วนเดียวและสามารถข่มระงับนิวรณ์กิเลสไว้ได้พร้อมทั้งจิตมั่นคงแน่วแน่ ในการประพฤติปฏิบัติธรรม ด้วยหลักการฝึกจิตให้เป็นสมาธิที่จัดลำดับเป็นขั้นๆ ตั้งแต่ขั้นหยาบไป จนถึงขั้นละเอียด ซึ่งมี 4 ขั้น เรียกว่า รูปฌาน 4 อธิบายได้ว่า

- 1) ปฐมฌาน คือ ฌานที่ 1 มีองค์ 5 ได้แก่ วิตก วิจาร์ ปิติ สุข เอกัคคตา
- 2) ทุตติยฌาน คือ ฌานที่ 2 มีองค์ 3 ได้แก่ ปิติ สุข เอกัคคตา

3) ตติยฌาน คือ ฌานที่ 3 มืองค์ 2 ได้แก่ สุข เอกัคคตา

4) จตุตถฌาน คือ ฌานที่ 4 มืองค์ 2 ได้แก่ อุเบกขา เอกัคคตา

ที่กล่าวมาข้างต้นอริยมรรคมีองค์ 8 หรือไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นแนวทางเพื่อให้ทรัพยากรมนุษย์ปฏิบัติตามเส้นทางที่เคยมีท่านผู้เดินทาง ถูกต้องเคยเดินกันมา ในกาลก่อนแล้ว พระองค์ทรงค้นพบแล้วทรงเปิดเผยแก่มวลมนุษย์ และทรงทำหน้าที่แนะนำบอกทางนี้แก่เวไนยชน ดังนั้นมรรคมีองค์ 8 นี้จึงเป็นวิธีปฏิบัติของการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่จะทำให้เกิดผลตามกระบวนการหลัก ที่ประมวลความประพฤติที่ดี ปฏิบัติชอบ หรือระบบจริยธรรมของมวลมนุษย์ อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ดีในประเทศได้

จุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา จะเป็นการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ หรือบูรณาการกับหลักการของศาสตร์สมัยใหม่ สามารถอธิบายการปฏิบัติตนตามไตรสิกขา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 ได้ดังนี้

1) กรณีเริ่มมีความรู้ความเข้าใจและความคิด (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ = อธิปัญญา สิกขา) จะต้องมีความเข้าใจหรือความเชื่อที่ถูกต้องตรงแนวทาง เป็นพื้นฐานความเชื่อ ความเข้าใจที่ถูกต้อง แล้วขยายไปที่การควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ อธิศีลสิกขา) ให้อยู่ในสภาพที่พร้อมและเอื้อต่อการพัฒนาที่สูงขึ้น จากนั้นจึงฝึกฝนอบรมจิตใจ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ อธิจิตตสิกขา) ซึ่งเป็นขั้นภายในละเอียดกว่าให้ได้ผลดีต่อไป โดยในระหว่างที่อบรมตามขั้นตอนต่างๆ นี้องค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยพัฒนาตัวมันเอง และเสริม หรือเกื้อหนุนขั้นตอนอื่นๆ ให้เพิ่มพูนและชัดเจนยิ่งขึ้น ดังเช่น องค์ประกอบทางปัญญา ในขณะที่ผู้ปฏิบัติ ฝึกฝนอบรมขั้นศีล หรือขั้นจิต ตัวปัญญาความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นทั้งพื้นฐานเดิมนั้นจะค่อยๆ พัฒนาขึ้น อย่างชัดเจนขึ้น เกื้อหนุนให้องค์ประกอบด้านศีลและด้านจิตถูกต้องสมบูรณ์ขึ้น อาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์ ปัญญาจึงจะพัฒนาถึงขั้นรู้แจ้งเห็นจริง ทำให้หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ซึ่งเป็นจุดสิ้นสุดกระบวนการฝึกฝนอบรม

2) กรณีเริ่มที่ควบคุมพฤติกรรม (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ = อธิศีลสิกขา) (บุษกร วัฒนบุตร, 2562 : 42) วิธีนี้เน้นไปที่การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจาอย่างจริงจัง อาศัยเพียงความรู้ความเข้าใจพอเป็นพื้นฐานเท่านั้น เมื่อศีลถูกต้องสมบูรณ์แล้ว ก็ก้าวเข้าไปสู่การฝึกฝนอบรมจิตใจอันเป็นขั้นประณีตยิ่งขึ้น จนถึงระดับสุดท้าย คือ ทำให้ปัญญาแก่กล้าจนสามารถพ้นจากตัณหาอุปาทาน ระบบนี้นิยมทำกันทั่วไปจนเรียกติดปากชาวพุทธทั้งหลายว่า “ศีล - สมาธิ - ปัญญา” อาจเป็นเพราะว่าการควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา เห็นได้ง่าย และทำได้ง่ายกว่าการที่จะเริ่มต้นพัฒนาจิต หรือปัญญาที่ได้ จึงเป็นที่นิยมแพร่หลาย

3) กรณีเริ่มฝึกฝนที่จิต (สัมมาวายามะ สัมมาสติสัมมาสมาธิ= อธิจิตตสิกขา) อาศัยความรู้ความเข้าใจพอเป็นพื้นฐานแล้วเริ่มฝึกอบรมจิตอย่างเข้มงวด ในระหว่างนั้นองค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยเกิดขึ้นและเสริมเติมเต็มให้แกกัน จิตเป็นสมาธิแน่วแน่ใสสะอาดแล้ว พฤติกรรมหรือศีลก็จะเกิดขึ้นมาเอง เมื่อศีลและสมาธิได้พัฒนาขึ้นไปเรื่อยๆ ปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้วย่อมจะค่อยๆ พัฒนาแก่กล้าชัดเจนยิ่งขึ้น เกื้อหนุนในองค์ประกอบทางด้านศีลและสมาธิถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยการอาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์นั่นเอง ปัญญาจะสามารถรู้แจ้งเห็นจริงทำอาสวะให้หมดไปได้ในที่สุด

ทั้ง 3 กรณีข้างต้นที่กล่าวมาเป็นการฝึกฝนพัฒนาปัญญาที่ดีตามหลักอริยมรรคมีองค์แปด เพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตให้สมกับที่พระพุทธศาสนามีหลักว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และจะต้องฝึก จึงเรียกว่า ทัมมะ คือเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ ข้อนี้อธิบายเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมา เป็นเพราะถือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และต้องฝึก หลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษาหรือสิกขา และเพราะเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ จริยธรรมจึงเป็นระบบที่เกิดมีความประสานกลมกลืน เช่นทำให้จริยธรรมกับการปฏิบัติงานที่มีความสุข เป็นสภาพที่พัฒนาไปด้วยกันได้ หรือเป็นจริยธรรมแห่งความสุขของคุณภาพชีวิต หลักการนี้ถือว่า ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่การฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาแล้วมนุษย์ไม่ประเสริฐ และมนุษย์นั้นเมื่อพัฒนาแล้วสามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง อันนี้เป็นข้อยืนยันของพระพุทธศาสนาว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้จนประเสริฐสุดเข้าถึงอิสรภาพ และความสุขได้จริง รวมทั้งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้ว อีกอย่างหนึ่ง คือ การทำให้ความแตกต่างกลายเป็นความประสานเสริมเติมเต็มกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลยภาพ เมื่อมนุษย์ยังไม่พัฒนา ทำให้เกิดความแตกต่างเป็นขัดแย้ง หรือเกิดความสับสนแล้วความแตกต่าง ก็กลายเป็นความขัดแย้ง ศักยภาพของการพัฒนา คือ การทำให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริม วิธีการพัฒนาคุณภาพปัญญามนุษย์อย่างนี้จะต้องมาประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้ วิธีการพัฒนาปัญญาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะต้อง มี คือ ปัจจยแห่งสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) เป็นสิ่งที่จะกระตุ้นเร้าชักนำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ได้แนวคิดที่ถูกต้อง เรียกได้ว่า เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษา เป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ มี 2 อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก หรือองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่นหรืออิทธิพลจากภายนอก) เฉพาะอย่างยิ่ง กัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน หรือองค์ประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยบคาย) คือ การรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาให้หาประโยชน์ได้และได้เห็นและผลการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.7. สรุป

สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาได้นั้นเกิดขึ้นจากสัมมาทิฐิ โดยสัมมาทิฐิเป็นองค์ประกอบสำคัญของมรรค ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม การสร้างเสริมสัมมาทิฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยมีหลักการสร้างเสริมในพระไตรปิฎกแสดงไว้ มี 2 ประการ คือ ปรัตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ เพื่อเกิดปัญญา 3 ประการ ได้แก่ (1) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟังผู้อื่น สำเร็จด้วยอำนาจการฟัง (2) จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่ไม่ได้เกิดจากการฟังคนอื่นเกิดขึ้นโดยลำพังความคิดของตน (3) ภวานมยปัญญา คือ ปัญญาที่ถึงอัปนาสมาธิอันสำเร็จด้วยอำนาจภาวนา

วิธีการพัฒนาปัญญาเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะต้องทำ คือ ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) กล่าวคือ เป็นสิ่งที่จะกระตุ้นเร้า ก่อหนุน ชักนำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ได้แนวคิดที่ถูกต้อง เรียกได้ว่า เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษา เป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ มี 2 อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก หรือองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ ปรัตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่นหรืออิทธิพลจากภายนอก) เฉพาะอย่างยิ่ง กัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน หรือองค์ประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ (การทำในใจโดยแยบคาย) คือ การรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาให้หาประโยชน์ได้และได้เห็นและผลการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่พบในขุททกนิกายนั้น เน้นที่การพัฒนาความบริสุทธิ์ของจิตให้ห่างไกลจากกิเลส โดยพัฒนาสติของตนให้สมบูรณ์เพื่อป้องกันมิให้กิเลสฟูขึ้น และยังสร้างความเห็นในตนให้ถูก คือ เป็นผู้มีสติ มีสัมมาทิฐิ ตลอดจนอยู่ในสิ่งแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการกำจัดกิเลส คือ การไม่คบคนพาล การคบมิตรที่เป็นบัณฑิตเพื่อเป็นผู้ชี้โทษของสิ่งที่ไม่ดี และแนะนำสิ่งที่ดีให้ด้วย ดังนั้นการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนานั้น ให้นำหนักไปที่การพัฒนาปัญญาเชิงจริยธรรมอย่างชัดเจน เริ่มจากการเป็นคนดีที่มีความเห็นถูก มีศีล ละความชั่วทางกาย วาจา ใจ เมื่อมีจิตมีความพร้อมมากขึ้นก็จะเปื้อนนายการครองเรือน ออกบวชเป็นบรรพชิตเพื่อขัดเกลาจิตให้มีความบริสุทธิ์ในระดับที่ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุอรหัตผล อันเป็นสภาวะที่ปราศจากกิเลสแล้ว กล่าวได้ว่าระดับของกิเลสที่ลดลงนั้นเป็นพัฒนาการทางปัญญาในทัศนะของพระพุทธศาสนา

บทที่ 4

วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขต อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การพัฒนาเป็นกลไกอย่างหนึ่งของสังคม ที่ให้คนที่อยู่ร่วมกันสามารถสร้างระบบความสัมพันธ์ต่อกันได้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย การพัฒนาจึงเป็นหน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสังคม โดยกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจน มีแบบแผนและวิสัยทัศน์ มีความสัมพันธ์ช่วยเหลือดูแลกัน มีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ดังนั้นสังคมใดมีทุนทางสังคมมาก ย่อมจะรวมกลุ่มเพื่อหาวิธีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้สังคมเกิดการเรียนรู้จากการทำงานร่วมกัน มีการพัฒนาโดยคนในสังคมด้วยความเสียสละ แบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม ทำให้คนในสังคมมีคุณภาพ มีคุณธรรม สังคมมีสันติภาพ เข้มแข็ง และดำรงความเป็นสังคมต่อไปได้ การวิจัยศึกษาครั้งนี้จะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญา ที่ส่งผลให้เกิดการสร้าง ความเข้มแข็งในสังคม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา นำมาซึ่งความเข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืน การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อตนและสังคม การประยุกต์ใช้จึงเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สร้างความมั่นคงแก่สังคม และเป็นการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยในคราวเดียวกัน คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นทรัพย์อย่างหนึ่งที่เกิดจากปัญญา แต่ถ้ามีปัญญาแล้วไม่นำออกมาใช้ในการพัฒนาย่อมไม่เกิดประโยชน์ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นไปที่การตอบสนองความต้องการความสุขกายสบายใจ กล่าวคือ ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขที่เกิดจากการจับจ่ายใช้สอย ความสุขที่เกิดจากไม่เป็นหนี้เป็นสินใคร โดยมุ่งเน้นความสุขที่เกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นการดำเนินชีวิตที่ดีอยู่ในหลักธรรมขั้นศีล คือ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบธรรมเป็นสำคัญ การพัฒนาคุณภาพชีวิตดังกล่าวจึงต้องกระทำอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องทางศีลธรรมและกฎหมาย พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตนตามหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี เรียกว่า ปัญญาสาม ซึ่งจัดเป็นความเจริญของชีวิต เป็นคุณธรรมในการพัฒนาตนเอง ผู้อื่น และชุมชน เป็นการพัฒนาดนด้วยการฟัง การปฏิบัติ และการคิดพิจารณาหรือสติปัญญา ซึ่งผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่เป็นประเด็นการวิเคราะห์ไว้ดังนี้

- 4.1 วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางกายด้วยหลักปัญญาสาม
- 4.2 วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยหลักปัญญาสาม
- 4.3 วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางจิตด้วยหลักปัญญาสาม

4.4 วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยหลักปัญญาสาม

4.5 สรุปคำสัมภาษณ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.1. วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางกายด้วยหลักปัญญาสาม

สารัตถธรรมในหมวดนี้ มุ่งที่จะสื่อให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ก่อให้เกิดสันติภาพ และภราดรภาพ ตลอดถึงมรรคผลนิพพานในที่สุด พระพุทธองค์สามารถสร้างสังคมสงฆ์ขึ้นมาให้เป็นแบบอย่างทางสังคม ดังปรากฏชัดในยุคปัจจุบันเรื่อยมาได้เป็นอย่างดี โดยหลายสิ่งหลายอย่างต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกฎไตรลักษณ์ แต่พระสัทธรรมของพระพุทธองค์ยังคงมั่นคงต่อโลก คือสังคม และยังคงไว้ซึ่งความสำคัญเสมอมา สามารถนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยได้ ดังเช่น ปัญญาสาม คือ ความรอบรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง ซึ่งประกอบด้วย จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การพิจารณาหาเหตุผล), สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน) และภาวนามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า หลักปัญญาสาม เป็นธรรมะสำหรับผู้พัฒนาปัญญา เป็นหลักธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ หลักปฏิบัติบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหัวใจ และกำกับความประพฤติ จึงจะได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติโดยธรรม ดังนี้

1) จินตามยปัญญา เป็นปัญญาอันเกิดจากการพิจารณาหาเหตุผล ด้วยความเป็นมิตรต่อกัน เป็นปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง เป็นธรรมที่มีในทุกศาสนา เป็นการตั้งความหวังให้ผู้อื่นมีความสุข มีความพอใจ ขยันหมั่นเพียร จินตามยปัญญาผ่านกระบวนการของโยนิโสมนสิการใน 3 ระดับ ประกอบด้วย โยนิโสมนสิการเพื่อการบรรลุธรรม โยนิโสมนสิการ 10 เพื่อเสริมสร้างสัมมาทิฐิ 10 และโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2) สุตมยปัญญา เป็นปัญญาอันเกิดจากการสดับ การศึกษาเล่าเรียนจากกัลยาณมิตร ด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดูแลกันด้วยดี เป็นปัญญาสืบมาแต่ปรโตโฆสะ เป็นความรู้ที่สำเร็จจากการฟัง เป็นการได้ยินได้ฟังจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น การศึกษาเล่าเรียน เป็นการได้ยินได้ฟังจากผู้ถ่ายทอดความรู้ให้เรา ฟังเข้าใจให้ชัดเจนแจ่มแจ้ง ตามวิชาการที่นำมาอบรมสั่งสอนนั้นจนจำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมายเอาปัญญาที่เกิดจากการฟังธรรม รวมไปถึงปัญญาที่เกิดจากการศึกษาหาความรู้ในทางโลก

3) ภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาอันเกิดจากการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ เป็นปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรกนั้น แล้วหมั่นเจริญมนสิการในบรรดาสภาวะธรรม เป็นการให้จิตตั้งมั่นเข้มแข็งด้วยความยินดีในการปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมและพัฒนาความมั่นคงทางด้านจิตใจของบุคคลให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง ที่จะนำชีวิตสู่ความสำเร็จสูงสุดในการดำเนินชีวิตให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป ตามกระบวนการวิธีการเจริญกรรมฐานในพระพุทธศาสนา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช เป็นกระบวนการสำคัญที่จะต้องปฏิบัติตัวให้ถูกต้องต่อชีวิตตนเอง ต่อสังคมและ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ประกอบด้วย การปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และใจต่อตนเองและผู้อื่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นแบบแผนของการแสดงพฤติกรรมของการกระทำ ที่เป็นไปตามสภาพ สังคม เศรษฐกิจ และความสามารถในการเลือกแสดงพฤติกรรมนั้นๆ นอกจากนั้นแล้วการพัฒนา ยังเป็นลักษณะนิสัยหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีความคงที่ภายใน ซึ่งสะท้อนทัศนคติและค่านิยมของ บุคคลและวัฒนธรรม ทั้งเรื่องอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ขนบธรรมเนียมประเพณี ลักษณะครอบครัว การประกอบอาชีพ ค่านิยมทางสังคมและองค์กร การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นอยู่ กับโลก ยังไม่สามารถสะละโลกียวิสัยได้ ความสุขนี้เป็นความสุขทางกายที่เกิดจากการแสวงหาและ บริโภคสิ่งตัวแทนผลรวมของคุณภาพสังคม อีกทั้งการดำเนินชีวิตในสังคมของบุคคลในปัจจุบันย่อมที่ จะต้องการประสบความสำเร็จ และมีความสุขมากที่สุดในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง ก็ต้องดำเนิน ชีวิตให้ถูกต้อง คือจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องต่อชีวิตตนเอง และต่อสภาพแวดล้อม ทั้งทางสังคม ทาง ธรรมชาติและวัตถุทั่วไป รวมทั้งเทคโนโลยี ซึ่งการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องย่อมมีชีวิตที่ดีงาม และมี ความสุขที่แท้จริง โดยสามารถจำแนกคุณภาพความสุขของชีวิตได้ 2 ประเภท คือ สุขของคฤหัสถ์หรือ กามสุข เป็นความสุขทางกายและทางใจที่ยังเกี่ยวข้องกับเหล่านั้นอย่างชอบธรรม เช่น ความสุขในความ สงบที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมที่ขึ้นอยู่กับวัตถุภายนอก อันเป็นวิถีทางที่จะนำชีวิตไปสู่ เป้าหมายตามทัศนะความเชื่อ หรือตามอุดมคติของตนเพื่อการดำรงอยู่ เรียกว่า สามีสุข แต่หาก หมกมุ่นมัวเมาจะกลายเป็นทาสของวัตถุ ครุ่นคิด และกระวนกระวายในเรื่องกามคุณ ซึ่งความทุกข์ อาจเกิดขึ้นได้เสมอ เพราะเป็นความสุขที่ขึ้นอยู่กับวัตถุภายนอกทั้งสิ้น จัดเป็นความสุขชั้นหยาบที่เป็น ความสุขต่อสังคม ต้องอาศัยความสงบทางจิตเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น อันเป็น ความสุขขั้นพื้นฐานและเป็นปัจจัยในการปฏิบัติตนให้เกิดความสุขในขั้นสูงต่อไป ได้แก่ สุขเกิดจากการ มีทรัพย์ , สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ , สุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และสุขจากความประพฤติกไม่มี โทษ ส่วนความสุขของบรรพชิต เรียกว่า “ โลกุตตรสุข ” เป็นความสุขของพระอริยะที่อยู่เหนือวิถี ชาวโลก ไม่อิงอาศัยวัตถุภายนอก เป็นเรื่องภายในจิตใจ ที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญาเพื่อดับ กิเลสได้หมดสิ้นไป

ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ในด้านความสัมพันธ์ทางกายจัดเป็นจัดเป็นการพัฒนาความสุขความเจริญของชีวิต เป็นคุณธรรมในการพัฒนาตนเอง ผู้อื่นและชุมชน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ในด้านร่างกายต้องมีสภาพร่างกายที่ ดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัย สังเกตได้จากการที่บุคคลนั้นมีความ สมบูรณ์แข็งแรง ระบบและอวัยวะทุกส่วนทำงานได้ดีมีประสิทธิภาพ ร่างกายมีสมรรถภาพสูง สามารถทำงานได้นานๆ โดยไม่เหน็ดเหนื่อย การนอนและการพักผ่อนเป็นไปตามปกติ ผิวพรรณผุด

ผ่อง รูปร่างทรวดทรงสมส่วน เป็นต้น ในด้านสุขภาพทางจิตต้องมีสภาพจิตปกติ สามารถปรับตัวให้เข้ากับบรรยากาศของสังคมได้ทุกระดับชั้น สามารถควบคุมอารมณ์ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งผู้มีสุขภาพจิตดี ย่อมมีผลมาจากสุขภาพกายที่ดีด้วย หรือกล่าวกันว่า “จิตใจที่แจ่มใส ย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์” และในด้านสังคม คือการมีสภาพของความเป็นอยู่หรือการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน สามารถเข้ากับบุคคลและชุมชนได้ทุกสถานะอาชีพ ไม่เป็นคนถือตัว ไม่เป็นคนเอาใจเอาเปรียบบุคคลอื่น เป็นที่เคารพรักและเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไปในสังคม สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7 ที่ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีเครื่องมือชี้วัดการพัฒนาของคน การเสียสละเวลาตนเพื่อส่วนรวมและประโยชน์สุขในปัจจุบันของสังคม เป็นแบบอย่างที่ดี และประพฤติตนตามหลักธรรม อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมโดยตรงด้วยการศึกษา โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรมที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติเป็นอย่างยิ่ง จึงกล่าวได้ว่า “จิตใจที่แจ่มใส ย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์” สอดคล้องกับ พระไพศาล วิสาโล (2546: 115) ที่ว่า ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ ดังเช่นความสุขจากการมีทรัพย์ สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ สุขจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการทำงานที่ปราศจากโทษหรือปราศจากอันตราย ซึ่งการดำเนินชีวิตของคุณคน หมายถึงคนในสังคมเดียวกันอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีกฎเกณฑ์ที่ทุกคนในกลุ่มพึงถือปฏิบัติ พฤติกรรมในกลุ่มของแต่ละบุคคลจึงเป็นไปในทำนองเดียวกัน เมื่อกลุ่มที่สังกัดขึ้นทางสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน พฤติกรรมของบุคคลในวัฒนธรรมเดียวกันนั้นจะมีรูปแบบที่เหมือนกัน บุคคลผู้เป็นสมาชิกจะพัฒนาแบบแผนของการดำรงชีพหรือการใช้ชีวิตในสังคม โดยความเป็นอยู่ของการดำเนินชีวิตของคนในสังคมตามหลักพุทธศาสนานั้น ย่อมมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงความดีอันเป็นที่สุด โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. จุดมุ่งหมายขั้นต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) คือ ประโยชน์ปัจจุบัน เป็นลักษณะการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขั้นต้นที่สามารถมองเห็นด้วยตาเปล่า เช่น มีทรัพย์โดยการประกอบอาชีพที่มีความสุจริต พร้อมทั้งสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นการสร้างสถานภาพคุณภาพชีวิตของตนเองให้มั่นคง ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบของสังคม

2. จุดมุ่งหมายขั้นกลางของการพัฒนาคุณภาพชีวิต (สัมปรายิกัตถะ) คือ ประโยชน์เบื้องหน้า เป็นลักษณะการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อประโยชน์เบื้องหน้าที่ไม่สามารถจะเห็นด้วยตาเปล่า แต่อาศัยการสัมผัสประโยชน์เหล่านี้ด้วยจิตใจ ซึ่งเป็นกรอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ในขั้นที่ทำให้เกิดประโยชน์เลยการมองเห็น จะต้องอาศัยการมีศรัทธาตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มีความสุจริต 3 ประการ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต

3. จุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดของการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ปรมาตถะ) คือ ประโยชน์สูงสุด เป็นลักษณะการดำเนินชีวิตเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขั้นสูงสุด คือปัญญาหยั่งรู้ในเรื่องของประโยชน์ทั้ง 2 ขั้นที่ผ่านมา รู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของชีวิตโลก สัตว์โลกที่จะต้องเป็นไปตามกรรมที่ตนเอง

ได้สร้างไว้ เมื่อมีอะไรมากระทบหรือครอบงำจิตใจต้องไม่หวั่นไหวในสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นขั้นที่ทำให้จิตใจให้ผ่อนคลาย และดำเนินชีวิตด้วยปัญญารอบรู้ในเหตุ และรู้ผลของการกระทำ ซึ่งเป็นจุดหมายขั้นสุดท้ายที่ชีวิตจะเข้าถึงนิพพาน

โดยหลักที่ภิกษุธรรมมีกัตถะนี้ถือเป็นหลักการพื้นฐานเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี หรือการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่าย และมีอยู่มากมายทั่วไปในสังคมปัจจุบัน หากการพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องการจะดับทุกข์ในสังคม และมีความสุขพื้นฐานทั่วไปตามที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงไว้มีในเรื่องความสุขของคฤหัสถ์ 4 นั้นคือ

- 1) สุขเกิดจากการมีทรัพย์
- 2) สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์เพื่อบริโภค
- 3) สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้
- 4) สุขเกิดจากการประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

ผู้วิจัยจึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช นี้ เป็นหลักธรรมในการดับทุกข์ทางกายอันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นง่าย ที่ทุกคนควรใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นหลักการพัฒนา ทำให้ผู้ปฏิบัติตนในทางที่ประเสริฐย่อมเกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและผู้อื่นด้วยหลักธรรมนั้นๆ

4.2. วิเคราะห์การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางสังคมด้วยหลักปัญญาสาม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นกระบวนการพัฒนาที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เรียกว่ากฎของไตรลักษณ์ อันเป็นที่แน่นอนว่ามนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎนี้ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักการเปลี่ยนแปลงนี้ แสดงให้เห็นในลักษณะของความแก่ ความเจ็บ และความตาย ทั้งในชีวิตอย่างละเอียดที่เป็นพระอรหิยะ และอย่างหยาบที่เป็นคฤหัสถ์ เมื่อรู้จักกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์จะทำให้เกิดความคลายกำหนดหรือการยึดมั่นถือมั่นในตัวตนของตนและผู้อื่น จะทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายปลายทางตามหลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา เพราะการเกิดมาเป็นชีวิตมนุษย์นั้นต้องมีองค์ประกอบหลัก คือ กำเนิดจากกรรมมารดา โดยอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัยอาหาร และเป็นชีวิตที่ประกอบด้วยวัตถุธาตุต่างๆ ซึ่งมนุษย์จะกำเนิดขึ้นมาเป็นชีวิตได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบหลายด้าน ทำให้บุคคลผู้มีปัญญา ย่อมปรารถนาอยากให้อื่นพ้นทุกข์และมีความสุข ซึ่งความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน

ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมจัดเป็นจัดเป็นความสุขความเจริญของชีวิต เป็น คุณธรรมในการพัฒนาตนเอง ผู้อื่นและชุมชน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เป็นความสงสารคิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ที่พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญาเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของสังคม รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของสังคม การอยากเห็นคนในสังคมมีความสุข เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง เอาใจใส่สนับสนุนการทำงาน เพื่อให้สังคมรู้สึกว่ามีผู้ดูแล ไม่ถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว และมีความสุขในการพัฒนาตนเองมากขึ้น สอดคล้องกับพระไพศาล วิสาโล (2546: 115) ที่ว่าความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เป็นความสัมพันธ์ทางสังคม เพราะความทุกข์ คือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

1) ทุกข์ประจำหรือทุกข์โดยสภาวะที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประสบ ซึ่งเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดขึ้นในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรียกว่า กายิกทุกข์

2) ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ เป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์เรียกว่า เจตสิกทุกข์

สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10 ที่ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักบวร เป็นบทบาทความร่วมมือที่มีความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมของชุมชนที่อยู่อาศัย หรือจัดการประชุมปรึกษาเรื่องราวต่างๆ ได้ วิธีการสำคัญในการพัฒนาจำเป็นต้องมีกรุณา และนำหลักธรรมในด้านความพอประมาณ การสร้างภูมิคุ้มกัน และการเป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันมาพัฒนาตนและป้องกันสังคม เพื่อให้เป็นองค์ประกอบแห่งตนและต้องเอาใจใส่ชุมชนอย่างจริงจัง เป็นหลักเพื่อการพัฒนาตน คน และงานที่ส่งผลให้คนมีความสุข และมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตที่ดีของสังคม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงมีหลักธรรมอื่นที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน เพราะผู้รับฟังย่อมเกิดปัญญา และนำไปใช้พัฒนาตน เป็นประโยชน์ต่อการประกอบกิจการ หรือการมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจนั้นเป็นผลที่ได้ทันตา ไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์สุขที่ได้รับจากการประกอบกิจ อาจจะเป็นทรัพย์สินเงินทอง สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์ อาจเป็นวัตถุ หรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ ซึ่งผู้ที่ได้ฟังธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน มีอยู่ 4 ประการ คือ ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักรักษาทรัพย์ การคบคนดีเป็นมิตร และการเลี้ยงชีพตามสมควร ดังนั้นการพัฒนาด้านเพื่อประโยชน์ตนหรือประโยชน์สุขในปัจจุบันนั้นคือ การคบกับผู้เป็นกัลยาณมิตรในสังคมนั่นเอง

ผู้วิจัยจึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ เป็นหลักกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง และมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตที่ดีของสังคม เพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน และคนในสังคมตามหลัก “บวร” รวมถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยความกรุณาจากบุคคลรอบข้าง เมื่อได้มีการพัฒนาแล้วบุคคลในสังคมย่อมจะได้รับความรู้ มีสุขภาพอนามัยทั้งทางกายและจิตที่ดี และนำไปสู่ประโยชน์สุขในปัจจุบัน เนื่องเพราะการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างในการพัฒนา โดยปรารถนาให้สังคมปฏิบัติตนในทางที่ประเสริฐต่อตนเองและผู้อื่นด้วยหลักปัญญาธรรม

4.3. วิเคราะห์การพัฒนาความสัมพันธ์ทางจิตด้วยหลักปัญญาสาม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการน้อมนำหลักธรรมมาปฏิบัติจะได้ประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม ซึ่งหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้น เป็นประโยชน์ที่สร้างความมั่นคงและยั่งยืนให้แก่ชีวิตเราอย่างครบถ้วนในทุกมิติ หลักการที่ได้มาจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักธรรมที่นำมาปฏิบัตินี้ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางจิต ดังเช่นการยินดีในโภคทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอกที่ต่างดินรนแสวงหา ทั้งที่ความจริงแล้วทุกคนสามารถมีทรัพย์อันประเสริฐได้ เป็นทรัพย์ที่ไม่มีใครจะแย่งชิงไปได้ ไม่สูญหายไปได้ด้วยภัยหรืออันตรายต่างๆ และทรัพย์ประเภทนี้หากอยู่ในจิตใจแล้วเรียกว่า อริยทรัพย์ เป็นคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ 7 ประการ ได้แก่ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะพาหุสัจจะ จาคะ และปัญญา ซึ่งอริยทรัพย์นั้นนอกจากจะทำให้จิตใจไม่อ้างว้างและไม่ยากจนแล้ว ยังเป็นทุนทางใจในการสร้างทรัพย์ภายนอกที่สำคัญยิ่งอีกด้วย ดังนั้นเมื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตแล้วย่อมจะต้องสร้างและสะสมทรัพย์สินเงินทองต่างๆ ก็ต้องไม่ลืมที่จะสร้างทรัพย์ที่แท้จริงให้มีบริบูรณ์ขึ้นด้วยเพื่อเป็นอริยทรัพย์อย่างแท้จริงของชีวิตด้วย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านความสัมพันธ์ทางจิตจัดเป็นความสุขความเจริญของชีวิต เป็นคุณธรรมในการพัฒนาตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งผู้วิจัยพบว่า การจะยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ต้องปรับทัศนคติด้วยมุมมองเชิงบวก เพียงให้ความสำคัญกับคำว่า “สมณะ” “พอเพียง” “มีสติ” “ละกิเลส” “ไม่เปรียบเทียบ” “เชื่อมั่น” และ “ศรัทธาตนเอง” เป็นฐานสำคัญในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากจะทำให้จิตใจสบายแล้ว ยังเกิดพลังในการสร้างสรรค์งาน และได้รับผลตอบแทนเป็นการเพิ่มพูนปัจจัย 4 ให้สมบูรณ์เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 ที่ว่าบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นผู้ที่มีสุขภาพกายและจิตดี มีศรัทธาในธรรม สามารถจะแนะนำสังคมให้เห็นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านที่เหมาะสมกับสังคมได้ มีระเบียบวินัย รับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต มีจิตอาสาใฝ่บริการ รู้จักกอภัย

เข้าใจตนเอง เคารพในคุณค่า และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 ที่ว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการพัฒนาตนในทุกด้านด้วยหลักปัญญาสาม กล่าวคือตั้งใจแก้ไขปัญหาเชิงบวกอย่างมีสติ มีคุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจตนเอง เมตตาช่วยเหลือ ยกย่องชมเชย เป็นผู้เสียสละ และเป็นกลางวางอุเบกขาเมื่อสังคมมีปัญหา เพื่อให้คนในสังคมอยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ นพ.สุรชัย ปัญญาพฤทธิพงษ์, (2565) ที่ว่าการปฏิบัติเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต้องปฏิบัติตนดังนี้

- 1) ดูแลรักษาสุขภาพให้ดี สร้างเสริมคุณภาพ ป้องกันโรคและอุบัติเหตุ การกินอาหารที่มีผลดีต่อสุขภาพ การออกกำลังกายอย่างเหมาะสม
- 2) ทำจิตใจให้ผ่องใส รู้จักให้อภัย ใช้มุทิตาและอุเบกขา ในสภาวะที่เหมาะสม
- 3) อารมณ์ดี ยิ้ม และหัวเราะ มองโลกในแง่ดี ตัดสินเหตุการณ์เชิงบวก
- 4) จิตอาสา พร้อมเป็นผู้ให้ เสียสละ
- 5) สร้างความสัมพันธ์ ทำกิจกรรมร่วมกับสังคม ไม่โดดเดี่ยวตนเอง
- 6) พัฒนาการเรียนรู้ เพิ่มพูนความรู้และทักษะ
- 7) มีสติ ฝึกสมาธิ
- 8) หลีกเลี้ยงอบายมุข หลีกเลี้ยงสิ่งเสพติด หลีกเลี้ยงการพนัน
- 9) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ไม่มีมลภาวะ
- 10) เข้าใจตนเอง ให้ออกาสตนเอง

ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านความสัมพันธ์ทางจิตนี้ จะต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีสติ มีจิตที่เข้มแข็งมั่นคง เพราะจะเป็นการสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้งไว้ ส่วนประโยชน์ของชีวิตในพระพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ ประโยชน์เพื่อตน ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และประโยชน์เพื่อส่วนรวมในสังคม ดังนี้

1. ประโยชน์เพื่อตนเอง อุตตัตถะเป็นกรอบการดำเนินชีวิตเพื่อตนเองเรียกว่า “ประโยชน์ส่วนตน” เป็นการดำเนินชีวิตเพื่อหวังประโยชน์ในส่วนตน ได้อาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท คือการที่นำพาชีวิตของตนให้ประสบความสำเร็จแล้วจึงนำพาชีวิตผู้อื่น เช่น บุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิตย่อมมีหลักคุณธรรมอยู่ตลอด แล้วแนะนำให้คนอื่นประพฤติปฏิบัติตามเช่นเดียวกับตน เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้บรรลุผลประโยชน์ส่วนตน

2. ประโยชน์เพื่อผู้อื่น ปรัตถะเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตเพื่อการช่วยเหลือผู้อื่นที่เรียกว่า “ปรัตถะประโยชน์แก่ผู้อื่น” หลักธรรมข้อนี้เป็นข้อที่เกี่ยวกับความมีเมตตาผู้อื่น โดยการแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยความเมตตา ช่วยเหลือด้วยกำลังกาย กำลังใจ กำลังสติปัญญา และกำลังทรัพย์ ช่วยผู้อื่นได้ใช้สอยให้เกิดประโยชน์เพื่อช่วยเหลือสังคมหรือการให้ประโยชน์แก่ผู้อื่น

3. ประโยชน์ร่วมกันในสังคม อุกยัตถะเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตเพื่อส่วนรวม ที่เรียกว่า “อุกยัตถะ ประโยชน์สุขร่วมกัน” เป็นการสร้างความรัก ความสามัคคี ความดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

ด้วยการรักษาภาวะสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น ป่าไม้ ถนน ภูเขา แม่น้ำ ให้คงสภาพเดิมไว้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้สอยให้เป็นของสาธารณประโยชน์เป็นของส่วนรวมที่ใช้ร่วมกันและช่วยกันรักษา

สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5 ที่ว่าคุณภาพชีวิตที่ดีเกิดขึ้นจากความรู้สึกพอใจในชีวิต เช่น มีความสุขความสงบ ความหวัง มีสุขภาพดี และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาคุณภาพชีวิต และการบริหารจัดการให้ตรงตามนโยบายของรัฐ โดยยึดถือประโยชน์สุขของสังคม เพื่อช่วยแก้ปัญหาในสังคม และการพัฒนาจะต้องมีประโยชน์ต่อตน ผู้อื่น และสังคมด้วยเช่นกัน

ผู้วิจัยจึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช นี้ เป็นด้านความสัมพันธ์ทางจิต ที่ผู้ทำการพัฒนาทางด้านจิตใจได้นำไปสู่ประโยชน์สุขในปัจจุบัน เป็นการพัฒนาคุณภาพสังคมทางด้านคุณธรรมจริยธรรม และเป็นการยกย่องชมเชยให้เป็นแบบอย่าง ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาติ จึงถือเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่บุคคลใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาดน

4.4. วิเคราะห์การพัฒนาความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยหลักปัญญาสาม

การรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับสุขทุกข์ของชีวิตในบริบทของสังคมที่อาศัยอยู่ มีการกระทำร่วมกันและสัมพันธ์กันกับเป้าหมายของชีวิต ความคาดหวังมาตรฐาน และความสัมพันธ์ของคนกับค่านิยมที่มีผลต่อร่างกายและจิตใจ เป็นการเลี้ยงชีวิตแต่พอดี เป็นการรู้จักครองชีพตามสมควรแก่ฐานะ รู้จักการให้ทาน ทำบุญใส่บาตร สร้างกุศล เจริญสติ เพื่อเป็นการสร้างทางเจริญแห่งโภคทรัพย์ในกาลภายหน้า ที่เป็นประโยชน์สุขแห่งตนและผู้อื่น เป็นการพัฒนาด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยปัญญาแห่งตน

ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดเป็นความสุขความเจริญของชีวิตในด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยปัญญาอันเป็นคุณธรรมในการพัฒนาดนเอง ผู้อื่นและชุมชน ซึ่งผู้วิจัยพบว่าใครทำดียอมได้ดีตามกฎแห่งกรรม ใครทำชั่วยอมได้รับผลของการกระทำนั้นๆ ที่ตนได้กระทำ ด้วยการวางเฉยนั้นเป็นการกระทำซึ่งปราศจากอคติ เพราะเมื่อเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษก็ไม่ควรดีใจ หรือคิดจะซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้น ซึ่งการแสดงออกด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยการวางใจเป็นกลางนี้ เป็นการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่ามีชีวิตอยู่อย่างอิสระ มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ทางการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและรับรู้ว่ามีโอกาสที่จะได้รับข่าวสารหรือฝึกฝนทักษะต่างๆ โดยพิจารณาข้อเท็จจริงเมื่อตัดสินใจในเรื่องใดๆ แล้วควรพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผล ถูกต้องและเที่ยงธรรม อันเป็นการรักษาความถูกต้องและผดุงไว้ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ มีจิตใจเรียบตรง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังผู้อื่น เมื่อมีการให้รางวัล

และลงโทษสมาชิกในสังคม ซึ่งบุคคลผู้พัฒนาตนจะต้องนำคุณธรรมข้อนี้มาใช้ ทำให้สามารถร่วมงานกับบุคคลทุกฝ่ายได้ด้วยความรู้เท่าทัน สามารถวางเฉยได้ด้วยปัญญาคือ มีความรู้อย่างรู้เท่าทัน เมื่อทุกฝ่ายทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง ย่อมมีผู้มองดูทำเป็นแบบอย่าง เมื่อถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า และถ้ามีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมย่อมจะต้องไปแก้ไขปัญหาทันที และจัดการลงโทษผู้กระทำผิดตามความเหมาะสม จะไม่ปล่อยให้เกิดความขัดแย้ง หรือเกิดการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างคนในสังคมด้วยกันเองจนเกิดปัญหาบานปลาย ย่อมจะวางใจเป็นกลาง ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทำการปฏิบัติหน้าที่อย่างยุติธรรม และหากคนในสังคมคนหนึ่งได้รับการช่วยเหลือ แต่อีกคนหนึ่งกลับไม่ได้รับการช่วยเหลือเมื่อพบปัญหา ถือว่าไม่มีความยุติธรรมในการพัฒนา ควรให้ความช่วยเหลือให้เท่าเทียมกัน ไม่ปฏิบัติเอียงด้วยความรักหรือความชัง หากแต่จะพิจารณาตามความเป็นไปของการกระทำของสัตว์โลกมากกว่า สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3 และคนที่ 6 ที่ว่าคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นการทำหน้าที่และปฏิบัติตามนโยบายรัฐ มีระเบียบสังคมที่ปฏิบัติร่วมกันได้ สภาพแวดล้อมไม่มีมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม เช่น ฝุ่น ควัน น้ำเสีย เป็นต้น และการพัฒนาด้วยหลักพุทธธรรมยังไม่ชัดเจน มีการปฏิบัติกันเฉพาะกลุ่มในสังคม จึงส่งผลให้ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำจึงเกิดการแตกแยกทางความคิด จึงควรร่วมกันอบรมคนในสังคมให้รับรู้ เข้าใจและนำไปใช้ในการ พัฒนาคุณภาพชีวิต มีการร่วมมือในทุกกิจกรรมของสังคม รวมถึงการศึกษาวิชาชีพ และควรเน้นให้การพัฒนาด้านจิตใจด้วยหลักธรรม ฝึกปฏิบัติสติเพื่อให้คนในสังคมมีน้ำใจเอื้อเฟื้อดูแลกันและกัน ซึ่ง สอดคล้องกับ World Health Organization (2020) ที่ว่าแนวคิดขององค์การอนามัยโลกเกี่ยวกับการรับรู้ของบุคคลในด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับตำแหน่งของชีวิตในบริบทของสังคมที่อาศัยอยู่ มีการกระทำร่วมกันและความสัมพันธ์กับเป้าหมายของชีวิต ความคาดหวังมาตรฐานและความสัมพันธ์ของคนกับค่านิยมที่มีผลต่อร่างกายและจิตใจ ทำการเลี้ยงชีวิตแต่พอดี เป็นการรู้จักครองชีพตามสมควรแก่ฐานะ รู้จักการให้ทาน ทำบุญสร้างกุศล เจริญสติ จึงเป็นการสร้างทางเจริญแห่งโลกทรัพย์สินในกาลภายหน้าอันเป็นประโยชน์แก่ตน และเป็นการจรรโลงพระพุทธานุภาพให้มั่นคงถาวร เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทั้งหลายในสังคมที่ต้องดูแลพระภิกษุ สามเณร และผู้ทรงศีลในพระพุทธานุภาพนี้

ผู้วิจัยจึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมด้วยปัญหานี้ เป็นการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งทรงแนะนำให้ปฏิบัติตนตามหลักการพัฒนาของผู้เป็นใหญ่หรือผู้นำที่เรียกว่า ปัญญาสาม จัดเป็นความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต เป็นคุณธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองพัฒนาผู้อื่น และพัฒนาสังคม ถือเป็นการพัฒนาสังคมด้วยกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังใจหรือสติปัญญา เพื่อต้องการให้สังคมมีความสุขเกิดการพัฒนากาย พัฒนาสังคม พัฒนาจิต และพัฒนาปัญญา ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข ทั้งในปัจจุบันและอนาคต จนถึงซึ่งความหลุดพ้นด้วยปัญญา จึงถือเป็นกิจที่ประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ต้องดำเนินปฏิบัติตาม

หลักธรรมคำสอนเพื่อศึกษาปฏิบัติขัดเกลาคิดใจเสียใหม่ให้ถูกต้อง เพื่อความสุขความเจริญ เนื่องจากในสังคมยังมีบุคคลที่มีความคะนองไปตามวัย ไม่เป็นตัวของตัวเอง บังคับตนเองไม่ได้ ขาดความอดทน และขาดความรู้สึกรู้จักคิดในตัวเอง แต่มักจะคิดไปในทางวัตถุสิ่งแวดล่อม ดังนั้นในการพัฒนาสังคมจึงต้องปฏิบัติตนตามหลักธรรมนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัติตามธรรมนั้น ซึ่งเป็นไปเพื่อการขัดเกลาสังขมาติของชีวิตที่มีอยู่ในใจของตนให้ลดน้อยลง มีคุณภาพชีวิตที่ถูกต้องดีงาม อีกทั้งจะเห็นได้ว่าอรรถหรือประโยชน์ 3 ประการในสังคมปัจจุบันนี้ คนส่วนใหญ่ในสังคมยังไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควร จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย และอยู่ร่วมกันอย่างไม่เป็นสุข ดังนั้นการพัฒนาจึงควรให้ความสำคัญ และนำเสนอหลักธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มากยิ่งขึ้น เป็นหลักธรรมในการครองใจ ที่ทำให้คนปฏิบัติในทางประเสริฐต่อตนเองและผู้อื่นตามหลักปัญญาสาม เพื่อให้สังคมร่วมกันทำงานอย่างมีความสุข และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ และเสริมสร้างประสิทธิภาพการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

สรุปการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วยหลักปัญญาสามนั้น จะเริ่มต้นจากการพัฒนาสุขภาพด้านร่างกายเป็นลำดับแรก ได้แก่ การให้ความสำคัญกับสุขภาพ การบริโภคอาหารอย่างถูกสุขลักษณะ การพักผ่อนให้เพียงพอ การออกกำลังกายเป็นประจำ เพื่อสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ ลำดับที่สองการพัฒนาทางด้านสังคม อันได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมกับเพื่อนๆ หรือจากหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้น การใช้เวลาร่วมกันเพื่อประโยชน์เพื่อชุมชน การปฏิบัติตนโดยยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม ลำดับที่สามการพัฒนาทางด้านสังคมและอารมณ์ ได้แก่ การสร้างเสริมสุขภาพจิตที่ดี รู้จักควบคุมอารมณ์ การทำงานอดิเรกที่ชื่นชอบ การเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการ และลำดับสุดท้ายการพัฒนาทางด้านปัญญาและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การฝึกสมาธิเจริญสติ การตั้งมั่นในธรรมประจำตน การพัฒนาธรรมอื่นๆ ให้เจริญขึ้น การเพิ่มทักษะทางด้านความรู้ให้กับตนเอง การเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในด้านต่างๆ การศึกษาข้อมูลด้วยตนเองจากสื่อสารสนเทศ รวมไปถึงการหัดสังเกตและติดตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม

4.5. สรุปคำสัมภาษณ์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของผู้ให้ข้อมูล

สรุปผลจากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ในเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญนี้ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าผลที่ประชาชนได้ทำการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามหลักปัญญาสามในพระพุทธศาสนา และตามความสัมพันธ์ทั้ง 4 ด้าน นั่นคือ ด้านความสัมพันธ์ทางกาย, ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม, ด้านความสัมพันธ์ทางจิต และด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมหรือปัญญา ด้วยการพัฒนาปัญญาทั้ง 3 ด้าน นั่นคือ ด้านจินตตามยปัญญา, ด้านสุตมยปัญญา และด้านภาวนามยปัญญา ทำให้ประชาชนในสังคมรู้จักการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองด้วยการพัฒนา

ประชาชนในสังคมให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Dijkers, M. P. J. M., (2005, 87-100) ที่ว่าคุณภาพชีวิตด้านสุขภาพกายและจิตเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญของคุณภาพชีวิต และสุขภาพที่ดี ซึ่งเกิดจากระบวนการพัฒนาความสมดุลในชีวิตและการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความเจ็บป่วย อันเป็นผลที่เนื่องมาจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามหลักปัญญาสามในพระพุทธศาสนา

4.5.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้ง 4 ด้าน ของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช

จากผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนได้นำหลักในการพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิตตามวิธีการสำคัญของการพัฒนาความสัมพันธ์ทั้ง 4 ด้านนั้น ทำให้คนในสังคมมีการพัฒนากาย สังคม จิต และปัญญา มีการให้การศึกษาแก่สังคมด้วยการคิดพิจารณาหาเหตุผล ด้วยการฟังการสวดการเล่าเรียน และด้วยการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ ตามกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคนในสังคมให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ รู้จักการดูแลสุขภาพของตนเอง และน้อมนำหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องมาดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพสังคม ตามบทบาทและเป้าหมายของการพัฒนาที่สำคัญ ดังตัวอย่างเช่นการใช้ อินทรีย์ 3 ประการ ดังนี้

1. การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) การรับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าการรับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ตู่มไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้หู ให้ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อหูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหาแสวงหาความรู้ เป็นต้น ย่อมจะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมอง เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์ ถ้ามนุษย์มีการฝึกฝนพัฒนาตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงตามที่โลกต้องการ ย่อมมีหลักปฏิบัติและมีเป้าหมายของชีวิตที่เห็นประโยชน์ตนและผู้อื่น นั่นคือ

ก) รู้จักปฏิบัติโดยพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะทำ จะดูหรือจะฟัง สามารถแยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใด รายการใดดีงาม หรือไม่เป็นคุณประโยชน์ หรือเป็นโทษเป็นภัยต่อตนและสังคม

ข) การดูการฟังอย่างมีสติ รู้จักประมาณ ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังนั้น ทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง เสียเวลา เสียสุขภาพ เสียงานและเสียเวลาเรียน

ค) ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจพิจารณาด้วยปัญญาเพื่อรู้จักดู รู้จักฟังให้ได้คุณค่าหรือสาระที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือต้องได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคมได้

2. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวนิรโทษ) เป็นพฤติกรรมหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม ห่างไกลจากยาเสพติด เพราะถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริตย่อมเป็นมิถิฉอาชีพ จะก่อความเดือดร้อนให้แก่สังคม ดังนั้นสังคมจึงต้องเน้นเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้บุคคลในสังคมฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ นั่นคือ

- ก) เป็นงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือไม่ก่อเวรภัย
- ข) เป็นงานที่ไม่สร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม
- ค) เป็นงานที่ไม่ทำลายคุณค่าและคุณภาพของชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าเป็นที่น่าภาคภูมิใจยิ่งขึ้น
- ง) เป็นงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งามยิ่งขึ้นในด้านจิตใจ
- จ) เป็นงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมได้ดี
- ฉ) เป็นงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีพด้วยความเพียรจากกำลังกาย กำลังสติปัญญา และความสามารถของตน ทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาฝีมือในทางสร้างสรรค์ทักษะให้ยิ่งขึ้นไป

3. การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) อันเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ในเรื่องการกิน การใช้ การเสพ การบริโภคที่ทุกคนหนีไม่พ้น ถ้าคนในสังคมไม่พัฒนาพฤติกรรมการเสพบริโภคก็เกิดปัญหาอย่างมาก ทั้งแก่ชีวิตและสังคม เพราะการบริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้รวมทั้งเทคโนโลยีต่างๆ ด้วยความโมหะ ย่อมก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การขัดแย้ง การแย่งชิง การเบียดเบียนกันในสังคม และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้นผู้ที่ต้องการพัฒนาพฤติกรรมในการกิน การใช้ การเสพหรือการบริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญา ที่เข้าใจในหลักของปัญญาวินัยในภาวนา 4 และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัญญาในปัจจัย 4 ต้องเริ่มจากการกินอาหารเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพื่อความอร่อย อวดฐานะ หรือค่านิยม ให้เป็นการกินด้วยปัญญา ที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค ที่เรียกว่า โภชนะมัตตัตถุญตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด และสิ้นเปลืองน้อยที่สุด โดยยึดใช้หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชน นั่นคือ

ก) การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความพอประมาณ ตระหนักรู้ ในการมี การใช้ปัจจัยเหล่านั้น มิใช่เป็นจุดหมายของชีวิต แต่เป็นปัจจัยเครื่องเกื้อหนุนให้สามารถพัฒนาชีวิต และสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป ด้วยการจัดสรร ควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภท และคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภค เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภทซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

ข) การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อความมีเหตุผล มีความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ต่อสิ่งที่บริโภคใช้สอย เช่น การสวมรองเท้าด้วยวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็น

อันตรายจากสิ่งที่มากระทบ และป้องกันเชื้อโรค เป็นต้น หรือเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวก ทนนาน เป็นต้น มีใช้สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

ค) การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อการสร้างภูมิคุ้มกัน หรือเลิกบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการดำรงชีวิตด้วยการละเว้น เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพกายและจิต หรือยาเสพติด เป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรสหรือความหรูหรา เป็นต้น ที่ตรงพอดีกับวัตถุประสงค์แท้จริงของการบริโภคในสิ่งนั้นๆ เพื่อไม่ให้ส่งผลเสียในอนาคต

สอดคล้องกับบทความของ ปริญญา ตือแก้ว (2564 : 162) ที่ว่าการมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นที่ยอมรับของชุมชน ทำงานสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ชักชวนให้คนในชุมชนเพิ่มพูนความรู้ความสามารถเพื่อพัฒนาชุมชน ทำงานประสานกับหน่วยงานราชการเป็นอย่างดี อยู่ในระดับมาก ด้านการมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนชุมชนไม่มีความสามัคคี เมื่อเกิดปัญหาส่วนรวมขึ้นในชุมชนอยู่ในระดับน้อย ด้านการมีฐานการรวมตัวทางวัฒนธรรมในการทำกิจกรรมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น เพื่อให้ร่วมกันหาทางแก้ไข เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน อยู่ในระดับมาก ด้านความสามารถในการจัดการชุมชน ในด้านการดำเนินงานหรือจัดกิจกรรมต่างๆ ทางชุมชน จะมีการประชุม เพื่อให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น มีการวางแผน ตั้งวัตถุประสงค์หรือ เป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อหาแนวทางที่จะทำให้งานประสบผลสำเร็จ อยู่ในระดับปานกลาง

4.5.2 การพัฒนาด้วยหลักปัญญาสาม ทั้ง 3 ด้าน ของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

ปัญญาสาม เป็นหลักธรรมที่จำเป็นและสำคัญมากในการพัฒนาและการบริหารงานสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาของประชาชนผู้เป็นใหญ่ในสังคม เป็นผู้ที่น่าพาสังคมไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ โดยการพัฒนาดำเนินงานภายในสังคมคือ การมีผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในสังคมที่สามารถนำพาสังคมให้มีความเจริญทั้งทางกายและทางใจ มุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกันของสังคม คุณภาพชีวิตจึงเปรียบเสมือนอาวุธประจำกายของประชาชนในสังคม การมีคุณภาพชีวิตที่ดีจะสามารถสร้างอำนาจชักนำ และมีอิทธิพลได้เหนือผู้อื่น ตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพประชาชนคือ ผลสัมฤทธิ์และประสิทธิภาพของการพัฒนา นอกจากนั้นยังต้องมีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการพัฒนาปัญญาตามวิธีการพัฒนาที่สำคัญทั้ง 3 ด้านแล้ว ย่อมเป็นผู้มีคุณธรรมในจิตใจ และมีจริยธรรมที่น่าเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติอันสำคัญที่จะเป็นส่วนเสริมให้ผู้พัฒนานั้นสามารถครองตน ครองคน และครองงานได้อย่างมีความสุข โดยหลักปัญญา 3 เป็นหลักธรรมที่จำเป็นและสำคัญยิ่งที่ประชาชนในสังคมจำเป็นต้องมีในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคม

เพื่อให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ และหากประชาชนไม่ให้ความสำคัญต่อการประยุกต์ใช้หลักปัญญาสามในการพัฒนา ย่อมส่งผลให้คนในสังคมขาดขวัญกำลังใจ หรือหากประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างเพียงพอ ก็จะส่งผลให้การนำหลักปัญญาสามไปปฏิบัติไม่ได้ผลเท่าที่ควร โดยผู้ที่พัฒนาคุณภาพชีวิตควรประยุกต์ใช้หลักปัญญาเพื่อการพัฒนาสังคมด้วยความเข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับพระครูสิริธรรมาภิรัต, พรทิพย์ อนุพัฒน์, และสันติ อนุจะนำ (2564 : 255-266) ที่ได้ศึกษาเรื่องพรหมวิหาร 4 กับการบริหารงานบุคคลในองค์กร พบว่า

1) จินตามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การคิดการพิจารณาหาเหตุผล

คือ การให้ความรัก ความปรารถนาดี มีความปรารถนาดีให้มีความสุข มีจิตคิดเกี่ยวเนื่องด้วยประโยชน์ปราศจากอาฆาตพยาบาท เกรียดโกรธแค้นแสดงออกทางสีหน้า และสายตาส่งบ่งชี้ให้เห็น มองด้วยสายตาดูใจที่เอื้ออาบ ปราศจากความมุ้งมิ้งที่เป็นภัยเวรทั้งปวง เมตตาดีเป็นปัญญาธรรมข้อหนึ่งที่พึงอบรมใหม่ให้ขึ้นภายในจิต ผู้ที่พัฒนาคุณภาพชีวิตสามารถนำหลักธรรมข้อนี้มาใช้ในการบริหารงานบุคคลในทุกภารกิจของการบริหารงานบุคคล ตั้งแต่การสรรหาบุคลากร การดำรงรักษา การพัฒนา การพิจารณาความดีความชอบหรือการพิจารณาโทษ เป็นต้น ด้วยการที่ผู้คนในสังคมมีความรัก ความเมตตาต่อกันอย่างบริสุทธิ์ใจ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและแนะนำหรือชี้แนะตักเตือนบุคลากรก็กระทำด้วยเมตตาความปรารถนาดี มีบรรยากาศการทำงานในองค์กรอย่างกัลยาณมิตร เปิดโอกาสให้ประชาชนในสังคมแสดงความคิดเห็นต่อการวางแผนงานพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน และคอยดูแลเอาใจใส่สนับสนุนการทำงานการพัฒนา เพื่อให้ประชาชนในสังคมรู้ว่าตนไม่ได้โดดเดี่ยว มีความอบอุ่น และมีความสุขในการทำงานมากขึ้น

2) สุตมยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การสดับการเล่าเรียน

คือ การพัฒนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของกันและกัน รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของบุคลากร เพื่อร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้าพบส่วนเสียในตัวบุคคลก็ต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย หรือตักเตือนให้ปรับปรุงแก้ไขด้วยจิตเมตตา หากเมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา ตลอดถึงเมื่อบุคคลในสังคมได้รับความเดือดร้อน หรือเกิดประสบปัญหาด้านใดด้านหนึ่ง ก็ไม่อยู่นิ่งเฉย เกิดมีความรู้สึกห่วงใย มีความต้องการที่จะช่วยให้บุคคลนั้นหมดความทุกข์ ความลำบากต่างๆ และวางแผนหาทางเข้าไปช่วยเหลือแก้ไขปัญหานั้น เพื่อให้บุคคลนั้นเกิดขวัญกำลังใจในการทำงาน ตลอดถึงพัฒนาสวัสดิการต่างๆ ให้กับประชาชนในสังคมมีคุณภาพ สวัสดิภาพ และสวัสดิการที่ดีสูงสุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้

3) ภวานามยปัญญา (ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ

คือ การพัฒนาความปิติยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจะมากหรือน้อยก็ตาม จะต้องแสดงความยินดีต่อกันเสมอ และคอยให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น คนที่ขาดการยินดีหรือมูทิตาจิตจะหาความสุขไม่ได้เลย ใจคอยอมหุดหงิดทุรนทุราย ปัญญาเสื่อม ไม่คอยมองเห็นความเจริญทั้งส่วนตัวและส่วนผู้อื่นมูทิตา คือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขผู้บริหารองค์กรจะต้องใช้คุณธรรมข้อนี้ในการส่งเสริมให้คนทำงานได้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น โดยไม่ต้องกลัวว่าลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาจะขึ้นมาทาบาภิรมี เพราะว่ามีมูทิตาจะทำให้ความริษยาในใจของบุคคลผู้นั้นให้มีคุณธรรม จะได้ไม่กีดกันใครแต่จะเปิดโอกาสให้บุคคลทุกคนในสังคม ได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่ และพลอยชื่นชมยินดี และคอยสนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคคลหรือเพื่อนร่วมงาน ทำให้ประชาชนในสังคมต้องทุ่มเททำงานให้ เพราะถ้ามีจิตริษยาเสียแล้ว จนประชาชนได้รับรู้ถึงความริษยานั้น ย่อมจะไม่ทุ่มเททำงานให้องค์กรหรือสังคมนั้น ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์

คือ การแสดงออกของปัญญาถึงการวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาข้อเท็จจริงเมื่อตัดสินใจในเรื่องใดๆ แล้วควรพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา มีเหตุผล ถูกต้องและเที่ยงธรรมอันเป็นการรักษาความถูกต้องให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ เพื่อผดุงไว้ซึ่งความถูกต้อง มีจิตใจเรียบตรง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังผู้บริหาร เมื่อมีการให้รางวัลและลงโทษผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคลากรในองค์กร จะต้องนำคุณธรรมข้อนี้มาใช้ ทำให้สามารถร่วมงานกับบุคคลทุกคนด้วยความรู้เท่าทัน สามารถวางเฉยด้วยปัญญาคือ มีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อบุคคลทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง ผู้ที่พัฒนาคุณภาพชีวิตก็มองดู เมื่อถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนได้รับอย่างถ้วนหน้า ถ้ามีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคม ประชาชนผู้ที่พัฒนาคุณภาพชีวิตจะต้องลงไปแก้ไขปัญหานั้นที่ และจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม จะไม่ปล่อยให้เกิดความขัดแย้ง หรือเกิดการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างบุคคลหรือประชาชนในสังคมเกิดปัญหาบานปลาย

จึงกล่าวได้ว่าปัญญามีใช่เป็นหลักธรรมเฉพาะผู้ที่พัฒนาตนเองเท่านั้น แต่เป็นหลักธรรมที่คนทุกคนในสังคมสามารถนำมาปฏิบัติตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ในสถานการณ์ปกติทั้งผู้นำผู้ร่วมงาน และผู้ตามต่างมีใจประกอบด้วยปัญญา คือมีเมตตา มีความปรารถนาดีต่อกัน ทำให้การทำงานต่างๆ ราบรื่น และปฏิบัติงานกันอย่างมีความสุข เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความทุกข์ ฝ่ายที่เหลือก็มีใจประกอบด้วยกรุณา ให้ความช่วยเหลือ เช่น เมื่อผู้ร่วมงานหรือผู้ตามมีปัญหาในการทำงาน ทั้งผู้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา ต่างก็ช่วยกันแก้ปัญหา แม้ในกรณีปัญหาส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับการทำงาน เช่น บุคคลในครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเจ็บป่วยหรือเสียชีวิต ฝ่ายอื่นๆ ในหน่วยงานหรือในสังคมต่างก็เยี่ยมให้กำลังใจ หรือร่วมแสดงความเสียใจ นอกจากนี้เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสบความสำเร็จ ฝ่ายอื่นๆ ในหน่วยงานหรือในสังคมก็มีใจประกอบด้วยมูทิตา คือ พลอยยินดีด้วย เช่น เมื่อมีการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในหน่วยงานก็มีการแสดงความยินดีด้วย หรือแม้ในกรณีส่วนตัว

เช่น เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในชุมชนให้กำเนิดบุตรธิดา หรือบุตรธิดาเรียนจบสำเร็จการศึกษา ฝ่ายที่เหลือในชุมชนที่ทราบข่าวก็มักจะไปร่วมแสดงความยินดีด้วย แต่เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่สามารถใช้เมตตากรรมา มุทิตา ได้เกิดขึ้นกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในสังคม ฝ่ายที่เหลือก็มีใจที่ประกอบด้วยอุเบกขาปัญญา คือ การวางใจเป็นกลาง โดยพิจารณาเป็นเรื่องราวกรรมในแต่ละบุคคล เช่น การกระทำความผิด เป็นต้น

จากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 1, คนที่ 2, คนที่ 3, และคนที่ 4 ผู้วิจัยสรุปได้ว่าเป็นผู้ที่มีปัญญา มีความรู้ในการพัฒนาและประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะมีหลักธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต นั่นคือปัญญา 3 ซึ่งประกอบด้วย

1) จินตามยปัญญา ด้วยการมีสติเป็นมิตรต่อกัน เป็นธรรมที่มีในทุกศาสนา เป็นการตั้งความหวังให้ผู้อื่นมีความสุข มีความพอใจ ขยันหมั่นเพียรในการจัดการดูแลสังคมของตน ดังเช่นผู้อาศัยอยู่ในสังคมเข้าวัดทำบุญเนื่องในกิจกรรมสำคัญต่างๆ พระสงฆ์ในวัดย่อมต้องสงเคราะห์ด้วยจิตเมตตาโดยทั่วทุกคน

2) สุตมยปัญญา ด้วยการช่วยเหลืออย่างมีสติซึ่งกันและกันเป็นไปด้วยดี โดยตั้งความหวังให้ผู้อื่นมีความสุขเสมือนความรักของแม่ที่มีต่อลูก ดังเช่นปรารภนาให้คนในสังคมรู้จักรักษาทรัพย์ที่ได้มาไม่ให้พินิจไปด้วยภัยต่างๆ รวมถึงภัยทางเทคโนโลยีการสื่อสารด้วย

3) ภวานามยปัญญา ด้วยการมีสติให้ความยินดีด้วยปัญญา หรือร่วมอนุโมทนากับบุคคลในสังคมที่ประสบความสำเร็จโดยไม่อิจฉาริษยา และสร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในสังคม ดังเช่นในยุคปัจจุบันนี้นอกจากจะต้องคิดถึงเรื่องความปลอดภัยของทรัพย์สินที่หามาได้แล้ว ควรจะต้องคิดถึงวิธีการที่ทำให้ทรัพย์ของเราออกเงยขึ้นด้วย

4.5.3 ข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” นี้ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรส่งเสริมประชาชนให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดียิ่งขึ้น โดยเพิ่มลานออกกำลังกาย คลินิกสุขภาพ กิจกรรมความสัมพันธ์ และสวนสาธารณะพักผ่อนให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ถูกต้อง มีคุณภาพตรงตามเป้าหมายที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนา

2. ควรสนับสนุนการนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนามาปฏิบัติมากกว่านี้ ดังเช่น การนั่งสมาธิ เดินจงกรม กิจกรรมการฟังธรรม และรักษาสีงแวดล้อม เป็นต้น และการพัฒนาคุณภาพชีวิตควรสอดแทรกวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตในชุมชน

3. ควรร่วมมือกันส่งเสริมธรรมะแก่เยาวชน สร้างให้เกิดการรับรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ โดยเปิดโอกาสให้รักษาดูแลสุขภาพ เจริญสติ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และร่วมกันพัฒนา

คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนด้วยความเรียบง่าย เพื่อให้เกิดความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจ ได้อย่างทั่วถึง ด้วยการให้โอกาสประชาชนในชุมชนได้มีการฝึกหัดการพัฒนาชุมชนในโอกาสต่างๆ ด้วยการสนับสนุนจัดหาทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาให้เพียงพอ เช่น มีสถานที่ให้การฝึกอบรม หรือมีการประชุมประจำหมู่บ้าน และให้ความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นต้น

4. ควรมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตในรูปแบบการพัฒนาให้ทันสมัย และเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันในตนเองทางเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสมัยใหม่ ที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ต่อผู้อื่น และต่อ สังคม มีการจัดระบบการนิเทศงาน เน้นการให้คำปรึกษา ด้านวิชาการ เทคนิคการพัฒนาและส่งเสริม การใช้เทคโนโลยี ตลอดจนติดตามและประเมินผล

5. ควรจัดตั้งกองทุนเพื่อดำเนินการช่วยเหลือกันเองในสังคมไว้โดยเฉพาะ และ จัดสรรงบประมาณในการพัฒนาให้ได้อย่างทั่วถึงและเหมาะสมในสังคม โดยเปิดโอกาสให้ "บวร" เข้า มาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความเจริญ มีสัมพันธภาพที่ดี และการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อความมั่นคงใน การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

6. ควรจัดหาบุคลากรทางด้านการพัฒนาในสังคมเพิ่มเติม เพื่อเข้าใจในนโยบาย ภาครัฐ และสร้างทีมงานในกลุ่มนักพัฒนาในชุมชนด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ให้ ความสำคัญการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญา มีกระบวนการพัฒนา ให้คำ ปรึกษา สร้าง ความสัมพันธ์ เพิ่มพูนทักษะ ไม่มีมลภาวะ และใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ

7. การจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนาเนื่องในวันสำคัญ เช่น งานบุญเดือนสิบ งานตักบาตรเทโว เป็นต้น และควรมีเครือข่ายการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันในอนาคต เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบมีความสุขและเอาใจใส่ซึ่งกัน มีการแลกเปลี่ยนกิจกรรมกัน เพื่อสร้างความ สัมพันธ์และเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต

สรุปได้ว่าในเรื่องการพัฒนาชุมชนด้วยหลักพรหมวิหารธรรมของผู้นำชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งพื้นฐานในการพัฒนาจะต้อง เริ่มจากชุมชน คนในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกันเอง เพราะคนในชุมชนนั้นจะรู้และเข้าใจถึงปัญหา ความต้องการ และทุนต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชน โดยจะต้องเรียนรู้ร่วมกันว่าแต่ละคนในชุมชนมี คุณค่าที่ต่างกัน และทุกคนล้วนมีความสามารถมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง ในชุมชนนั้นๆ ย่อมจะมีทุน ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุนทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทาง เงินตรา เป็นต้น ซึ่งชุมชนนั้นๆ จะต้องเรียนรู้ชุมชนเพื่อที่จะบริหารจัดการทุนชุมชน ที่มีอยู่ให้เป็น ประโยชน์ มีคุณภาพ และความเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ตามวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ใน ชุมชนที่มีกระบวนการพัฒนาชุมชนได้เหมาะสม ชุมชนนั้นจะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีคุณภาพนั้น เป็นเพราะผู้นำชุมชนได้มีการพัฒนาชุมชนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท นั่นคือ กระบวนการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอย่างชาญฉลาด และรู้เท่าทันต่อความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันกับ

สิ่งแวดล้อมในชุมชน คือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่เบียดเบียนกันทางร่างกาย ทรัพย์สิน คู่ครอง วาจา และสติปัญญา โดยมีความเมตตากรุณาต่อกันแล้ว ยังต้องมีมูทิตาและอุเบกขาต่อกัน เคารพต่อกฎระเบียบของชุมชนอย่างเคร่งครัด มีจิตใจที่เห็นคนอื่นเดือดร้อน หรือมีความทุกข์ทนอยู่ไม่ได้ แล้วคงต้องปฏิบัติตนให้ความช่วยเหลือ ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้นำชุมชนและสถาบันสงฆ์ เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีความมั่นคงในการพัฒนา และภาคภูมิใจในวิธีการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายของผู้นำชุมชนในอำเภอเมือง เข้ากับผู้นำชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดสงขลาได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพต่อการพัฒนามากยิ่งขึ้น

ตารางสรุปคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
ตารางสรุปคำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้ง 4 ด้าน	หลักปัญหา 3 ของประชาชน ทั้ง 3 ด้าน	ข้อเสนอแนะโดยรวมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
คนที่ 1	-การมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่จำเป็นจะต้องพึ่งพาผู้อื่นในชีวิตประจำวัน จึงควรส่งเสริมอาชีพ และคุณธรรมที่ถูกต้องในตนให้มากยิ่งขึ้น	-เป็นผู้มีคุณธรรม มีธรรมในการดำเนินชีวิตที่ดี ช่วยแก้ปัญหาในสังคม ทำให้เกิดสันติสุข และเกิดความสงบสุขในสังคมนั้น	-ส่งเสริมการดูแลทางกายและจิตใจให้มากขึ้น โดยเพิ่มลานออกกำลังกาย คลินิกสุขภาพ กิจกรรมสัมพันธ์ และมีสวนพักผ่อนมากขึ้น
คนที่ 2	-การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีมีความหมายต่อครอบครัว และมีคุณค่าสังคม เพื่อให้เป็นองค์ประกอบแห่งตน และช่วยเหลือผู้อื่นในสังคม	-เป็นหลักเพื่อพัฒนาตน/คน/งานด้วยความกรุณา ส่งผลให้คนมีความสุข มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต	-ควรสนับสนุนประชาชนให้ฟังธรรม เติบงกรรม ปฏิบัติกรรมฐานและมีสถานที่ให้เสนอความคิดเห็นบ้างเพื่อประโยชน์ตน/ผู้อื่น/ชุมชน
คนที่ 3	-คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นการทำหน้าที่และปฏิบัติตามนโยบาย	-การพัฒนาด้วยหลักพุทธธรรมยังไม่ชัดเจน จึงส่งผล	-สร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และเกิดการนำไปใช้ โดยมี

	รัฐ มีระเบียบสังคมที่ปฏิบัติร่วมกันได้ สภาพแวดล้อมไม่มีมลภาวะเช่น ฝุ่น คิวน์ น้ำเสีย	ให้ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำจึงเกิดการแตกแยกทางความคิด	เป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน
คนที่ 4	-การพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้ชีวิตเข้มแข็ง มีความสุขทั้งคนและสังคม มีสุขภาพดี มีคุณธรรม คิดดี พูดดี ทำแต่สิ่งดีๆ	-การพัฒนาที่มีคุณภาพ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง มีกิจกรรมและประเมินผล ทำให้คนในสังคมมีสัมพันธ์กับการพัฒนาด้วยปัญญา	-รักษาดูแลสุขภาพกาย ให้เจริญสติ ดูแลช่วยเหลือกัน และเมตตาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนร่วมกัน
คนที่ 5	-คุณภาพชีวิตที่ดีเกิดขึ้นจากความรู้สึกรักพอใจในชีวิต เช่น มีความสุขความสงบ ความหวัง มีสุขภาพดี และการมีส่วนร่วมในการพัฒนา	-ใช้หลักพุทธธรรมมาพัฒนาและบริหารจัดการให้ตรงกับนโยบายของรัฐโดยยึดถือประโยชน์สุขของสังคม	-อบรมคนให้มีคุณภาพ เพื่อพัฒนากายให้แข็งแรง ทำจิตให้สงบ พึ่งพากันและกัน และร่วมรักษาสิ่งแวดล้อมในสังคมให้มีคุณภาพ
คนที่ 6	-ร่วมกันอบรมคนในสังคมให้รับรู้ เข้าใจและนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการร่วมมือในทุกกิจกรรมของสังคม รวมถึงการศึกษาวิชาชีพ	-เน้นให้การพัฒนาด้านจิตใจด้วยหลักธรรม ฝึกปฏิบัติสติ เพื่อให้คนในสังคมมีน้ำใจเอื้อเฟื้อดูแลกันและกัน	-ต้องพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ตามความเหมาะสมในปัจจุบัน
คนที่ 7	-มีบทบาทและเครื่องมือชีวิตคุณภาพชีวิต สภาพบ้านเรือนมีอากาศถ่ายเท และแสงสว่างเพียงพอ เป็นแบบอย่างที่ดี และประพฤติตนตามธรรม	-เป็นตัวอย่งให้เห็นว่าจิตใจที่แจ่มใส ย่อมอยู่ในร่างกายที่สมบูรณ์ เสียสละเวลาตนเพื่อส่วนรวมและประโยชน์สุขในปัจจุบันของสังคม	-ส่งเสริมสนับสนุนเยาวชนได้ศึกษาธรรมมะ และจัดงานประเพณีสืบวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีบุคคลในสังคมเป็นแบบอย่าง
คนที่ 8	-สมาชิกในสังคมแสดงความรัก ความดูแลเอาใจใส่ รับฟังความคิดเห็น และมอบสิทธิการตัดสินใจให้แก่สมาชิกในสังคม	-ไม่มีอคติในการปฏิบัติงาน และส่งเสริมสมาชิกชุมชนให้เป็นผู้มีอุเบกขาธรรม	-การดำเนินชีวิตภายใต้กฎระเบียบ และนโยบายทางศีลธรรม จัดสรรทรัพยากรให้เท่าเทียมกัน และมีความมั่นคงในการพัฒนาชีวิต
คนที่ 9	-บุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นผู้ที่มีสุขภาพกายและจิตดี มีศรัทธาในธรรม สามารถ	-มีระเบียบวินัย รับผิดชอบ ชื่อสัตย์สุจริต มีจิตอาสาใฝ่บริการ รู้จักถ้อย เข้าใจตน	-ให้ความสำคัญการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญา มีกระบวนการพัฒนา ให้คำ

	จะแนะนำสังคมให้เห็นถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านที่เหมาะสมกับสังคมได้	เอง เคารพในคุณค่า และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	ปรึกษา สร้างความสัมพันธ์ เพิ่มพูนทักษะ ไม่มีมลภาวะ และใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ
คนที่ 10	-การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักบวร เป็นบทบาทความร่วมมือที่มีความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมของชุมชนที่อยู่อาศัย หรือจัดการประชุมปรึกษาเรื่องราวต่างๆ ได้	-มีกรรณานำหลักธรรมในด้านความพอประมาณ การสร้างภูมิคุ้มกัน และการเป็นอยู่อย่างรู้เท่าทันมาพัฒนาตน และป้องกันสังคม	-เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมจึงควรพัฒนาให้แก่ทุกฝ่าย และให้การศึกษาเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคต
คนที่ 11	-การสนับสนุนการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การสื่อสารมาประยุกต์ใช้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี	-ในการพัฒนาได้สอดแทรกวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนร่วมด้วย และได้พบปะพูดคุยกัน	-เปิดโอกาสให้”บวร”เข้ามาพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความเจริญ มีสัมพันธ์ภาพที่ดี และการเรียนรู้ร่วมกัน
คนที่ 12	-การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการพัฒนาตนในทุกๆด้าน กล้าตัดสินใจแก้ไขปัญหาเชิงบวกอย่างมีสติและคุณธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจตนเอง	-มีเมตตาช่วยเหลือ ยกย่อง ชมเชย เป็นผู้เสียสละ และเป็นกลางวางอุเบกขาด้วยปัญญาเมื่อสังคมมีปัญหา และให้คนในสังคมเป็นสุข	-มีเครือข่ายการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันในอนาคต เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบมีความสุขและเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในสังคมอย่างทั่วถึง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศึกษาปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท และวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยในการตอบวัตถุประสงค์วิจัยนี้ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะตามลำดับดังต่อไปนี้

5.1. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลของการวิจัยสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

5.1.1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต (Quality of life) เป็นความรู้สึกรู้สึกมีความสุขที่มาจากความเป็นอยู่ที่ดี สภาพแวดล้อมที่ดี มีความผูกพันที่ดีทั้งในครอบครัวและสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในปัจจุบันแต่ละประเทศได้ให้ความสำคัญกันมากขึ้น เพราะหากประชากรในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมจะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาประเทศได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น คุณภาพชีวิตที่ดีจึงเป็นการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับที่เหมาะสมตามความจำเป็นพื้นฐานที่ได้กำหนดไว้ในสังคมหนึ่ง ในเวลาหนึ่ง คือการที่จะกล่าวว่าประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ก็ต่อเมื่อ ประชาชนในครอบครัวหรือชุมชนนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่บรรลุตามความจำเป็นพื้นฐานครบถ้วนทุกประการ ซึ่งเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานที่กำหนดไว้แล้วนั้นสามารถแปรเปลี่ยนไปได้ตามสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น

การพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ล้มเหลวหรือผิดพลาดนั้น มีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่มุ่งถึงผลเลิศของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อความสุขสบายของมวลมนุษย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ หากพิจารณาตามประเด็นปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาในเชิงศาสนาจะเห็นว่าเกิดจากการที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส 3 อย่างคือ ตัณหา หรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการอำนาจ และทิฐิหรือความยึดมั่น คลั่งไคล้ในแนวคิด ลัทธิ และอุดมการณ์ต่างๆ เป็นต้น กระบวนการพัฒนาคุณภาพที่ยั่งยืนจึงต้องประกอบด้วยระบบการพัฒนาคน ด้วยการศึกษารวมในทุกระดับ ทั้งกาย จิต และปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ถูกต้องจะทำให้คนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น จนมีความไม่ประมาทได้ด้วยสติปัญญา ไม่ต้องหมั่นไปตามแรงชักจูงของกิเลส คือมีความไม่ประมาทด้วยสติปัญญา ซึ่งเรื่องวัดผลการศึกษาที่สำคัญคือพฤติกรรมมนุษย์

ดูว่าการศึกษานั้นสามารถพัฒนาคนให้พ้นจากวงจรกิเลสแห่งความเจริญและความเสื่อมแบบปุถุชนได้หรือไม่ ประการที่สองระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาคนทั้งระบบ และคนที่ได้รับการพัฒนาในฐานะที่เป็นปัจจัยตัวกระทำ จะนำเอาคนที่พัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนา ทำให้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ที่ยั่งยืนได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง ด้วยการกระทำร่วมกันระหว่างบุคคล สังคม และหลักพุทธธรรม เพื่อให้สังคมนั้นเป็นหน่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติได้อย่างมั่นคง ด้วยการใช้ทรัพยากรมนุษย์อันเป็นทุนทางสังคมนั่นเอง สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในหลายมิติควบคู่กันไป และยังให้ความสำคัญในเรื่องของบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม ตามที่คณะรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยให้นโยบายรัฐสามารถบูรณาการเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งนายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา มีนโยบายว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้มอบหมายให้ผู้ที่เกี่ยวข้องจัดทำเอกสารแนวคิดพระพุทธศาสนากับการพัฒนาประเทศไทยที่ยั่งยืนเป็นรูปเล่ม โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามบทบาทของบุคคล และนำเสนอนายกรัฐมนตรีตามลำดับต่อไป ฉะนั้นเมื่อบุคคลได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยปัญญาแล้ว บุคคลนั้นย่อมจะมีความรู้ดูแลสุขภาพกายให้มีอนามัยที่ดี มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ มีความสัมพันธ์ที่ดีของตนกับบุคคลอื่น และมีการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีจึงต้องยึดหลักการพัฒนาความสัมพันธ์ใน 4 ด้าน นั่นคือ

1) ด้านความสัมพันธ์ทางกาย เป็นการรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคล ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย รับรู้ถึงความสุขสบายไม่เจ็บป่วย รับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวและพลังกำลังในตน รับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น รับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน รับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน และรับรู้ว่าจะไม่ต้องพึ่งพาอาศัยต่างๆ หรือการรักษาทางการแพทย์อื่นๆ เป็นต้น

2) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นการรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลอื่นมีต่อตน รับรู้ภาพลักษณ์ของตน รับรู้ถึงความมั่นใจความภูมิใจในตนเอง รับรู้ถึงความคิด ความจำ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ของตน ความสามารถในการจัดการบริหารอารมณ์ และความเชื่อของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น ความเชื่อด้านศาสนา วิญญาณ และชีวิตที่ส่งผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิตและชนะอุปสรรคต่างๆ เป็นต้น

3) ด้านความสัมพันธ์ทางจิต เป็นภาวะสุขอนามัยที่ดีของจิต ที่มีคุณภาพ มีสติตั้งมั่น สมบูรณ์ มีสมาธิ มีคุณธรรมประจำตนและปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรมนั้น มีการรับรู้ด้านความสัมพันธ์

ของตนกับบุคคลรอบข้าง รับรู้ถึงการได้รับความช่วยเหลือ และรู้ว่าตนเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศหรือเพศสัมพันธ์กับบุคคลที่ตนรักใคร่

4) ด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมหรือปัญญา เป็นการรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าคุณมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสารหรือฝึกฝนทักษะต่างๆ มีกิจกรรมสันทนาการและมีกิจกรรมในเวลาว่าง

5.1.2. ปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ปัญญา เป็นธรรมชาติที่รู้ชัด รู้แจ้ง รู้จริง รู้ทั่ว ความรู้ที่ระเอียดลึกซึ้ง แยกแยะดีชั่ว รู้จักบาปบุญคุณโทษ รู้จักประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น รู้จักโทษที่กระทำลงไป รู้จักเหตุรู้จักผล และวิเคราะห์ว่าสิ่งไหนควรทำสิ่งไหนไม่ควรทำ ปัญญาในระดับโลกีย์ปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการฟังและการคิด และเป็นปัญญาที่ยังมีการเวียนว่ายตายเกิดในภพต่างๆ ซึ่งคุณสมบัติของโลกีย์ปัญญาเป็นไปเพื่อความไม่ประมาท ความมีศรัทธา การดำรงอยู่ในศีล และการเลี้ยงชีพด้วยการไม่เบียดเบียน ส่วนปัญญาในระดับโลกุตตรปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการเจริญวิปัสสนาภาวนา เป็นปัญญาที่ดับกิเลสโดยสิ้นเชิง เมื่อพัฒนาปัญญาดีแล้ว ย่อมรู้ที่จะจัดการจัดสรร จัดการความรอบรู้ในกองสังขาร มองเห็นตามความเป็นจริง ปัญญาเกิดจากความรู้ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนถึงความหลุดพ้น ซึ่งคุณสมบัติของโลกุตตรปัญญาเป็นไปเพื่อกำจัดกิเลสตัณหา และขจัดอวิชชาเพื่อความรู้แจ้ง

การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ต้องเริ่มที่การฝึกฝนใจให้มีความเห็นและความคิดถูกต้องเรียกว่า สัมมาทิฐิ ปัจจัยการเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ คือ ปรโตโฆสะ เป็นเสียงที่ดังก้องเสียงที่ถูกต้อง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ และโยนิโสมนสิการ เป็นความรู้จักคิด การคิดตามแนวทางของปัญญา จึงเกิดการพัฒนาทั้งกาย วาจา ด้านการพัฒนาปัญญาในระดับโลกีย์ปัญญานั้น เมื่อเกิดสัมมาทิฐิแล้ว จึงเกิดความพร้อมแห่งธรรม ความถึงพร้อมแห่งศรัทธา ความถึงพร้อมแห่งศีล ความถึงพร้อมแห่งจาคะ และการเห็นถึงความเกิดและความดับเป็นอริยะกำจัดกิเลสที่ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ ส่วนด้านการพัฒนาปัญญาในระดับโลกุตตรปัญญานั้น คือปัญญาหยั่งรู้สัจธรรมกำจัดกิเลสสิ้นเชิงเกิดขึ้นโดยโยนิโสมนสิการ เป็นการพัฒนาอย่างเป็นระบบตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8 ไตรสิกขาวิปัสสนากัมมัฏฐาน และสติปัฏฐาน 4 โดยเฉพาะเรื่องของศีลซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาปัญญาทำให้เกิดความระมัดระวังในพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา ใจ และความหมั่นเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง ปฏิบัติตนตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 และไตรสิกขาประกอบกัน เพื่อเป็นปัจจัยเกื้อหนุนทั้งภายนอกและภายในที่ทำความเจริญไปสู่โลกุตตรปัญญา

การพัฒนาปัญญาสามจึงเป็นการทำให้ความรู้ ความเข้าใจชัดเจน และเจริญขึ้น เพื่อนำมาจัดกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต เพื่อเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่ง

การพัฒนาปัญญาสามจะสำเร็จไม่ได้หากพบกับอุปสรรค คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ ที่เป็นเครื่องสกัดกั้นความเจริญ วิธีการพัฒนาปัญญาสามจะเป็นไปตามแนวทางที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ว่า สัมมาทิฐิ คือปัญญาเป็นจุดเริ่มต้น โดยการอาศัยปรโตโฆสะ คือปัญญาของผู้อื่น หรือเรียกว่าวิธีการแห่งศรัทธา ด้วยการคบหากัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือกันในชีวิตประจำวัน เป็นการชักจูงให้เกิดสัมมาทิฐิในระดับโลกียะปัญญาเสียก่อน นั่นคือความเชื่อในเรื่องของกรรม ความเห็นถูกต้องตามธรรม ความสำนึกรับผิดชอบเกี่ยวกับความดีและความชั่ว เป็นต้น เมื่อเกิดโลกียสัมมาทิฐิขึ้นแล้วก็เท่ากับเกิดโลกียปัญญา เพราะสัมมาทิฐิไม่ว่าในระดับใดก็ตามเมื่อเกิดขึ้นก็เป็นปัญญาในระดับนั้น มาประกอบกับ โยนิโสมนสิการ คือความรู้จักคิด คิดถูกวิธี ของตัวบุคคลนั้นอันเป็นปัจจัยที่สำคัญ เพราะกัลยาณมิตรทำได้เพียงการช่วยเหลือชี้แนะ แต่ตัวบุคคลจะต้องมีความคิดพิจารณาได้ด้วยตนเอง จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ การพัฒนาปัญญาสามนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อโลกที่เราอยู่อาศัย โดยมีลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน การปฏิบัติฝึกฝนจะทำให้มนุษย์เห็นแก่ตัวน้อยลง เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของผู้อื่นมากขึ้น ผู้ฝึกตนจะมีความระมัดระวังในเรื่องศีล ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น และจะเบียดเบียนโลกน้อยลง ทำให้สภาพสังคมน่าอยู่และมีความปลอดภัยมากขึ้น ฉะนั้นหลักปัญญา 3 จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคม ทำให้เกิดปัญญารู้ทั่วที่เป็นทั้งความรู้รอบ รู้ลึก รู้ถึงเหตุที่เกิด รู้ถึงผลที่จะตามมา รู้ถึงสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ควรเว้น โดยมีธรรมอันเป็นองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่

1) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารและการศึกษาเล่าเรียน เป็นปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ คือ เสี่ยงจากภายนอก ความรู้ที่สำเร็จจากการฟัง เป็นการได้ยินได้ฟังจากสิ่งเร้าภายนอก เช่น การศึกษาเล่าเรียน เป็นการได้ยินได้ฟังจากผู้ที่ถ่ายทอดความรู้ให้เรา ฟังเข้าใจให้แจ่มแจ้งตามวิชาการที่นำมาอบรมสั่งสอนนั้นจนจำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมายเอาปัญญาที่เกิดจากการฟังธรรม รวมไปถึงปัญญาที่เกิดจากการศึกษาหาความรู้ในทางโลก

2) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณา ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตน โดยผ่านกระบวนการของโยนิโสมนสิการใน 3 ระดับ ประกอบด้วย โยนิโสมนสิการเพื่อการบรรลุธรรม โยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างสัมมาทิฐิ และโยนิโสมนสิการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งโยนิโสมนสิการสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ ดังเช่น การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย การคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ การคิดแบบสามัญลักษณ์ การคิดแบบอริยสัจ การคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ การคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก การคิดแบบรู้คุณค่าแท้คุณค่าเทียม การคิดแบบเร้าคุณธรรม การคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน และการคิดแบบวิภาษวาท

3) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติอบรมด้วยการเจริญสติ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาว่าบุคคลล้วนมีจริตอัธยาศัยแตกต่างกันไป ฉะนั้นการเลือกวิธีการทำสมาธิเพื่อพัฒนา

ปัญญาด้วยสมณะกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐานนี้ จึงควรให้เหมาะสมกับอวัยวะของบุคคลนั้นๆ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาเดียวกันนั่นคือ การบรรลุธรรม

บุคคลมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ย่อมมีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อซึ่งกัน และกัน ขณะเดียวกันหากบุคคลนั้นพากเพียรฝึกฝนตนเองไปอย่างไม่ทอดทิ้ง ทั้งสุมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ย่อมสามารถจะพัฒนาปัญญาสามในตนไปจนเห็นแจ้งต่อความจริงสูงสุดในทุกสรรพสิ่ง ซึ่งเป้าหมายนั้นคือมรรคผลนิพพานนั่นเอง จึงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการฝึกฝนตนเองอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน บุคคลอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก”

5.1.3. วิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท ก่อให้เกิดประโยชน์สุขในปัจจุบัน ได้แก่ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต เลือกลงนามกับผู้เป็นกัลยาณมิตร ศึกษากับท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณซึ่งมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ดังเช่น

- 1) ด้านการพัฒนาสุขภาพกาย เป็นการพัฒนาการดำเนินชีวิตและการดูแลสุขภาพกาย ด้วยวิถีทางที่เป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ และมีความสำรวมระวัง
- 2) ด้านการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม เป็นการพัฒนาในด้านของสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เรียกว่าการพัฒนาพฤติกรรมภายในกรอบแห่งศีล
- 3) ด้านการพัฒนาสุขภาพจิต เป็นการพัฒนาคุณภาพจิตให้มีจิตใจประณีตดีงาม เป็นผู้มีสติ มีวิริยะ มีความเบิกบาน และมีความอิ่มใจ
- 4) ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือปัญญา เป็นการพัฒนาปัญญาที่จิตใจนั้นจะต้องเชื่อมโยงเอื้อผลกันตลอดเวลา เพราะเมื่อปัญญาเจริญขึ้นนั่นคือ การที่บุคคลมีจิตใจที่เป็นอิสระและมีความสุขมากขึ้น และเมื่อจิตใจเจริญงอกงามขึ้น นั่นคือการที่คนมีปัญญามากขึ้น เข้าใจชีวิตมากขึ้นจึงรู้จักที่จะปฏิบัติต่อชีวิต คือการดำเนินชีวิตได้ดีพร้อมทั้งปฏิบัติต่อสิ่งรอบข้างในโลกได้ถูกต้อง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามเป็นประโยชน์สุขในอนาคต คือมีชีวิตที่มีคุณค่าได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเมื่อนึกขึ้นมาเมื่อใดจะเป็นความสุขลึกซึ้งซึ่งอยู่ภายใน เพราะเป็นคุณธรรมภายใน ที่เกิดจากความเชื่อมั่นในคุณความดีส่งผลให้เกิดความสุขประณีตอยู่ในส่วนลึกภายใน และในด้านประโยชน์สูงสุดเพื่อการบรรลุธรรม คือมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะความเป็นจริง รู้สามัญลักษณะ รู้เท่าทันสมมุติบัญญัติ โดยการพัฒนาโลกียปัญญาเพื่อก้าวขึ้นไปสู่ระดับโลกุตตรปัญญา ตามวิธีการพัฒนาปัญญาที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท ด้วยหลักวิปัสสนากัมมัฏฐาน

สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ

เป็นธรรมเพื่อพัฒนาปัญญาตน เป็นเครื่องพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นธรรมสำหรับพัฒนามนุษย์ผู้มีจิตใจ
 ประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติตนที่สำคัญสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและปัญญา อัน
 เป็นสัญลักษณ์ในการหลุดพ้นของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมัฏฐาน ที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาสุขภาพ
 กาย การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม การพัฒนาสุขภาพจิต และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือปัญญา
 กล่าวคือหลักปัญญาสามมีคุณค่าต่อคนในสังคม เพราะว่าหลักปัญญาสามคือหลักธรรมสำคัญที่บุคคล
 ในสังคมไทยใช้เป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในการปฏิบัติตนต่อกัน เรียนรู้ช่วยเหลือกันและกัน
 จนเกิดปัญญาร่วมกัน คือ สุตมยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสาร และการศึกษาเล่า
 เรียน เป็นปัญญาเกิดจากการฟังสืบทอดประเพณีปฏิบัติ คือ เสวยจากภายนอก จินตามยปัญญา เป็นปัญญา
 ที่เกิดจากการคิดการพิจารณา ปัญญาที่สืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตน โดยผ่านกระบวนการของ
 โยนิโสมนสิการ และภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติอบรมด้วยการเจริญสติ ฉะนั้น
 การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามจึงเกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

5.2. ข้อเสนอแนะ

5.2.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการฝึกฝนพัฒนากาย
 พัฒนาพฤติกรรม (วาจา) และพัฒนาจิต (ใจ) เป็นการเรียนรู้ภายนอก สู่การเรียนรู้ภายในตนเอง
 เพราะมนุษย์มีการศึกษาวิชาการต่างๆ มากมาย แต่ถ้าไม่เรียนรู้ภายในตนเอง ซึ่งเป็นคุณค่าทางจิต
 วิญญาณ จะไม่สามารถป้องกันการกระทำหรือการแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกิเลส
 ตัณหา ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ต่างๆ ของโลกได้ สำหรับการนำกระบวนการพัฒนาปัญญาในทาง
 พระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลนั้น ก่อนอื่นต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในตัวของ
 บุคคลนั้นๆ ก่อน ศรัทธานั้นต้องเป็นความเชื่อที่ถูกควบคุมด้วยปัญญา ซึ่งจะทำให้เกิดสัมมาทิฐิ เมื่อ
 สัมมาทิฐิเกิดขึ้นแล้ว จากนั้นจึงให้อุบายธรรมเพื่อพัฒนาต่อไป แล้วประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 ของการพัฒนาปัญญาก็จะเกิดตามมา เพราะปัญญาเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดข้อหนึ่ง ที่เป็นตัวกำกับ
 ดูแลหลักธรรมอื่น ๆ ให้นำไปสู่ทางแห่งสัมมาทิฐิ เป็นธรรมะที่ลึกซึ้งควรค่าแก่การศึกษา และนำมา
 ปฏิบัติ ซึ่งในที่นี่ได้ค้นคว้านำมากล่าวในส่วนที่คิดว่าจำเป็นต่อการดับทุกข์ หลักธรรมที่ท่านกล่าวสอน
 ไว้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกินวิสัย ที่มนุษย์ปุถุชนอย่างพวกเรานำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในชีวิต
 ประจำวันได้ ธรรมะทั้งหลายที่ท่านกล่าวสอนไว้จะเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่า หากพวกเราไม่หยิบนำเอามา
 ศึกษา และนำไปปฏิบัติให้เกิดมรรคผลแก่ชีวิต จึงขอเสนอแนะให้ท่านทั้งหลายเปิดใจศึกษาเรื่อง
 ปัญญาสาม ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่สามารถช่วยแก้ไขข้อข้องใจที่ยังไม่กระจ่างให้ได้ เหมือนกับการ
 หงายของที่คว่ำอยู่ ในที่สุดทำให้พบแสงสว่างแห่งพระธรรม และดับทุกข์ได้ในปัจจุบันชีวิตนี้

อนึ่ง การนำกระบวนการพัฒนาปัญญาสามในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เหมาะสมอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นรายบุคคล หรือการเรียนรู้แบบผู้เรียนในสังคมเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ เพราะสังคมแต่ละสังคมจะมีความแตกต่างที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มประชากร วัฒนธรรม และสถานที่ตั้งที่จะชี้นำสังคมได้ในอนาคต จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมให้มีคุณภาพทั้งกายและใจ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อสังคมไทยในอนาคต

5.2.2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการทำวิจัยในด้านอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสัมพันธ์กับการพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนี้

- 1) ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสังคมด้วยหลักปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2) ศึกษารูปแบบการพัฒนาปัญญาเพื่อการแก้ปัญหาศรัทธาของสังคมพระพุทธศาสนา
- 3) ศึกษาการพัฒนาปัญญากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการจัดการองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ

รายการอ้างอิง

1. ภาษาไทย

1.1 หนังสือ

ที่ทำการปกครองจังหวัดนครศรีธรรมราช. *เอกสารประชาสัมพันธ์จังหวัดนครศรีธรรมราช*.

(นครศรีธรรมราช: สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช). 2561.

ธนรัชต์ คลายมณี, “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการเมืองพัทยา”, บทความ

รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550.

ธีระ รุญเจริญ. *ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูป*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง. 2550.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 10.

กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์. 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *หลักแม่บทของการพัฒนาตน*, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร

: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2547.

พระไพศาล วิสาโล. *หนังสือธรรมะ*, (บ้านสบลี: เมืองปานการพิมพ์), 2546.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ. *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2559.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช*

2539. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, *คู่มือการเขียนวิทยานิพนธ์*, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหา

มกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2560.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนา

อินเตอร์พริ้นท์). 2556.

สนธยา พลศรี. *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์).

2547.

สุทธิพร บุญส่ง. *คุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร: ทริป

เพ็ล เอ็ดดูเคชั่น), 2552.

สุรางค์ จันทวานิช. *วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย),

2540.

สุรจิตต์ วุฒิการณ์ และคณะ. *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองบางมูล*

นาถ อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร. (กรุงเทพมหานคร). 2555.

สุวัฒน์ มหัตนรินทร์กุล และคณะ. *เปรียบเทียบแบบวัดคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกทุก 100*

ตัวชี้วัด และ 26 ตัวชี้วัด, โรงพยาบาลสวนปรุง จังหวัดเชียงใหม่, 2540.

โสภณ ขำทัพ. แนวคิดวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพ. (มจร.ศศ. เอกสารการบรรยาย สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ครั้งที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 /2564).

สำนักนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฯ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 . (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ). 2566.

1.2 วิทยานิพนธ์ /สารนิพนธ์

ดวงใจ คำคง. “ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลลาสินธุ์ อำเภอสครินครินทร์ จังหวัดพัทลุง” (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2554.

พระภิกษุรักษ์ เขมจาโร (ร่มเงิน). “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามการบริหารของเทศบาลตำบลป่าตุ่ม อำเภอพร้าวกะเทียม จังหวัดเชียงใหม่”. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2558.

พระมหาทัพยา ปิยวัฒน์(แจ่มจำรัส). “กระบวนการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธธรรม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2565.

พระอธิการชัยกฤษ ทสสนธมม, “คุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาของประชาชนในองค์กรการบริหารส่วนตำบลชุมแสง สงคราม อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2556.

วัฒนา พลชาติ. “ศึกษาวิเคราะห์วิธีการพัฒนาปัญญาตามแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2553.

สุนันท์ เพ็ชรพิรุณ. “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการพัฒนาปัญญาตามทรรศนะของพุทธทาสภิกขุ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557.

อนรรฆ อีสเฮาะ. “คุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา”. สารนิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2562.

อรทัย วลีวงศ์. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน”. เอกสารการประชุม (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) องค์การอนามัยโลก). 2563.

เอี่ยมอร ชลวร. “การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2553.

อำนาจ เจริญสุข. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของข้าราชการตำรวจศูนย์ฝึกอบรมตำรวจภูธร ภาค 6 จังหวัดนครสวรรค์”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย). 2557.

1.3 บทความ

ปริญญา ตื้อแก้ว. “การศึกษาศักยภาพในการเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย”. วารสารโครงการสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2564.

พงศ์รัตน์ ภิรมย์รัตน์, ฤเดช เกิดวิชัย, ณัฐพงษ์ เตชะรัตนเสถียร, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดแพร่. วารสารวารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม-สิงหาคม). 2563.

พรทิพย์ อนุพัฒน์, พระครูสิริธรรมภาณี, สันติ อุณจะนำ, พรหมวิหาร 4 : กัมมการบริหารงานบุคคลในองค์กร. วารสาร”ศึกษาศาสตร์ มมร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ปีที่ 9 (ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน). 2564.

สุรัชย์ ปัญญาพฤทธิพงษ์. ทำอย่างไรให้ คุณภาพชีวิตดี. หมอชาวบ้าน ปีที่ 43 ฉบับที่ 513 เดือนมกราคม 2565. (กรุงเทพมหานคร: กรมสุขภาพจิต). 2555.

1.4 เว็บไซต์

กรมพัฒนาชุมชน. 2562. บทบาทผู้นำกับการพัฒนา. (ออนไลน์). กรุงเทพมหานคร. สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2566. แหล่งที่มา <http://www.uintha.net/index.php>.

เดลินิวส์. 2558. มส.ตั้งทีมหนุน“บ๊อง”ใช้หลักพุทธพัฒนาชาติ. กรุงเทพมหานคร. สืบค้นเมื่อ 16 กันยายน 2566. แหล่งที่มา <https://www.dailynews.co.th > education/12102558>

หาญชัย ถาวงษ์กวาง, 2547. “คุณธรรมช่วยให้สมหวัง”, กรุงเทพมหานคร. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2566. แหล่งที่มา http://www.gotoknow.org/posts/355013?refresh_cache=true.

แสงเทียน อยู่เถา. 2558. เอกสารคำสอนประจำวิชา สมวบ 191 วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566. แหล่งที่มา <https://repository.li.mahidol.ac.th/handle/123456789/3418>.

2. ภาษาอังกฤษ

Ayre, C., & Scally, A. J., *Critical Values for Lawshe's Content Validity Ratio: Revisiting the Original Methods of Calculation*, *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47, 2014: 79-86.

Gardner H.. *Frames of mind : the theory of multiple intelligences*, 10th ed. New York: Basic Books. 2011.

Maslow, Abraham.h., *Motivation and personality*, 2nd (New York : Harper & Brothers), 1970.

Scott, J., *A matter of record: Documentary sources in social research*, Polity press: Cambridge, 1990: 95-98.

ภาคผนวก

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๙

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๐๑

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุมัติคร่าเช่าเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ

ด้วย พระภูวตล จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA ๓ OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรต์, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโคกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กราบนมัสการ พระภูวตล จันทสาโร (ปานนุ้ย)

-ยินดีรับเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

-ปฏิบัติตามข้อเสนอนี้

ผศ.ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช โทร. ๐-๗๕๘๐-๔๑๒๔

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๐๑

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ

ด้วย พระภูวาล จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญหาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA of PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภรณ์, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กราบนมัสการ พระภูวาล จันทสาโร (ปานนุ้ย)
-ยินดีรับเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย
-ปฏิบัติตามข้อเสนอนี้

ผศ.ดร.ทิพมาศ เสวตวรโชติ

บันทึกข้อความ

สืบสวน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๙
 ที่ อว ๗๗๑๖(๒)/ว ๐๐๐๓ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร รศ.ดร. กิ่งกมล หนูทองแก้ว

ด้วย พระภุชงค์ จันทสโร (ปานน้อย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมโศกราช กำลังดำเนินการทำสารนิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA ๓ OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)" โดยมี พระเมธีวชิราภิต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

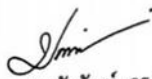
ในกรณีนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

อินลิ่งหวัดวาท

11/000007

๒๙ ก.พ. ๖๗

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)
 ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมโศกราช
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช โทร. ๐-๗๕๘๐-๔๑๒๙

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๐๑

วันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เจริญพร ดร.วชิรวิษณุ อธิการบดี

ด้วย พระภุชชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสโกกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA ๓ OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรัต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้จึงเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โครงสร้างของ เครื่องมือที่นักศึกษาสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และเป็น ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาต่อไป

- ไร่ตบ

๒
๑๗.๖๕๗๗ อธิการบดี

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสโกกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยสัมภาษณ์

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมมนา

1. พระครุธรรมธรรสุริยา อภาโก

ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลปากพูน

สัมมนา เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2567

2. ภาณุเทพ ชยวุฒโธ

ตำแหน่ง -

สัมมนา เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2567

3. พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวัฒน์โก

ตำแหน่ง-

สัมมนา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2567

4. พระอนุรักษ์ อนุรกชีโต

สัมมนา เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2567

5. นายวิโรจน์ บุญเรือง

สัมมนา เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2567

6. นายธนาวุฒิ ถาวรพราหมณ์

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลปากพูน

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2567

7.นายอุดมศักดิ์ ฌรงค์

ตำแหน่ง -

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2567

8.นายปิยะ มงคลวงโรจน์

ตำแหน่ง นักวิชาการสาธารณสุข

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2567

9.มิ่งขวัญ เกตุกำพล

ตำแหน่ง-พยาบาลวิชาชีพ

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2567

10.3นายวิชา คันธิก

ตำแหน่ง ประธานสภา เทศบาลปากพูน

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2567

11.ส.อ. หญิงพนัสกร หนูทอง

ตำแหน่ง เจ้าพนักงานธุรการ

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2567

12.นางอินทิราภรณ์ วาระเพียง

ตำแหน่ง พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ

สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2567

ที่ อว ๗๔๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอบึงสามพัน
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๔๐-๔๑๒๘-๕ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน พระครูธรรมธรรสุริยา อภาโก

ด้วย พระภุชงค์ จันทสาโร (ปานนัย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรัต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภุชงค์ จันทสาโร (ปานนัย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๔๐-๔๑๒๘

ขอเชิญคุณพระเมธีวชิราภิรัต
พระครูธรรมธรรสุริยา อภาโก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทยาเขตศรีธรรมราช

๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอบ้านนา

จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน พระภานุเทพ ชยวฑฒโน

ด้วย พระภานุเทพ ชยวฑฒโน (ปานน้อย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภานุเทพ ชยวฑฒโน (ปานน้อย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ข้าพเจ้าได้รับแจ้งจากคุณครูเมธีวชิราภิรต
ขอเรียนขอเชิญคุณครูเมธีวชิราภิรต
เรียนขอ

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช
 ๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอบัวชุม
 จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
 โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๑๒๘-๕ www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

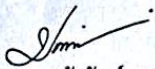
เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 เรียน พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวุฒิโก

ด้วย พระภูวคณ จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิจิต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราชโคราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภูวคณ จันทสาโร (ปานนุ้ย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

 (พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)
 ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราชโคราช
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
 โทร. ๐-๗๕๘๐-๕๑๒๘

ยินดีให้สัมภาษณ์
 พระปลัดวิริทธิ์พล อายุวุฒิโก

ที่ อว ๗๕๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน พระอนุรักษ์ อนุรกษิโต, ดร.

ด้วย พระภูวตล จันทสโร (ปานนัย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิจิต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ไจ้ใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภูวตล จันทสโร (ปานนัย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

รับข้อผูกพัน
ดร. อนุรักษ์ อนุรกษิโต
๒๖ มี.ค. ๖๗.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมาสีโคกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพร อำเภอบางบาล
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นายธนาวุฒิ ถาวรพรหมณ์

ด้วย พระภุชชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสีโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิจิต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมาสีโคกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภุชชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมาสีโคกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

อันตั้งในใจ สัมภาษณ์
เลข. ต่ำเผื่อ สารสัมพันธ์
ปานตรีบุ ทาน. ๕๖๖๖๖

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นายอุดมศักดิ์ ณ นรงค์

ด้วย พระภูวาล จันทสาโร (ปานนัย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภูวาล จันทสาโร (ปานนัย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ยินดีในเกียรติคุณ และดำเนินการ
สัมภาษณ์ ผ่านเครือข่ายวิจัยวิจัย
อุดมศักดิ์ ณ.นรงค์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นายแพทย์ปิยะ มงคลวงค์โรจน์

ด้วย พระภูวตล จนทสโร (ปานนัย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภูวตล จนทสโร (ปานนัย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ฉันส่งให้พี่ ลีล ฑามะ (นางสาวไม้มะ
ส้ม ฑามะ) ผ่านอวป๋อฉวย เรียบร้อย

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นางมิ่งขวัญ เกตุกำพล

ด้วย พระภูวตล จันทสโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภรณ์, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระภูวตล จันทสโร (ปานนุ้ย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุมัติขอคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโคกราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ยินดี ๑๖ มีนาคม
นางกัญญา นิลสมหมาย
ผู้อำนวยการวิทยาลัย
ดร. ก.

ที่ อว ๓๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอมะพราง
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นายวิชา คັນธิก

ด้วย พระภุชชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภิรต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ พระภุชชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูบรรชิตวินน์. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมมาโคกราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

วิมล ฐิติสัมพันธ์ ๑๑/๓/๒๕๖๗
ที่มหาวิทยาลัยนครศรีธรรมราช

ที่ อว ๗๙๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร ส.อ.หญิงพนัษกร หนูทอง

ด้วย พระภุชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)" โดยมี พระเมธีวชิราภิรต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภุชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ยื่นต่อ ท่านเจ้าที่สัมภาษณ์แล้ว
ดำเนินการสัมภาษณ์ ผ่าน
ด้วยความเรียบร้อย

ส.อ. ๒๖ ๗ ๗๖๖๗
(พนัษกร หนูทอง)

ที่ อว ๗๔๑๖(๒)/ว ๐๐๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตศรีธรรมราช
๑๒๘ หมู่ที่ ๖ ตำบลนาพรุ อำเภอพระพรหม
จังหวัดนครศรีธรรมราช ๘๐๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘-๙ www.ssc.mbu.ac.th

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เจริญพร นางอินทราพร วาระเพียง

ด้วย พระภูวตล จันทสโร (ปานนุ้ย) นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช กำลังดำเนินการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง นครศรีธรรมราช (THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE)” โดยมี พระเมธีวชิราภริต, ผศ.ดร. เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช ไจ้ใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก ท่านโปรดอนุญาตให้ พระภูวตล จันทสโร (ปานนุ้ย) ได้เก็บรวบรวมข้อมูล (สัมภาษณ์) เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไป ดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับ วัน เวลา นั้น นักศึกษาจะเป็นผู้มาติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาด้วยและขออนุโมทนาขอบคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูบวรชัยวัฒน์, ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ศรีธรรมราช

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา

โทร. ๐-๗๕๘๐-๙๑๒๘

ฉันได้รับให้หนังสือฉบับนี้แล้ว
พระเมธีวชิราภริต
ผศ.ดร.

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ IOC

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในอำเภอ

เมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช

คำชี้แจง

ขอความกรุณาให้สัมภาษณ์ตามความเป็นจริง หรือตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำไปวิเคราะห์ เพื่อนำผลการวิจัยไปแก้ไขปรับปรุงในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 สถานภาพของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ชื่อ ฉายา นามสกุล
 2. อายุ ปี..... พรรษา ที่ทำงาน/วัด
 3. เพศ () บรรพชิต () ศฤกษ์ชาย () ศฤกษ์หญิง
 4. สถานะภาพผู้ให้ข้อมูลสำคัญทางด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- () พระสังฆาธิการ
 - () พระสงฆ์นักเผยแผ่ () กำนัน
 - () ผู้ใหญ่บ้าน
 - () นายกเทศมนตรี () แพทย์ () นักวิชาการสาธารณสุข () นักวิชาการทางการศึกษา
 - () ปราชญ์ชาวบ้าน
 - () อื่นๆ (โปรดระบุ)
5. สัมภาษณ์วันที่ เดือน พ.ศ.
 - เวลา น. ณ สถานที่

ด้วยวิธีการถ่ายภาพ การบันทึกเสียงและการจดบันทึก โดยขออนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อน

ส่วนที่ 2 แบบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้ง 4 ด้าน ด้วยหลักปัญหาสามของประชาชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมตามความคิดเห็นของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้ง 4 ด้าน ด้วยหลักปัญหาสามของประชาชน ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในแต่ละด้านตามความคิดเห็นของท่านเป็นอย่างไร

1) ความสัมพันธ์ทางกายตามหลักปัญหาสาม

ด้านเงินตามปัญหา

.....

ด้านสุขุมยปัญหา

.....

ด้านภาวนามยปัญหา

.....

2) ความสัมพันธ์ทางจิตตามหลักปัญหาสาม

ด้านจินตตามยปัญญา

ด้านสุตมยปัญญา

ด้านภาวนามยปัญญา

3) ความสัมพันธ์ทางสังคมตามหลักปัญญาสาม

ด้านจินตตามยปัญญา

ด้านสุตมยปัญญา

ด้านภาวนามยปัญญา

4) ความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมตามหลักปัญญาสาม

ด้านจินตตามยปัญญา

ด้านสุตมยปัญญา

ด้านภาวนามยปัญญา

3. ข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้ง 4 ด้าน ด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน ในเขต อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ในความคิดเห็นของท่านเป็นอย่างไร

ด้านความสัมพันธ์ทางกาย

ด้านความสัมพันธ์ทางจิต

ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม

.....

.....

ด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อม

.....

.....

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านในความอนุเคราะห์ตอบแบบสัมภาษณ์นี้

ชื่อ ผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 3 นิยามศัพท์เฉพาะ

3.1 ความหมายของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในงานวิจัยนี้หมายถึง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นประธานกรรมการของชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนอื่น หรือหัวหน้ากลุ่ม หรือผู้ดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่น ที่มีฐานะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังเช่น พระสงฆ์ธรรมาธิการ, พระสงฆ์นักเผยแผ่, นายอำเภอ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, นายกเทศมนตรี, แพทย์, นักวิชาการด้านสาธารณสุข, นักวิชาการด้านการศึกษา, นักวิชาการด้านอื่นๆ, ประชาชนชาวบ้าน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2 ความหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้ง 4 ด้าน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ดีขึ้น มีความเจริญขึ้นสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นตามระบบวิธีที่กำหนดไว้ เป็นการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลขึ้นจริงทั้งกายและจิต และเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น ทั้ง 4 ด้าน คือ

- 1) ด้านความสัมพันธ์ทางกาย หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแล สภาพร่างกายของตน ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม
- 2) ด้านความสัมพันธ์ทางจิต หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแล ความรู้สึกทางจิตใจที่มีต่อตน การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนทั้งในด้านความมั่นคงและคุณธรรมจริยธรรม ด้วยจิตใจที่ตั้งมั่น รับรู้และพิจารณาต่อความดีงาม
- 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแล ซึ่งกันและกัน ยึดมั่นในศีลธรรม มีกฎระเบียบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ต่อเนื่องตามสภาพสังคม ปัจจุบันและสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในชุมชน ทั้งทางด้านขวัญกำลังใจและวัตถุประสงค์ของ
- 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแล เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขังอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต

3.3 ความหมายของหลักปัญญาสาม ทั้ง 3 ด้าน

- 1) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผล
 - 2) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การศึกษาหรือการเล่าเรียน
 - 3) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการทำ การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ
- 3.4 อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช หมายถึง เขตพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกทำการศึกษา

แบบพิจารณาความสอดคล้องและความเหมาะสมของข้อคำถามรายชื่อ กับวัตถุประสงค์ (IOC)

เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. เพื่อศึกษาปัญญาสามในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ดีขึ้น มีความเจริญขึ้นสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นตามระบบวิธีที่กำหนดไว้ เป็นการนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลขึ้นจริงทั้งกายและจิต และเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น ทั้ง 4

ด้าน คือ

- 1) ด้านความสัมพันธ์ทางกาย หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแลสภาพร่างกายของตน ซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม
- 2) ด้านความสัมพันธ์ทางจิต หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแล ความรู้สึกทางจิตใจที่มีต่อตน การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนทั้งในด้านความมั่นคงและคุณธรรมจริยธรรมด้วย จิตที่ตั้งมั่น รับรู้และพิจารณาต่อความดีงาม
- 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแลซึ่งกัน และกัน ยึดมั่นในศีลธรรม มีกฎระเบียบเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ต่อเนื่องตามสภาพสังคมปัจจุบันและสงเคราะห์ช่วยเหลือกันในชุมชน ทั้งทางด้านขวัญกำลังใจและวัตถุสิ่งของ
- 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีการรับรู้ดูแลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ ไม่ถูกกักขัง อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดีปราศจากมลพิษต่างๆ มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิตหลักปัญญาสาม

- 1) จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผล
- 2) สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การศึกษาหรือการเล่าเรียน
- 3) ภวานามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการทำ การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติเกณฑ์การให้คะแนนในระบบ IOC

+ 1 คะแนน แน่ใจว่าข้อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์/ นิยามศัพท์

0 คะแนน ไม่แน่ใจว่าข้อความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์/ นิยามศัพท์ - 1 คะแนน แน่ใจว่าข้อความไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์/ นิยามศัพท์

ขอขอบคุณ

พระภุชงค์ จันทสาโร (ปานนุ้ย)

นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

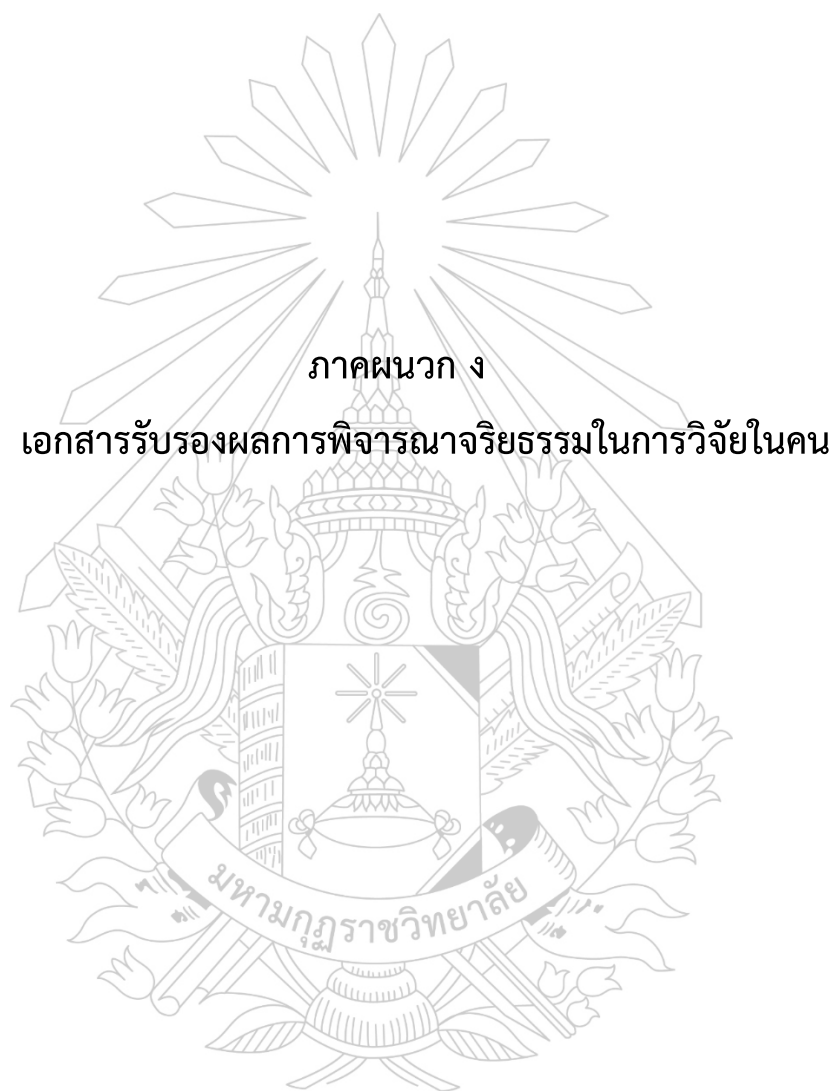
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสัมภาษณ์
 เรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน
 ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”

ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แบบสัมภาษณ์						
รายงานผลการประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามแบบสัมภาษณ์						
โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชน						
ในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช						
* เกณฑ์การตัดสินค่า IOC ถ้ามีค่า 0.50 ขึ้นไป แสดงว่า ข้อคำถามนั้นวัดได้ตรงจุดประสงค์						
หรือตรงตามเนื้อหานั้น แสดงว่าคำถามข้อนั้นใช้ได้						
รายการ ประเมิน/ข้อที่	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)			ΣR N	ค่า IOC	แปลผล
	1	2	3			
ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช						
จังหวัดนครศรีธรรมราช						
1.0	+1	+1	+1	3/3	1	ใช้ได้
2.1	+1	+1	+1	3/3	1	ใช้ได้
2.2	+1	+1	+1	3/3	1	ใช้ได้
2.3	+1	+1	+1	3/3	1	ใช้ได้
2.4	+1	+1	+1	3/3	1	ใช้ได้
3.0	+1	+1	+1	3/3	1	ใช้ได้

ภาคผนวก ง

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมในการวิจัยในคน

ที่ จว. ๐๐๖๗/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักปัญญาสามของประชาชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

TITLE: THE QUALITY OF LIFE DEVELOPMENT BASE ON PANNA 3 OF PEOPLE IN MUANG DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

นายภูวดล ปานนุ้ย

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๖๗ วันอังคารที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๗ มติที่ ๔๒/๒๕๖๗ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการทำวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๑ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๒๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๗

ลงนาม

(พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระภูวตล จันทสาโร (ปานน้อย)
วัน เดือน ปี เกิด	7 มิถุนายน 2526
สถานที่เกิด	บ้านไสมะนาว 95 ม.7 ต.ช้างซ้าย อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
ประวัติการศึกษา	- มัธยมศึกษาตอนต้น : โรงเรียนเฉลิมราชประชาอุทิศ - ปริญญาตรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ที่อยู่ปัจจุบัน	182 ม.7 ต.วังหิน อ.บางขัน จ.นครศรีธรรมราช
ผลงานตีพิมพ์	Click or tap here to enter text.
รางวัลที่ได้รับ	ทุนหลวง ทุนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

